Statist. Qu.
997
93.2

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

A KÖZSZOLGÁLATI ALKALMAZOTTAK NYUGDÍJKÉRDÉSE ÉS A MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK

ÍRTA

Dr HOLLOS ISTVÁN

93. KÖTET 2. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ara 5 pengő

Stat. O. 997
93

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK
SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

A KÖZSZOLGÁLATI ALKALMAZOTTAK NYUGDÍJKÉRDÉSE ÉS A MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK

ÍRTA
Dr HOLLÓS ISTVÁN

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
941 év 2288 sz.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1940 — 9443 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató.

ELSŐ RÉSZ.

Bevezetés.

1. A nyugdíjkérdés jelentősége általában.

A modern közigazgatás kialakulásával egyidejűleg állandó tisztviselői karról s annak javadalmazásáról kellett gondoskodni. Míg a történelmi időkben a közigazgatás személyi kiadásait az adományozott birtokok adó- és naturáljövedelme fedezte, illetőleg a közigazgatási funkciók nobile officiumként végeztettek, addig a pénzgazdálkodás és a modern bürokrácia kialakulása intézményes tisztviselői szervezet hierarchikus kiépítésével járt együtt, amely költségeinek fedezéséről az állami budget-ben történik gondoskodás.

Az önálló magyar állami élet megindulásával fokozatosan kiépül a magyar köztisztviselői kar, melynek létszáma az állami feladatok körének bővülésével kapcsolatban állandóan emelkedik. A tényleges szolgálati idő kitöltése után az egykori létszámemelés következményeként mind nagyobb és nagyobb tömegek vonulnak így nyugalomba. Ennek következtében a nyugdíjteher jelentősége is egyre nagyobb lesz. A nyugdíjteher jelenleg az összes állami egyenesadókból származó jövedelmet is lényegesen meghaladja.

A nyugdíjtehernek az adózókra nehezedő viszonylagos nagy megterhelése mellett számításba kell venni azt is, hogy Magyarországon úgy a tisztviselői illetmények, mint a nyugdíjak rendkívül alacsonyak és feltétlenül számolni kell az illetmények emelésével, amire vonatkozólag a kormányzat részéről már több ízben tétetett ígéret. Kétségtelen az, hogy a nyugdíjteher aránytalan magassága lehetetlenné teszi a tényleges szolgálatban állók illetményeinek rendezését. A nyugdíjkérdés fontossága szükségessé teszi azt, hogy úgy állampénzügyi, mint közgazdasági és demográfiai szempontból is megvizsgáljuk, hogy így szintézis útján megállapíthatók legyenek

azok a szempontok, amelyek a racionális személyzeti politika irányelveiként a legkedvezőbb eredményeket biztosítják.

A nyugdíjkérdés sarkalatos tétele az, hogy a közalkalmazottak szolgálati ideje egészen más időpontban, más halandósági viszonyok között állapíttatott meg s ezért a meghosszabbodott életkor folytán a nyugdíjteher lényegesen magasabb, minthogy a nyugdíjasok hosszabb ideig élvezik javadalmukat. Súlyosbítja a helyzetet még az is, hogy a létszámapasztások folytán, valamint önkéntes kiválások következtében, különösen az altisztek és az őrszemélyzet körében, rendkívül sok igen rövid szolgálati idővel rendelkező nyugdíjas van, akik természetesen tényleges szolgálati idejük többszörösét tevő hosszú időn keresztül élvezik a nyugdíjat. A szolgálati idő meghosszabbításának, valamint az idő előtt nyugdíjba törekvők visszatartásának mindeddig ellene szólt az ifjúság elhelyezésére irányuló törekvés. Ebben a kérdésben közben a helyzet megváltozott, minthogy egyrészt a szaporodás irányzata állandó csökkenést mutat s ennek következtében számolnunk kell azzal, hogy már az általános demográfiai helyzetből kifolyólag is kevesebb jelentkezővel kell az állami tisztviselői állások betöltésénél számolni; másrészt ugyancsak számításba kell azt is venni, hogy az ú. n. zsidótörvény számos állást nyit meg a keresztény értelmiségi ifjúság előtt. Az ifjúságot minden erővel a gazdasági pályák felé kell irányítani, minthogy egészséges viszonyok között az állami bürokrácia nem lehet az a mentsvár, amely biztos fizetés és nyugdíj reményével, a bár nagyobb kockázattal járó, de nagyobb jövedelmet is biztosító gazdasági pályáktól az ifjúságot visszatartja.

2. A nyugdíjak eszmei jelentősége.

Az ember nem képes egész életén keresztül munkát végezni. A gyermek és az ifjúkor a hivatásra való előkészület, a pályán szükséges tudnivalók, ismeretek megszerzésének időszaka. Minél rövidebb ez az idő, annak költségei annál alacsonyabbak, viszont a végzett munka értéke is alacsonyabb s így díjazása is kisebb. Idős korban szintén nem képes már az ember munkát végezni. Az ifjúkor fenntartási és felnevelési költségeit az előző nemzedék fedezi. Az öregkor költségeit a munkaképeskor keresete, tehát a megtakarított tőkék jövedelme, járadékok, az öregségi vagy nyugdíjbiztosítás járadékai, vagy pedig mint a közszolgálati alkalmazottaknál, nyugdíjak fedezik.

Az ember úgy a közgazdaság, mint a magángazdaság szempontjából értéket képvisel. Minden gazdasági cselekvés költség és jövedelem mérlege. A dolgozó ember, vagyis az abba fektetett tőke az embertulajdon megszűnése óta nem képezi kalkuláció tárgyát. Ha egy alkalmazott idő előtt

megrokkan, az a vállalkozóra nézve nem jelent veszteséget, mert a felnevelés és kiképzés költsége nem őt terheli. Közgazdasági szempontból azonban a társadalom egészére nézve veszteség az, ha valaki munkabíró korában idő előtt kidől, vagy ha még keresőképes korában a tényleges élettartamnak meg nem felelő szabályzat következtében távolítják el a munkából. Ha a társadalomnak a munkából kiesett egyént el kell tartania, történjék az bár nyugdíj, biztosítási járadék, vagy munkanélküli segély formájában, ez azt jelenti, hogy a dolgozó rétegre eső jövedelem csökken, ami történhet az adóteher emelkedése, vagy pedig azon az úton, hogy a köztisztviselői tényleges illetmények a világháború előtti színvonalnak csupán 50—60%-át érik el.

A felnevelés, a foglalkozásra való kitanítás a munkaképes korban, valamint az öregkorban való fenntartás költségei jelentik az ember költség értékét, ezzel szemben áll a jövedelmi érték, azaz az összes jövedelem, amit az ember életében keres. Az ideális eset az volna, ha a költség és jövedelemérték egyezne, ami a gyakorlatban annyit jelent, hogy a halál évéig terjedő költségek összege a felnövelt kamatokkal együtt fedezetet kell hogy nyerjen az élet folyamán befolyt bevételekkel. Engel Ernő, a neves porosz közgazda és statisztikus a társadalmi gazdaság mérlegét a következőképen fejezte ki: »Egy nép gazdasági fenntartása azon az elven nyugszik, hogy mindegyik generáció kamatokkal együtt teljesen visszafizeti azt a tőkét, amelyet nevelésére és hivatásbeli kiképzésére fordítottak. Ezt az utána következő generáció felnevelése útján teljesíti. Ezen a generatív megalapozáson nyugszik az ember gazdasági titka s ez az alapja az igazi nemzeti vagyonnak. Gyárosok és kereskedők, akik nincsenek eléggé informálva áruik előállítási áráról, áron alul adják el azokat s biztosan tönkremennek. Ugyanez a sors vár arra a népre, amely munkáját előállítási áron alul adja el.«

A közegészségügyi viszonyok javulása folytán az emberi élettartam meghosszabbodott. Kitolódott tehát az az időpont, amikor az ember munkavégzésre már nem képes. Minél hosszabb a tényleges munkában töltött időszak, annál jobban kamatozik az ember tőkeértéke s annál kevésbbé fordul elő a személyi túltőkésítésnek az a formája, hogy a kiképzési, valamint az öregkori fenntartás költségeit a munkaképes kor hozadékértéke nem fedezi. A tényleges munkában töltött időszak meghosszabbítása annál fontosabb, minthogy a rendkívüli fejlődéssel kapcsolatban a kiképzés hosszabb ideig tart és költségesebb, ennek következtében a költségérték növekszik.

A natural-gazdálkodásban a munka végzésére nem képes egyének eltartásának költségeit saját vagyonuk, vagy a közület fedezte. A pénzgazdálkodás bevezetésével az öregkor napjainak nyugalmát fokozódó mértékben igyekeztek rendszeres számításokon alapuló pénzügyi fedezettel biztosítani. Az agrárnépesség hatalmas tömegeinél az öregek eltartása napjainkig

a gyermekeket terhelte. Az újabb generáció itt tehát mondhatni természetben fizette vissza az előzőnek a felnevelés költségeit. A gazdáknál s általában a vagyonnal rendelkezőknél a helyzet ma is azonos ezzel. A vagyontalan proletáriátusnál legutóbb történt gondoskodás az öregségi biztosítás keretében az elagottak ellátásáról. Az ipari proletáriátus s bizonyos jövedelmi színvonal alatt a magánvállalkozás keretében foglalkoztatott értelmiségi munkaerők is a társadalombiztosítás keretében öregségi járadékot élveznek. A modern korban egyre inkább előtérbe nyomul az öregkori megélhetés társadalombiztosítás útján való rendezése. A fakultatív biztosítás sehol sem járt megfelelő eredménnyel s ezért mindenütt a kötelező biztosításra térnek át. A biztosítottak aktív szolgálati idejük alatt járulékot fizetnek s bizonyos életkor betöltése után öregségi járadékot élveznek.

Amikor a modern bürokrácia kialakult, szükség volt arra, hogy a vagyontalan tisztviselői réteg öreg napjaira ellátásban részesüljön. A közszolgálati alkalmazottak ezért minden fejlett, modern államban nyugdíjat élveznek, amely a szolgálat időtartamával arányosan emelkedik. A közszolgálati alkalmazottak nyugdíjában, bár a tényleges szolgálat alatt többnyire fizetnek nyugdíjjárulékot, a biztosítási jelleg nincsen eléggé kiépítve s ez az oka annak, hogy a nyugdíjteher oly súlyosan veszi igénybe az államháztartást.

3. A hivatásos bürokrácia kialakulása.

A hivatásos bürokrácia[1]) kialakulásának alaptényezője az abszolút monarchia volt. Amíg az uralkodó csak primus inter pares volt s az állam területének egyes részein befolyásos hűbérurak uralkodtak, akik néha háborút viseltek az uralkodó ellen, addig a partikularizmus és a decentralizált uralmi rendszer lehetetlenné tette az egységes központi akarat érvényesülését. Az uralkodók mindig további jogokat voltak kénytelenek adományozni, hogy maguknak híveket szerezzenek s ezáltal a központi akarat érvényesülése mind kisebb területre szorult. Amikor a lokális erők érvényesülése a csaknem teljes anarchiához vezetett, akkor egy-egy erélyes uralkodó fellépése háttérbe szorítja a mindig ősi jogra hivatkozó decentralizált helyi hatalmat gyakorló felső réteget és rendszerint a nép széles tömegére támaszkodva saját tisztviselői kar és állandó hadsereg segítségével szervezi meg az államot.

A hivatásos bürokrácia már a római császárság korában Augustustól Diocletianus császár koráig hatalmas szervezetté épült ki, amely a pusztulásnak indult birodalmat még hosszú időn keresztül fenntartotta. A római császári közigazgatás utóda a római katolikus egyház szervezete is. Ez

[1]) E fejezet megírásánál forrásul, *Dr. Magyary Zoltán:* A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból c. műve szolgált.

speciális életfogytiglani hivatalnokság kialakulásához vezetett, amely a coelibatus bevezetésével biztosítja papjai odaadásának fokozását.

A középkorban a nagy római birodalommal szemben kis államokról volt szó, melyek fejedelmei a hűbérrendszer örökletes szervei helyett saját hivatalnokaik útján igyekeztek hatalmukat megerősíteni s akaratuknak a megerősödött rendekkel szemben érvényt szerezni. A magyar történelemben Szent István királyunk létesít a várispánok képében királyi hivatalnoki szervezetet, amely először a nemességre nem terjesztette ki hatalmát, későbbi századokban azonban beleolvadva az önkormányzati szervezet alapját vetette meg. A magyar történelem minden nagy korszaka általában egy-egy erős akaratú uralkodó centrális vezetése alatt következett be.

Az újabbkori hivatásos bürokrácia azonban a királyi hatalom és központi kormányzatnak az ú. n. felvilágosodott abszolutizmus korában való megerősödése alatt, a XVIII. században következett be. Franciaország járt legelől. Schmoller a francia bürokrácia kialakulásáról a következőket mondja: »XIV. Lajos abszolút monarchiája a valóságban a hivatásos tisztviselőkből kialakult hivatalnokarisztokráciát jelentette. Szorosabb értelemben a polgári eredetű államtanácsosok és pénzügyi tisztviselők győzelmét az előjogokkal bíró születési nemesség és a régi feudális rendek fölött.«

»Kétségtelen, hogy a régi Franciaország nagyságát és hatalmát jelentékeny mértékben csekély számú kiváló fejedelemnek és államférfiúnak köszönheti, ezek maguk is azonban a csúcsai és eredményei annak a fejlődésnek, amely 500 éves munkával 1200-tól 1700-ig megteremtette azt a monarchikus hivatali szervezetet, annak a hivatásos tisztviselői karnak képességeit és erényeit, amely most hatalomra jutott. És ezek a lehetőségek a legszorosabban összefüggöttek azzal a nagy haladással, amelyet a hivatali munkamegosztással, a hatáskörök szabályozásával, a tisztviselők nevelésével és továbbképzésével, a közszolgálati jog és a hivatalnoki pálya kifejlesztésével elértek.«

A francia eredetű bürokrácia és a kollegiális rendszer ellentéteként kialakult bürokratikus rendszerről J. N. Bischoff a következőket mondja:

»Az államigazgatás legfontosabb ágai a Richelieu, Louvois és Colbert által létesített állami hatósági szervezeti rend szerint különböző miniszterekre voltak bízva, akik mindegyikének egy ú. n. bureau volt alárendelve és azokban magasabb és alsóbbrangú tisztviselők nem kollégiálisan, hanem a miniszternek való alárendeltségben intézték az ügyeket. Ezek közül XV. és XVI. Lajos alatti igen gyakori miniszterváltozások alkalmával az új miniszterek gyakran kénytelenek voltak ezekre a vezető tisztviselőkre rábízni magukat, akik ezáltal nagy fölénybe kerültek és ezzel nem ritkán az állam kárára visszaéltek. Az államigazgatásnak erre a módjára alkalmazták Franciaországban a bürokrácia gúnynevét.«

Németországban a brandenburgi választófejedelem megvetette Poroszország alapját. Megindította a centralizációnak a hivatásos hivatalnoki szervezet útján való kiépítését, ami a fejedelmi hivatalnokoknak a rendi szervek hozzá nem értése feletti végleges győzelmére vezetett. 1660 után állandó hadsereget létesített s megszervezte a pénzügyigazgatást és a titkos tanácsot.

A hivatalnokok akkor még jórészt a fizetést terményben kapták, részben pedig természetbeni ellátásban részesültek. A hivatalnoki kar kifejlődéséhez szükséges volt a készpénzfizetésre való áttérés, ami azonban csak kiépített pénzügyi igazgatás és rendszeres, állandó bevételek mellett volt lehetséges. Ez Poroszországban 1713 után I. Frigyes Vilmos alatt következett be.

A XVIII. században az egész európai kontinensen kialakult a hivatalos közszolgálat intézménye. Megfelelő hivatalnoki szervezet csak állandó alkalmazás mellett volt lehetséges, mert csak ily állásoknál lehet megkívánni, a szakképzettségnek már a szolgálat megkezdése előtt való megszerzését, valamint a szükséges függetlenséget. A magas követelményekkel szemben az alkalmazottak igényei is emelkedtek. Az alkalmazás állandósága nem teszi lehetővé annak bármikor való megszüntetését, csupán meghatározott fegyelmi vétségek, vagy szolgálatképtelenség esetén. A szolgálatképtelenségig, vagy az öregség beálltáig folytatott munka után az öregkor megélhetését a nyugdíj biztosítja, amely az özvegyekre és ellátatlan árvákra is kiterjed, hogy az alkalmazottakat a saját és családjuk megélhetése iránti gondoktól mentesítse.

4. Az állam feladatkörének növekedése.

Az emberiség történetében hatalmas változást jelentett az ipari forradalom, amely a lokális és decentralizált életformák közül a nagyobb egységek felé vezetett. A fejlődő kapitalista szervezet újabb piacok után kutatva lassan az egész világot behálózza s új kereseti forrásokat, piacokat nyitva meg, lehetővé teszi a XIX. század folyamán az addig soha sem remélt népszaporodást. Ezzel kapcsolatban az állam feladatköre is állandóan növekszik. Állandóan újabb feladatokat kénytelen hatáskörébe vonni, különösen oly államokban, ahol az általános tőkeszegénység az intézményeknek a magánvállalkozás vagy a társadalom által való megalakítását nem tette lehetővé.

Magyary Zoltán: A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból c. művében az állami feladatkör bővülésének főbb vonásait a következőkben foglalja össze:

»*a)* Az állam, amely korábban csupán a belső és külső védelem és az igazságszolgáltatás ellátását, a hadsereg és rendészet fenntartását tartotta

feladatának, fokozatosan egyre több más feladatot is vállalt; utak, hidak, vasutak építését, a közlekedés fejlesztését, iskolák felállítását, múzeumok, színházak, kutatóintézetek létesítését és más kulturális feladatokat; a mezőgazdaság, az erdészet, az állattenyésztés előmozdítása végett különböző feladatokat, a folyók és árterületek szabályozását, a termő területek növelését, a termények nemesítését, vetőmagvizsgálatot, a termény értékesítését, a pénzérték és a hitelintézetek szabályozását; egyre több szociális feladat megoldását, a társadalombiztosításnak baleset, betegség, rokkantság, öregség esetére, eleinte csak az ipari munkásságnak, később a mezőgazdasági munkásságnak és azután a társadalom még szélesebb rétegeire, sokfelé a munkanélküliség esetére is való kiterjesztését. Ez a felsorolás nem lehet kimerítő, Ezek a vázlatos vonások is elegendők annak biztosítására, hogy az a fejlődés. mely nagy ütemben a XIX. században indult meg, olyan feladatok vállalásából áll, amelyekhez nem kell impérium, amelyek impériummal meg sem oldhatók, mert technikaiak, amelyeket ennek következtében más is végezhet, nemcsak az állam és amelyekben ezért az állam többnyire nem is gyakorol és nem is tart fenn magának monopóliumot. Ebből azonban következik, hogy az állam sem tudja ezeket a feladatokat másként, mint azoknak sajátos technikájával megoldani. Az oktatás, a gyógyítás, a közlekedés, a termelés stb. az államtól, a várostól, amelyek ilyen feladatokat vállalnak, azok ellátására nem hatalmat, hanem technikai szakképzettséget kíván.

b) Mindezek az új feladatok, amelyeket az állam fokozatosan vállal, nem a törvényhozás és nem az igazságszolgáltatás hatáskörének bővítését és méreteinek növekedését jelentették, hanem mind a közigazgatás területére esnek. Az eredmény ennek következtében nagy eltolódás a három fő funkció viszonya közt a közigazgatás javára, amely aránytalanul fejlődik a másik kettő mellett, amelyek stagnálnak. Ebből ered az, hogy a főfunkcióknak az a viszonya, amely a XIX. század elején azoknak a szembeállítását és egyensúlyozását tette lehetővé, ennek a nagy eltolódásnak a következtében egyensúlyát veszti és változatlan fenntartása erőltetett, vagy épen lehetetlen.

c) A közigazgatás területének ez a nagy növekedése a centralizáció növekedésére vezet, centralizáció alatt értve a dekoncentrációt is, azaz centralizáció alatt értve közfeladatoknak az állam által, állami közegek által való végrehajtását. A centralizáció növekedett két úton: egyrészt úgy, hogy a keletkező új feladatokat az állam vállalta és megoldásukat elsőízben már maga organizálta meg és látja el azóta saját közegeivel; részben pedig úgy, hogy korábban önkormányzati ellátásban levő közfeladatokat az állam feladatává nyilvánít és így az önkormányzat köréből elvon. A centralizáció növekedése különböző mértékben és különböző feladatokra vonatkozólag minden országban megállapítható.

c) Dacára ennek az állandóan növekedő centralizációnak, a decentralizáció területe és az önkormányzatok feladatai még sem csökkennek. Ez egyúttal arra mutat, hogy a centralizáció és decentralizáció örök problémájának a kérdése új alakban jelentkezik és új megvilágítást nyer. A közigazgatási nagy méretek kialakulása következtében a központi hatalom mindenre nem vállalkozhatik és a feladatokban válogatni kell, azoknak egy részét tehát munkamegosztásból kénytelen átengedni a decentralizációnak, az önkormányzatnak. A centralizáció tehát nem képes abszorbeálni az önkormányzatot, minél nagyobbak a közigazgatás méretei, annál kevésbé. Ennek a tényállásnak a felismerése alkalmas lehet a centralizáció és decentralizáció közti antagonizmus semlegesítésére, az erre fordított energiapazarlás megszüntetésére.«

Az állam és a közigazgatás feladatkörének növelése új szervek létesülésével és újabb alkalmazásokkal jár. A hivatásos közszolgálati alkalmazottak száma így természetesen mindenütt jelentékenyen megnövekedett. Erre nézve Magyary idézett műve alapján közlünk alább néhány adatot:

Franciaország.	1914.	1921.	1927.
Hivatásos, állandó alkalmazottak	351.961	402.279	400.156
Kisegítő és ideiglenes alkalmazottak .	18.553	70.239	52.162
Munkások	94.943	146.465	94.830
Összesen	**465.457**	**618.983**	**547.148**

Anglia.

A Civil Service létszáma 1929-ben mintegy 434.000 volt. Ez a következőképen oszlott meg:

A) Ipari munkások (a hajógyárakban, a Woolwichi arzenálban, a posta műszaki osztályán, a közüzemekben, az államnyomdában stb.)	122.000
B) Kezelőszemélyzet (főleg a postánál)	178.500
C) Küldöncök, portások, takarítónők stb.	16.500
D) Minden egyéb státus (gépírók és gyors- és gépírók, segédhivatali személyzet, számvevőség, ellenőrök, fogalmazási kar, tudományos és műszaki személyzet, a magasabb fogalmazói kar, diplomáciai és konzuli kar stb.)	117.000
Összesen	**434.000**

Németbirodalom.

Év	
1933. A Birodalom alkalmazottai (Saarvidék nélkül)	1,396.000

Belgium.

Év	Az állam polgári alkalmazottai
1855	14.497
1875	22.133
1900	37.826
1910	50.238
1920	53.568
1928	61.407
1934	117.941

(Prof. Bandhuin számítása.)

Év	A községek és provinciált alkalmazottai
1856	4.398
1880	13.132
1900	13.110
1910	17.315
1920	26.274

Svájc.

Év	A szövetségi közig. és üzemek	Kantonális és községi közig. és üzemek	Együtt
1849	3.079	—	—
1852	3.662	—	—
1870—1880	8.874	—	—
1900	19.877	—	—
1910	62.323	61.074	123.397
1920	75.614	77.715	153.329
1930	77.653	85.597	153.250

Amerikai Egyesült Államok.

Év	Szövetségi alkalmazottak
1930	608.915
1934	661.094

5. A közalkalmazottak létszámának emelkedése Magyarországon.

Az önálló magyar állami életnek a kiegyezés utáni kialakulásával egyidejűleg fokozatosan kiépül a magyar bürokrácia is. A kiegyezés idején a szűkebb Magyarországon 13·6 millió lélek élt s a népesség túlnyomó részben agrárfoglalkozást űzött. 1910-ig a népesség 18·1 millióra növekedett s az ország fokozatosan haladt az iparosodás, városiasodás útján. A primitív agrárlakosság közigazgatási szükségleteit túlnyomórészben a lokális önkormányzati hatóságok elégítették ki. A közlekedés fejletlen volt, túlnyomóan magánvállalatok látták el s elmaradott volt a kulturális szervezet is. A központi igazgatás személyi szükségletei így csekélyek voltak.

A magyarság Mohácsnál 1526-ban soha ki nem heverhető veszteséget szenvedett s Mátyás király 5 milliós birodalmának népe a török hódoltság megszünése után két és félmillióra esett vissza. A magyar állam, amely Nagy Lajos és Mátyás korában Európa egyik vezető nagyhatalma volt, a Habsburg birodalom tartományának színvonalára esett vissza, melyet Bécsből kormányoztak. A török hódoltság alatt az ország nemcsak népi erőkben szenvedett pótolhatatlan veszteséget, hanem elmulasztotta azt az időszakot, amikor nagy nyugati nemzetek lélekszámukat megtöbbszörözve, a gazdasági és szellemi kultúra felemelésével nagyhatalmi állásukat kiépítették. A tartományi színvonalra süllyesztett országot az elnyomó Habsburg uralom alatt Bécsből kormányozták. Az önálló magyar állami élet

1848—49-ben igen rövid ideig állott fenn s ezt újabb önkényuralom követte, amely csak 1867-ben, a kiegyezéskor szűnt meg.

A magyar állami élet fejlődésével, mint említettük, a bürokratikus szervezet is lépést tartott. Minthogy a fejlődést az előző századokban mesterségesen fojtották vissza, a gazdasági és kultúrális fejlődés rohamos volt s ezzel kapcsolatban a közigazgatás feladatköre is bővült és a létszámemelkedés is aránylag rövid időn belül következett be. Meg kell azonban jegyeznünk azt, amit már fennebb említettünk, hogy a létszám jelentékeny része nem a szorosan vett közigazgatásra esik, hanem közlekedési szervezet fejlődésével a vasút és posta kiépítésével és államosításával, valamint a kulturális hálózat kibővítésével kapcsolatos. Az állami alkalmazottak létszámának alakulása 1870 óta a következő volt :[1])

É v	Tisztviselők (tisztek)	Tiszteletdíjasok, kezelők, díjnokok	Altisztek, szolgák és egyéb alkalmazottak	Őrszemélyzet	Összesen
1870	9.503	1.543	8.735	3.492	23.273
1880	18.031	3.204	22.991	4.100	48.326
1890	24.180	5.001	36.767	9.477	75.425
1895	29.545	6.871	54.227	12.988	103.631
1899	36.845	8.349	66.206	14.533	125.933
1903	41.338	9.402	75.715	15.352	141.807
1904	43.743	9.688	77.263	15.402	146.096
1909	50.253	11.395	91.520	18.912	172.080
1911	53.252	15.392	99.819	19.515	187.978
1913	57.942	15.904	109.378	21.016	204.240
1914/15	60.201	16.163	112.401	21.225	209.990
1917/18	62.554	21.030	123.926	21.465	228.975
1921/22	57.589	10.399	57.171	41.168	166.327
1922/23	53.393	10.413	58.707	32.557	155.070
1923/24	50.685	8.873	55.583	32.279	147.420
1924/25	47.738	8.545	54.076	28.845	139.204
1925/26	44.486	7.459	50.260	26.965	129.170
1926/27	42.323	6.446	48.276	26.669	123.714
1927/28	42.025	6.325	47.344	26.617	122.311
1928/29	42.821	6.350	47.980	26.617	123.768
1929/30	42.873	6.232	48.128	26.617	123.850
1930/31	42.861	6.195	47.891	26.400	123.347
1931/32	42.788	5.842	47.497	26.365	122.492
1932/33	42.125	5.746	46.299	26.359	120.529
1933/34	41.787	5.654	47.080	26.219	120.740
1934/35	41.418	5.532	46.031	26.219	119.200
1935/36	40.761	5.452	44.157	26.174	116.544
1936/37	41.146	5.501	43.688	26.174	116.509
1937/38	41.850	5.529	43.539	27.027	117.945
1938/39	43.230	5.327	42.400	29.639	120.596
1939/40	58.316	16.188	46.326	23.322	144.152

[1]) *Dr. Ratkovszky Károly:* Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez.

Az állami tisztviselők és tisztek száma 1870-ben 10, 1899-ben 37, 1913-ban 58, 1917/18-ban 63 ezer. A tiszteletdíjasok, díjnokok és kezelők száma 1870-ben 2, 1899-ben 8, 1913-ban 16, 1917/18-ban 21 ezer. Az altisztek száma 1870-ben 8, 1899-ben 66, 1913-ban 109, 1917/18-ban 124 ezer. Az őrszemélyzet létszáma 1870-ben 3, 1899-ben 15, 1913-ban 21, 1917/18-ban 21 ezer. Az állami alkalmazottak összes létszáma tehát 1870-ben 23, 1899-ben 125, 1913-ban 204, 1917/18-ban 229 ezer fő volt.

A magyar állam alkalmazottainak létszáma az összeomlás előtti időpontban volt a legmagasabb. Ezután következett be az országterület nagyrészének megszállása, majd a trianoni békeparancs következtében a népesség 63 és a terület 72%-ának elvesztése. Az ország területéből osztozkodó államok a közalkalmazottak jelentékeny részét szolgálati helyükről kiüldözték s azoknak sem a tényleges illetményeket, sem a nyugdíjakat nem folyósították. Ennek következtében az alkalmazottak jelentékeny része kénytelen volt a megmaradt csonka területre menekülni.

Az elszakított területről elmenekült közalkalmazottak számára vonatkozólag pontos adatok nem állanak rendelkezésre, csupán az Országos Menekültügyi Hivatal hézagos adatgyüjtése ad némi támpontot. Az adatok szerint 1918—24 között Erdélyből 197.035, a Felvidékről 106.841, a Délvidékről 44.903, Nyugat-Magyarországról 1221, összesen tehát 350.000 egyén volt kénytelen Magyarországra átköltözni. Ezek közül 104.804 volt a keresők és 245.196 az eltartottak száma. Foglalkozás szerint a menekültek megoszlása a következő volt:

Közszolgálati alkalmazottak:	
állami	15.835
törvényhatósági és községi	5.772
vasúti	19.092
egyéb	3.554
Összesen	**44.253**
Önálló iparos, vagy kereskedő	5.347
Ipari vagy kereskedelmi alkalmazott	24.473
Gazdálkodó (földbirtokos stb.)	10.376
Ügyvéd	341
Orvos, vagy gyógyszerész	280
Bányamunkás, vagy tisztviselő	5.733
Magánzó	8.323
Tanuló és főiskolai hallgató	86.375
Háztartásbeli	160.371
Egyéb és ismeretlen foglalkozású	4.128
Mindössze	**350.000**

A Menekültügyi Hivatal adatai csak a menekültek egy részéről adnak képet s a számbavétel sem történt pontosan. Sajnos, az akkori átmeneti viszonyok között pontos nyilvántartás a létszámviszonyok szempontjából sem készült, ami ma már jóformán teljesen lehetetlenné teszi azt, hogy a kiüldözésekkel kapcsolatos ú. n. trianoni nyugdíjterhet pontosan megállapíthassuk.

1917/18 és 1921/22 között az állami alkalmazottak összlétszáma 229 ezer főről 166 ezer főre csökkent. Érdekes eredményeket látunk azonban, ha az adatokat kategóriák szerint vizsgáljuk. Előre kell itt bocsátanunk, hogy a számadatok nem teljesen pontosak, mert hiszen a két költségvetési év között újabb alkalmazások is következtek be, ezek azonban kisebbmérvűek voltak annál, mintsem hogy elhomályosíthatnák az irányzatot. Az említett két költségvetési év, tehát 1917/18 és 1921/22 között, az állami tisztviselők, tisztek létszáma 63 ezer főről csupán 58 ezerre csökkent, az őrszemélyzet létszáma pedig 21 ezerről 41 ezerre emelkedett. Ezzel szemben a tiszteletdíjasok, kezelők és díjnokok száma 21 ezerről 10 ezerre, az altisztek és szolgák létszáma pedig 124 ezerről 57 ezerre csökkent. A magasabb képzettségű tisztviselői réteget tehát csaknem teljes mértékben elűzték szolgálati helyéről, hiszen azok létszáma csupán mintegy 10%-kal csökkent, ezzel szemben a túlnyomó részben bizonyára nemzetiségű származású kezelők, díjnokok és altisztek létszáma több mint 50%-kal apadt, minthogy az új uralom alatt helyükön maradtak s mint tudjuk, jelentős részben ők alkották az újonnan szerzett területeken azt a félművelt bürokráciát, amely Minderwertigkeitskomplex-e folyományaképen selejtes műveltségét a magyarsággal szemben elkövetett durvasággal és erőszakkal igyekezett pótolni.

A központi igazgatást természetszerűen nem volt lehetséges az elveszett népesség és terület arányában lefokozni s minthogy kiüldözött testvéreink részére az ellátást biztosítani kellett, Trianon minden tekintetben rendkívül felnövelte a személyzeti terhet. A területének $^3/_4$-ét és népességének $^2/_3$-át elvesztett állam, melyet szomszédai állandó gazdasági háborúval fenyegettek, rendkívül nehéz gazdasági helyzetbe jutott, amely természetesen az államháztartás fenyegetett kiadási oldala mellett a bevételeket is erősen érintette. Az ország az infláció útjára jutott és a korona értéke rohamosan csökkent.

A magyar felemelkedés útjának kezdetét jelölő 1924 : IV. t.-c. gondoskodott egyrészt a valuta megszilárdításának lehetőségéről, másrészt a létszámviszonyok rendezéséről. A kifosztott állam teljesítőképességével arányban nem álló közalkalmazotti létszám, sajnos, nem volt fenntartható és a többzíben végrehajtott létszámcsökkentések során az alkalmazottak hatalmas tömegei vonattak végelbánás alá, szinte jóvátehetetlenül növelve ezáltal

a rövid szolgálati idővel rendelkező nyugdíjasok táborát, akik az államháztartásra a nyugdíjteher szempontjából még igen sokáig rendkívül súlyos terhet jelentenek. 1921/22 és 1927/28 között az állami tisztviselők és tisztek létszáma 57.589-ről 42.025-re, a tiszteletdíjasok, díjnokok stb. száma 10.399-ről 6325-re, az altiszteké 57.171-ről 47.344-re, az őrszemélyzeté 41.168-ról 26.617-re csökkent, az állami alkalmazottak összlétszáma tehát 166.327-ről 122.311-re apadt. A fenti időszakban tehát a létszámapadás a tisztviselőknél 15.564, a tiszteletdíjasoknál 4074, az altiszteknél 9827, az őrszemélyzetnél 14.551, összesen 43.559 fő volt. A létszámapasztás, az állások egy részének B) kategóriába való sorozása, később a normál és végleges státusok megállapítása során további csökkentéseket írt elő s 1936/37-ben az állami alkalmazottak létszáma már 116.509-re csökkent. A gazdasági viszonyok megjavulása legutóbb pedig az ország területének megnövekedése a közalkalmazottak létszámának mérsékelt emelkedését vonta maga után a legutolsó időszakban.

A korona értékének rohamos leromlása következtében a tisztviselői fizetések is hónapról-hónapra emelkedtek, anélkül azonban, hogy a vásárlóerő csökkenését képesek lettek volna nyomon követni. A kormányzat ezért természetbeni juttatásokkal (élelmiszerek, fa, szén, cipő) igyekezett a közalkalmazottak megélhetését biztosítani. A szanálás után 1924-ben, 25-ben és 27-ben emelték, 1931-ben, 32-ben és 33-ban csökkentették a közalkalmazottak illetményeit, 1938-ban és 1940-ben pedig ismét fizetésjavítás következett be.

A nyugdíjteher és az államháztartás helyzete Magyarországon.

1. A nyugdíjasok létszámának és illetményeinek emelkedése.

A magyar állam költségvetésében egyre nyomasztóbb súllyal jelentkezik a nyugdíjteher emelkedése, ami az ország teherbíróképességét mind erősebb próbára teszi. A Felvidék és Kárpátalja visszakerülése szintén növelte a nyugdíjterhet, minthogy az elszakított területeken maradt alkalmazottak és nyugdíjasok ellátási igényeinek teljesítése elől nem volt lehetséges elzárkózni, másrészt a terület növekedése újabb alkalmazásokat tett szükségessé.

Az állami nyugdíjasok létszámának alakulása a szanálás óta, amikor ebben a kérdésben bizonyos normál állapot következett be, a következőképen alakult.

A nyugdíjasok, özvegyek, árvák stb. létszáma az 1924/25. és az 1939/40. költségvetési évek közötti időszakban az állami közigazgatásnál 48 ezerről 71 ezerre, az üzemeknél 47 ezerről 78 ezerre, együttesen 95 ezerről 149 ezer főre emelkedett, ami a három csoportnál 47·9, 63·8, illetőleg 55·8% növekedést jelent.

A nyugdíjasok, özvegyek stb. létszámának alakulása az 1924/25—1939/40. években.

Év	Állami közigazgatás nyugdíjasai					Összesen
	Nyugdíjasok	Nyugbéresek	Özvegyek	Árvák	Kegydíjasok, életjáradékban részesülők	
1924/25.	25.769	4.070	11.920	5.511	586	47.856
1925/26.	27.460	3.784	11.759	5.738	606	49.347
1926/27.	27.049	3.776	11.942	6.417	671	49.855
1927/28.	27.440	3.871	12.363	6.492	710	50.876
1928/29.	28.849	3.815	12.734	6.548	788	52.734
1929/30.	29.689	3.830	13.083	6.510	777	53.889
1930/31.	30.205	3.774	13.567	6.257	796	54.599
1931/32.	30.858	3.794	14.088	6.085	871	55.696
1932/33.	31.947	3.797	14.706	6.120	922	57.492
1933/34.	32.657	3.791	15.401	6.344	958	59.151
1934/35.	34.029	3.805	15.920	6.343	1.002	61.099
1935/36.	35.863	3.836	16.300	6.167	1.008	63.174
1936/37.	37.013	3.849	16.609	6.167	1.123	64.761
1937/38.	38.457	3.985	17.032	5.536	1.181	66.191
1938/39.	38.697	4.058	17.447	5.250	1.192	66.644
1939/40.	39.938	5.158	20.064	4.673	1.213	71.046

Év	Állami üzemek nyugdíjasai					Összesen
	Nyugdíjasok	Nyugbéresek	Özvegyek	Árvák	Kegydíjasok életjáradékban részesülők	
1924/25.	26.378	4.694	12.212	3.658	37	46.979
1925/26.	27.460	4.952	12.240	6.555	42	51.249
1926/27.	27.949	5.032	12.515	6.336	42	51.874
1927/28.	28.395	5.470	12.885	6.605	38	53.393
1928/29.	28.779	5.561	13.360	6.680	37	54.417
1929/30.	29.021	5.596	14.007	6.638	47	55.309
1930/31.	29.037	5.661	14.210	6.370	54	55.332
1931/32.	29.585	5.775	14.792	5.975	63	56.190
1932/33.	30.159	5.862	15.419	5.812	68	57.320
1933/34.	32.973	6.316	16.945	5.962	453	62.649
1934/35.	33.142	6.413	17.702	5.744	481	63.482
1935/36.	34.089	7.142	18.113	5.399	146	64.889
1936/37.	35.307	7.176	19.432	5.234	226	67.375
1937/38.	36.258	7.345	19.791	4.857	248	68.499
1938/39.	37.239	7.540	20.610	4.722	265	70.376
1939/40.	42.135	7.817	22.962	4.467	322	77.703

Év	Együtt					
	Nyugdíjasok	Nyugbéresek	Özvegyek	Árvák	Kegydíjasok, életjáradékban részesülők	Összesen
1924/25.	52.147	8.764	24.132	9.169	623	94.835
1925/26.	54.920	8.736	23.999	12.293	648	100.596
1926/27.	54.998	8.808	24.457	12.753	713	101.729
1927/28.	55.835	9.341	25.248	13.097	748	104.269
1928/29.	57.628	9.376	26.094	13.228	825	107.151
1929/30.	58.710	9.426	27.090	13.148	824	109.198
1930/31.	59.242	9.435	27.777	12.627	850	109.931
1931/32.	60.443	9.569	28.880	12.060	934	111.886
1932/33.	62.106	9.659	30.125	11.932	990	114.812
1933/34.	65.630	10.107	32.346	12.306	1.411	121.800
1934/35.	67.171	10.218	33.622	12.087	1.483	124.581
1935/36.	69.952	10.978	34.413	11.566	1.154	128.063
1936/37.	72.320	11.025	36.041	11.401	1.349	132.136
1937/38.	74.715	11.330	36.823	10.393	1.429	134.690
1938/39.	75.936	11.598	38.057	9.972	1.457	137.020
1939/40.	82.073	12.975	43.026	9.140	1.535	148.749

A nyugdíjasok létszámának emelkedésével kapcsolatban természetesen a nyugdíjteher is növekedett. Az erre vonatkozó adatokat az alábbi tábla mutatja.

Az állami alkalmazottak és az állami tényleges alkalmazottainak fizetett összegek alakulása 1928/29—1938/39.

Év	Tényleges alkalmazottak			Nyugdíjasok			Tényleges alkalmazottak és nyugdíjasok együtt		
	Állami közig.	Állami üzemek	Együtt	Állami közig.	Állami üzemek	Együtt	Állami közig.	Állami üzemek	Együtt
	Ezer pengőben.								
1928/29	291.832	135.654	427.486	116.073	78.827	194.900	407.905	214.481	622.386
1929/30	299.306	141.198	440.504	121.678	78.969	200.647	420.984	220.167	641.151
1930/31	303.377	140.947	444.324	125.640	80.639	206.279	429.017	221.586	650.603
1931/32	300.602	135.681	436.283	129.353	83.407	212.760	429.955	219.088	649.043
1932/33	273.689	114.520	388.209	116.853	77.895	194.748	390.542	192.415	582.957
1933/34	259.186	110.998	370.184	135.559	89.232	224.791	394.745	200.230	594.975
1934/35	255.828	100.461	361.289	138.452	89.544	227.996	394.280	195.005	589.285
1935/36	257.056	105.421	362.477	141.125	90.535	231.660	398.181	195.956	594.137
1936/37	258.762	104.216	362.998	145.113	93.041	238.154	403.895	197.257	601.152
1937/38	259.504	105.775	365.279	148.403	96.062	244.465	407.907	201.837	609.744
1938/39	273.655	112.815	386.540	153.789	100.055	253.844	427.444	212.940	640.384
1939/40	393.230	141.888	535.118	162.198	112.736	274.934	555.428	254.624	810.052
	Az évi kiadások %-ában.								
1928/29	33·6	27·0	31·5	13·4	16·7	14·4	47·0	43·7	45·9
1929/30	32·5	27·9	30·9	13·2	15·6	14·0	45·7	43·5	44·9
1930/31	33·9	28·1	31·8	14·0	16·0	14·7	47·9	44·1	46·5
1931/32	34·2	27·9	32·0	14·7	17·1	15·6	48·9	45·0	47·6
1932/33	34·0	15·8	32·2	14·5	19·4	16·1	48·5	35·2	48·3
1933/34	33·8	27·2	31·5	17·7	21·9	19·2	51·5	49·1	50·7
1934/35	34·3	26·1	31·4	18·5	22·2	19·8	52·8	48·3	51·2
1935/36	33·6	25·7	30·8	18·4	22·1	19·7	52·0	47·8	50·5
1936/37	32·8	24·6	30·0	18·4	22·0	19·7	51·2	46·6	49·7
1937/38	31·6	23·8	28·8	18·1	21·6	19·3	49·7	45·4	48·1
1938/39	32·3	23·2	29·0	18·1	20·6	19·0	50·4	43·8	48·0
1938/40	34·4	22·4	30·1	14·2	17·8	15·5	48·6	40·2	45·6

Az 1928/29. és az 1939/40. költségvetési évek közötti időszakban a nyugdíjteher a többszöri illetménycsökkentések ellenére az állami közigazgatásnál 116-ról 162, az üzemeknél 79-ről 113, együttesen 195-ről 275 millió pengőre emelkedtek. A fenti időszakban a nyugdíjak az állami közigazgatásnál az összes kiadások 13·4%-áról 14·2, az üzemeknél 16·7%-ról 17·8, együttesen 14·4%-ról 15·5-re emelkedtek. Utolsó évek során a nyugdíjaknak az összes kiadásokhoz viszonyított arányában jelentkező kisebb visszaesés a dologi kiadások aránylagos emelkedése folytán állott elő.

A nyugdíjteher súlyosságát a nyugdíjasoknak és a tényleges szolgálatban állóknak kifizetett illetményösszegek egymáshoz való viszonya is mutatja. Az illetményösszegek egymáshoz való arányára vonatkozólag az adatokat alább közöljük.

A nyugdíjak a tényleges szolgálatban álló személyek személyi járandóságainak százalékában.

Év	Állami közigazgatás	Állami üzemek	Együtt
1928/29	39·7	58·0	45·5
9119/30	40·6	55·9	45·5
1930/31	41·4	57·2	46·4
1931/32	43·0	61·5	48·7
1932/33	42·7	68·0	50·2
1933/34	52·3	80·4	60·7
1934/35	54·1	84·9	63·1
1935/36	54·9	85·9	63·9
1936/37	56·1	89·3	65·7
1937/38	57·2	90·8	66·9
1938/39	56·2	88·6	65·7
1939/40	41·3	79·5	51·4

A nyugdíjasoknak kifizetett összegek az 1928/29. és az 1939/40. költségvetési évek közötti időszakban a tényleges szolgálatban állók illetményeinek 39·7%-áról az állami közigazgatásnál 41·3%-ra, az üzemeknél 58·0%-ról 79·5%-ra, együttesen 45·5%-ról 51·4%-ra emelkedtek. A nyugdíjasok és a tényleges szolgálatban állók járandóságait együttesen, tehát az összes személyi kiadásokat véve az összes kiadásokhoz viszonyított arány az 1928/29—1939/40. évek közötti időszakban a közigazgatásnál 47·0-ról 48·6, emelkedett az üzemeknél 43·7-ről 40·2, együttesen 45·9-ről 45·6%-ra csökkent. Az utóbbi években e kiadások költségvetési aránya csekélyebbmérvű visszaesést mutat, ami azonban csupán látszólagos, az összegszerű emelkedés mellett a dologi kiadások aránylagos növekedése miatt állott elő. A személyi járandóságok összegükben emelkedést mutattak, habár a tényleges szolgálatban állók illetményei — a végrehajtott illetménycsökkentések, valamint a normál státusra való áttérés folytán előállott létszámapasztás következtében — erősen visszaestek. Az állami közigazgatásnál az 1930/31. évi 303 millióról 1934/35-ben 256 millióra, az állami üzemeknél az 1929/30. évi

141 millióról 1936/37-re 104 millióra, együttesen az 1930/31. évi 444 millióról az 1934/35 évi 361 millióra csökkentek.

A személyi kiadások a nyugdíjteher állandó emelkedése folytán a tényleges alkalmazottak és nyugdíjasok járandóságainak többszöri leszállítása ellenére is már-már elérik a kiadások csökkentése előtti színvonalat. A személyi kiadások az állami közigazgatásnál 1930/31-ben 429, 1932/33-ban a leszállítás után 391 millió, az üzemeknél 222, illetőleg 192, együttesen 651, illetőleg 583 millió pengőre rúgtak. 1939/40-ban a személyzeti teher a közigazgatásnál már ismét 555, az üzemeknél 255, összesen pedig 810 millió pengőre rúgott. A személyzeti teher emelkedése tehát teljesen illuzóriussá tette a tisztviselő társadalomra oly súlyos áldozatot jelentő illetménycsökkentéseket.

Az összeomlás után a trianoni területre menekült magyar közalkalmazottak nagymértékben felduzzasztották a személyi kiadásokat. A kiadások csökkentésére, mint már vázoltuk, a kormányzat az alkalmazottak létszámának leszállításával törekedett. A tényleges szolgálatban állók illetményei a létszámredukcióval kapcsolatban természetszerűleg csökkentek is, viszont a nyugdíjasok járandóságai ugyanakkor emelkedtek. A nyugdíjaknál a költségvetési előirányzattal szemben állandóan túlkiadás jelentkezett, ami egyes költségvetési években még a 30 millió pengőt is meghaladta.

A zárszámadásokban a költségvetési előirányzattal szemben jelentkező túlkiadásokra vonatkozólag Ratkovszky i. művének 23. oldalán a következő adatokat közli:

Számadási év	Az állami közigazgatás és az állami üzemek nyugdíjszükségletének előirányzata	a zárszámadások szerint utalványozott összege	az előirányzattal szemben jelentkezett túlkiadás
	ezer pengőben		
1924/25	125.965	138.034	12.069
1925/26	142.492	157.202	14.710
1926/27	143.405	168.904	25.499
1927/28	162.210	193.327	31.117
1928/29	194.900	210.004	15.104
1929/30	200.647	217.213	16.566
1930/31	206.279	224.705	18.426
1931/32	212.760	213.304	544
1932/33	194.748	201.496	6.748

Az 1924/25—1932/33. költségvetési évek folyamán 139,821.000 pengő kiadástöbblet jelentkezett az előirányzattal szemben a nyugdíjaknál, ebből az állami közigazgatásra 75,244.000, az állami üzemekre 64,577.000 pengő esett. A legnagyobb emelkedés az előirányzattal szemben az államvasutaknál mutatkozott 53,339.000 pengő, azután következett a honvédelmi minisztérium 22,491.000, a belügyminisztérium 18,171.000, a pénzügyminisztérium 10,652.000, az igazságügyminisztérium 9,149.000, a közoktatásügyi minisztérium 7,933.000 és a posta 6,810.000 pengővel.

2. *Az állami bevételek és nyugdíjteher.*

A magyar állam bevételei bevételi főcsoportok szerint a következőképen alakultak az utóbbi időszakban:

Állami közigazgatás	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40
	millió pengő							
Egyenes adók	**249·8**	**247·2**	**228·1**	**218·0**	**221·8**	**226·5**	**248·3**	**283·8**
Földadó	31·0	30·2	30·2	30·2	30·2	30·2	30·2	34·3
Házadó	85·0	86·0	80·0	72·0	70·0	67·0	68·8	75·9
Társulati adó	18·5	15·0	13·0	13·0	13·2	15·2	21·3	23·7
Jövedelem- és vagyonadó	58·0	53·5	49·0	47·5	48·5	52·0	60·0	75·9
Gépjárműadó	4·0	5·0	4·5	3·3	3·0	3·3	4·0	4·3
Rokkantellátási adó	8·8	15·5	14·8	14·8	15·0	15·8	17·7	19·8
Nyilv. betegáp. pótadó	17·0	16·0	14·0	14·5	14·9	15·5	18·0	19·5
Különadó (1930: XLVII. t.-c.)	24·0	23·4	20·0	20·0	24·0	24·0	24·0	25·7
Vegyes bevételek	3·5	2·6	2·6	2·7	3·0	3·5	4·3	4·7
Forgalmiadók és illetékek	**206·3**	**189·2**	**193·9**	**196·5**	**204·0**	**219·8**	**246·1**	**287·8**
Fogyasztási és italadók	**82·4**	**81·8**	**82·3**	**86·1**	**87·7**	**94·4**	**100·4**	**115·4**
Szeszadó	12·0	9·4	11·0	11·6	11·6	13·5	13·6	4·3
Söradó	3·4	2·0	1·8	1·8	2·0	2·2	2·7	4·3
Cukoradó	41·0	42·5	43·0	43·5	43·5	47·1	49·5	64·0
Ásványolajadó	20·1	17·9	17·1	18·6	19·6	20·5	23·0	28·2
Gyujtószeradó	4·1	3·8	3·2	3·2	3·1	3·0	3·0	3·5
Szivarkahüvelyadó	1·3	3·7	4·2	5·1	5·0	5·1	5·4	6·9
Egyéb és vegyes bevételek	0·5	2·5	2·0	2·3	2·9	3·0	3·2	4·2
Jövedékek	**192·3**	**163·4**	**164·8**	**172·7**	**180·5**	**185·2**	**194·6**	**293·1**
Vám	42·0	32·5	34·0	38·0	40·0	44·0	48·0	52·1
Dohány	124·0	104·5	104·5	107·4	112·0	112·5	117·3	146·5
Só	24·2	24·3	24·3	25·3	25·6	25·8	26·2	30·6
Egyéb	2·1	2·1	2·0	2·0	2·9	2·9	3·1	63·9
Egyéb bevételek	**75·4**	**71·2**	**71·5**	**73·7**	**77·6**	**79·5**	**89·1**	**99·3**
Állami közigazgatás összesen	**806·2**	**752·8**	**740·6**	**747·0**	**771·6**	**805·4**	**878·5**	**1.079·4**
Állami üzemek[1])	**401·1**	**344·3**	**344·0**	**352·2**	**364·6**	**393·8**	**456·5**	**616·6**
Posta	107·1	97·8	92·7	93·7	96·6	103·1	109·5	130·0
Postatakarék	12·2	11·0	11·0	11·6	11·9	12·6	14·2	15·9
Államvasutak	242·7	210·6	211·3	215·5	220·7	237·5	266·5	360·9
Állami vasgyárak	24·3	12·0	17·0	19·0	22·8	28·0	52·1	71·1
Mezőgazdasági birtokok	7·7	6·4	5·9	6·1	5·9	6·0	6·8	7·3
Erdőgazdasági birtokok	2·9	2·7	2·5	2·8	2·8	2·9	3·4	25·1
Selyemtenyésztés	1·2	1·1	0·9	0·8	1·1	0·9	0·9	1·7
Kőszénbányászat	3·0	2·7	2·7	2·7	2·8	2·8	3·1	4·6
Állami adósságok[2])	**101·6**	**101·2**	**87·2**	**86·8**	**83·4**	**83·1**	**50·8**	**77·2**
Mindössze	**1.207·3**	**1.097·1**	**1.084·6**	**1.099·2**	**1136·2**	**1199·2**	**1.335·0**	**1.696·0**

[1]) A kölcsönbevételekkel együtt.

[2]) Az üzemek kölcsönbevételei nélkül.

Az állami kiadások főcsoportjai és a tényleges, illetőleg nyugdíjas közalkalmazottak illetményeinek viszonya az utóbbi időszakban a következőképen alakultak:

Költségvetési év	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40
Állami közigazgatás	806·2	764·9	746·7	766·5	788·2	821·7	848·3	1.143·3
Ebből:								
Tényleges alkalmazott illetményei	273·7	259·2	255·8	257·1	258·8	259·5	273·7	393·2
Nyugd. illetményei	116·9	135·6	138·5	141·1	145·1	148·4	153·8	162·2
Állami üzemek	401·1	408·4	404·0	409·5	423·6	445·3	486·6	634·2
Ebből:								
Tényleges alkalmazott illetményei	114·5	110·9	101·5	105·4	104·2	105·8	112·9	141·9
Nyugd. illetményei	77·9	89·2	89·5	90·5	93·1	96·0	100·1	112·7
Állami közig. és üzemek együtt	**1.207·3**	**1.173·3**	**1.150·7**	**1.176·0**	**1.211·8**	**1.267·0**	**1.334·9**	**1.777·5**
Ebből:								
Tényleges alkalmazott illetményei	388·2	370·1	357·3	362·5	363·0	365·3	386·6	535·1
Nyugd. illetményei	194·8	224·8	228·0	231·6	238·2	244·4	253·8	274·9

Az állami bevételek és kiadások közötti összefüggések megvilágítása után nem lesz érdektelen vizsgálnunk azt, hogy az állami bevételeknek mekkora részét köti le a nyugdíjteher. Legcélszerűbben az állami egyenesadó bevétellel lehet a nyugdíjak címén kifizetett összegeket egybevetni. Az egyenesadóbevétel és a nyugdíjteher alakulása az utóbbi időszakban a következő volt:

Költségvetési év	Egyenesadók összesen pengő	Nyugdíjteher
1932/33	249,800.000	194,748.000
1933/34	247,210.000	224,791.330
1934/35	228,100.000	227,996.300
1935/36	218,000.000	231,659.400
1936/37	221,800.000	238,153.500
1937/38	226,500.000	244,465.000
1938/39	248,300.000	253,793.000
1939/40	283,800.000	274,933.560

A nyugdíjteher tehát csupán három évben maradt az összes egyenesadók bevételi összege alatt. Az államháztartás szempontjából tehát rendkívüli nagy jelentősége van a nyugdíjaknak. Emellett tekintetbe kell venni azt is, hogy az egy-egy főre eső ellátási díjak összege oly csekély, hogy a nyugdíjak általános csökkentése nem kerülhet szóba.

A nyugdíjteher tulajdonképen nem az adófizetőket terheli meg, hanem annak terhét túlnyomórészben a tényleges alkalmazottak viselik, akiknek illetményrendezését egyes kategóriáktól (hadsereg, fegyveres testületek, bíróság) eltekintve a nyugdíjteher igen magas volta mindeddig kilátástalanná tette.

A trianoni Magyarország munkapiacának általánosságban jellemzője volt a munkabíró korosztályok számszerű és a társadalom keretéhez mért aránytalan megduzzadása. Ez természetesen súlyosbította a trianoni békében nyersanyagterületeinek nagy részétől, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia 51 milliós vámterületétől, védett piacától megfosztott ország megélhetési nehézségeit. A kormányzati politika a kibontakozást a munkapiac extenzitása irányában kereste, vagyis általában mindenütt sok munkást foglalkoztattak alacsony bérek mellett. Ez tette lehetővé azt, hogy a munkanélküliség nálunk a gazdasági világválság legsúlyosabb időszakaiban sem volt túlmagas. Ez az irányzat jellemző volt a közalkalmazottak és nyugdíjasok ellátására is. Az aránylag alacsony fizetések és nyugdíjak mellett az ellátási igények elbírálásánál a kormányzat valóban a humanitás végső határáig ment el.

3. A személyi kiadások megoszlása.

A személyi kiadások két nagy tételből tevődnek össze. A tényleges alkalmazottak és a nyugdíjasok részére fizetett összegekből. Az 1938/39. költségvetési év előirányzata szerint a tényleges alkalmazottaknak fizetett összeg 386,540.000, a nyugdíjasoknak fizetett összeg 267,151.000 pengőre rúgott. Ehhez az összeghez még 51·1 millió pengő jön hozzá az önkormányzatok alkalmazottainak fizetéséhez és nyugdíjaihoz való állami hozzájárulás címén. Ez utóbbi összeg tulajdonképen szerves része a személyi kiadásoknak, minthogy azonban az állami költségvetések errevonatkozólag részletes adatokat nem közölnek, tanulmányunkban a további részben az önkormányzatok részére fizetett hozzájárulással nem áll módunkban foglalkozni.

A tényleges alkalmazottak részére folyósított 386,540.000 pengő összegből az állami közigazgatásra 273.655.000, az üzemekre 112,884.000 pengő esett. A rendszeres illetmények a közigazgatásnál 238,450.000, az üzemeknél 101,169.000, együttesen 339,619.000 pengőt, a nem rendszeres illetmények 34,569.000, ill. 11,367.000, együttesen 45,936.000 pengőt tettek. A jutalmakra és segélyekre 636.714, 348.800, összesen 985.514 pengő esett.

A rendszeres illetmények között természetesen a legnagyobb összeget a fizetés (havidíj, havibér) címén folyósított összegek tették. Ezekre a

két csoportban 151,340.000, ill. 72,656.000, az együttesen 223,996.000 pengő esett. Összegszerűen ezután a lakáspénz következett 38,544.000, ill. 18,350.000, összesen 56,894.000 pengővel. A harmadik legnagyobb kiadási tétel az egyéb pótlékok alatt összefoglalt csoportokra esik; e címen a közigazgatásnál 33,302.000, az üzemeknél csupán 6000 pengő volt előirányozva. A családi pótlékokra, amelyek a népszaporodásnak annyira fontos nemzeti ügyét vannak hivatva a közalkalmazottak körében előmozdítani, 21,085.000 pengő volt előirányozva, amelyből az egyes csoportokra 13,116.000, illetőleg 7,969.000 pengő esett. Rendkívül csekély összeg esett hadipótlékra, amely címen közigazgatásnál 601.000, az üzemeknél 251.000, összesen 852.000 pengő volt előirányozva. A közlekedési segély összege 3,482.000 pengő, amiből a két csoportra 1,546.000, illetőleg 1,936.000 pengő esett.

A nem rendszeres illetményeknél a tiszteletdíjakra 8,238.000, a bérekre 6,706.000, a jutalékokra 8,335.000 pengő esett. Az első két csoport a nem rendszeres alkalmazásban levő személyzet, valamint a munkások részére fizetett összegeket foglalja magában, míg a jutalékok, amelyeknek túlnyomó része mintegy 6·5 millió pengő, a postára és az államvasutakra esik, az üzemi szolgálattal kapcsolatos különleges természeti szolgálatok többletdíjazása. Az egyéb nem rendszeres járandóságok rovatában 22,656.000 pengő szerepel, aminek túlnyomó része 16,106.000 pengő a honvédelmi minisztériumra esik, mint a hadsereg élelmezési pénze.

Az 1938/39. költségvetési évben a nyugdíjakra előirányzott összeg 267,151.000 pengő volt, amiből az állami közigazgatásra 167,096.000, az üzemekre 100,055.000 pengő esett. A legnagyobb kiadási tételt rermészetesen itt is a nyugdíj, nyugbér, nevelési járulék, kegydíj, életjáradék stb. címén folyósításra kerülő összegek tették. A közigazgatásnál e címen 95,838.000, az üzemeknél 71,999.000, összesen 167,837.000 pengő lett előirányozva. A lakáspénzek előirányzata 52,593.000 pengő volt, amiből a két csoportra 32,207.000, illetőleg 20,386.000 pengő esett. A családi pótlék összege a közigazgatásnál 4,990.000, az üzemeknél 4,169.000, együttesen 9,159.000 pengőt tett. Az egyéb ellátási díjak között 17,735.000 pengő irányoztatott elő a Honvédelmi minisztérium költségvetésében, hadigondozottak ellátási díjaira. Ez az összeg tulajdonképen nem tekinthető effektív nyugdíjkiadásnak, minthogy nem szervesen kapcsolatos a közszolgálattal. A nem állami tanszemélyzet nyugdíjintézetéhez való állami hozzájárulás címén a kultuszminisztérium költségvetésében 12,957.000, a belügyminisztérium költségvetésében 351.000, összesen tehát 13,308.000 pengő volt előirányozva. Az egyéb ellátási díjak között nyugdíjmegváltásokra és végkielégítésre 748.000, az üzemi balesetből folyó kártalanításokra 217.000, a temetési járulékokra 147.000, egyéb kiadásokra 5,406.000 pengő irányoztatott elő.

4. A költségvetési kiadások az egyes tárcáknál és üzemeknél.

A személyi kiadások az egyes minisztériumoknál, illetőleg üzemeknél természetesen ott voltak a legmagasabbak, ahol a legnagyobb számú személyzet volt alkalmazva. Minthogy a nyugdíjasok megoszlása az egyes címeknél nem áll rendelkezésre, nem lesz érdektelen az állami alkalmazottaknál vizsgálat tárgyává tenni a legnagyobb kiadási tételeket, minthogy azok megoszlása természetesen a nyugdíjasokra vonatkozólag is igen értékes támpontot ad.

A Belügyminisztérium személyi járandóságainak előirányzata az 1938/39. költségvetési évben 73 millió pengő volt; ebből a rendőrségre 32, a csendőrségre 26, a folyamőrségre 4, a rendészeti személyzeti kiadásokra összesen tehát 62 millió pengő esett. A Honvédelmi minisztérium kiadásai 68 millió pengőt tettek ki, amiből 48 a csapatoknál, 6 millió pedig a katonai parancsnokságoknál és hatóságoknál volt előirányozva. A Kultuszminisztérium 43 millió pengős költségvetéséből a népoktatás részesedése 15, a középfokú oktatásé 5, az egyetemeké pedig 7 millió pengő volt. A Pénzügyminisztérium 35 millió pengőre rúgó személyi kiadásaiból a határőrségre 9, a pénzügyigazgatóságokra 7, a pénzügyőrségre és az adóhivatalokra 5—5, a vámjövedékre 2 millió pengő esett. Az Igazságügyminisztériumban a személyi kiadások 27 millió pengős összegéből a királyi bíróságokra 20, az ügyészekre 2 millió pengő jutott.

Az állami üzemeknél a MÁV személyi kiadásai 71 millió pengőt tettek; ebből a tisztviselőkre 18, a segédtisztekre 25, az altisztekre 21, a napibéres és kisegítőszemélyzetre pedig 5 millió pengő esett. A M. kir. Posta személyi kiadásai 34 millió pengőre rúgtak, amelynek túlnyomó része az üzemi tisztviselőkre és altisztekre esett.

A nyugellátásoknál a folyósított összegek magassága terén az államvasutaké a vezetőszerep: 77 millió pengő összeggel; ezután következik a Honvédelmi minisztérium 64, a Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 18, a Belügyminisztérium 25, a Pénzügyminisztérium 18, az Igazságügyminisztérium 17 és a Posta 15 millió pengő összeggel. A nyugdíj címenkinti részletes megoszlására vonatkozólag, mint említettük, nincsenek adataink, azonban természetesen a tényleges alkalmazottak nagy száma, valamint azoknak az egyes szakok szerinti minőségi megoszlása a nyugdíjasok táborát is determinálja.

5. A tényleges és nyugdíjas alkalmazottak száma és a részükre folyósított összegek aránya.

Az előző fejezetekben részletesen tárgyaltuk a nyugdíjteher általános jelentőségét és a kiadások súlyát. Úgy véljük, nem végzünk hiábavaló munkát, ha az egyes tárcák és üzemek keretében összehasonlítjuk a tényleges és

nyugdíjas alkalmazottak számát, a részükre folyósított összegek nagyságát, valamint az egy-egy főre eső illetmény- és nyugdíjterhet. Az erre vonatkozó adatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

A tényleges alkalmazottaknak és a nyugdíjasoknak kifizetett illetmények és az egy főre eső teher az 1938/39. költségvetési évben.

Cím	Létszám		Illetmény összesen		Egy főre esik (P)	
	Ténylegesek	Nyugdíjasok	Ténylegesek	Nyugdíjasok	Ténylegesek	Nyugdíjasok
			ezer pengő			
1. Kormányzóság	142	138	497	241	3.500	1.746
2. Országgyűlés[1]	283	173	936	317	3.307	1.832
3. L. Á. Számszék	67	89	451	318	6.731	3.573
4. Közigazgatási bíróság	114	73	769	325	6.745	4.452
5. Miniszterelnökség	302	169	1.421	579	4.705	3.426
6. Külügyminisztérium	621	214	5.788	711	9.321	3.322
7. Közgazdasági miniszt.	1	—	—	—	—	—
8. Belügyminisztérium	28.550	17.049	73.006	24.131	2.557	1.415
9. Pénzügyminisztérium	13.421	12.456	35.080	17.566	2.614	1.410
10. Iparügyi min.	457	49	2.017	184	4.414	3.755
11. Kereskedelmi min.	1.112	1.998	3.686	3.763	3.315	1.845
12. Földműv. min.	3.610	2.521	9.046	6.141	2.506	2.436
13. Kultuszminisztérium	13.427	7.669	42.903	18.187	3.195	2.371
14. Igazságügymin.	7.547	7.555	27.425	16.898	3.634	2.237
15. Honvédelmi min.	8.209	16.491	68.177	64.377	8.305	3.904
16. Áll. közig. összesen	**77.863**	**66.644**	**271.202**	**153.738**	**3.483**	**2.306**
1. Posta	12.529	10.774	33.762	15.452	2.695	1.434
2. MÁV	28.100	57.707	70.751	77.012	2.518	1.335
3. Állami vasgyárak	527	950	2.335	5.706	4.431	6.006
4. Kőszénbányák	28	28	127	112	4.535	4.000
5. Erdőbirtokok	157	68	347	147	2.210	2.162
6. Mezőgazdasági birtokok	173	156	599	347	3.462	2.224
7. Selyemtenyésztés	76	—	207	78	2.724	—
8. Postatakarék	1.143	693	4.756	1.201	4.161	1.733
Állami üzemek összesen	**42.733**	**70.376**	**112.884**	**100.055**	**2.642**	**1.422**
Mindössze	**120.596**	**137.020**	**384.086**	**253.793**	**3.185**	**1.852**

Mindenekelőtt rá kell mutatnunk arra a nehézségre, ami a létszámviszonyok összevetésénél jelentkezik. Míg a tényleges alkalmazottaknál a létszám és a folyósított összegek viszonya mindenkor könnyebben meghatározható, mert hiszen egy alkalmazott két rendszeresített állást nem tölthet be, addig a nyugdíjasoknál nehézség jelentkezik, minthogy azok több kategóriából állanak és egy-egy alkalmazott után többen is élvezhetnek járandóságot (így pl. két árva). Ennélfogva a nyugdíjasoknál kimutatott létszám magasabb azoknak a tényleges alkalmazottaknak a számánál, akiknek egykori szolgálati jogcímén az ellátások folyósíttatnak, viszont

[1]) A képviselők nélkül.

nem volna célszerű csak a nyugdíjasokat és az özvegyeket számításba venni, minthogy sok esetben csupán az árvák élvezik az ellátási díjakat. Meg kell még azt is jegyeznünk, hogy tekintettel arra, hogy az özvegyek és árvák stb. az egykori kenyérkeresőjük nyugdíjának csak bizonyos részét kapják, az általuk élvezett alacsonyabb összegű ellátási díjak az egyes főre eső fejátlagot leszállítják.

A nyugdíjasok létszámának az 1938/39. költségvetési évbeni megoszlását a mellékelt táblázat szemlélteti.

Az állami nyugellátásban részesülők létszáma az 1938/39. évben.

Megnevezés	Nyugdíjasok	Nyugbéresek	Özvegyek	Árvák Kegydíjasok Életjáradékban részesülők	Összesen
I. Állami közigazgatás:					
Kormányzóság	58	15	57	8	138
Országgyűlés	90	2	70	11	173
Legfőbb állami számvevőszék	43	—	31	15	89
Közigazgatási bíróság	35	—	33	5	73
Miniszterelnökség	85	—	50	34	[1] 169
Külügyminisztérium	139	—	51	24	214
Belügyminisztérium	11.766	7	3.637	1.639	17.049
Pénzügyminisztérium	4.431	3.830	3.212	983	12.456
Iparügyi minisztérium	39	—	5	5	49
Kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium	1.122	12	683	181	1.998
Földmívelésügyi minisztérium	1.245	17	969	290	2.521
Vallás- és közoktatásügyi minisztérium	4.745	22	2.041	861	7.669
Igazságügyi minisztérium	3.623	—	3.115	817	7.555
Honvédelmi minisztérium	11.276	153	3.493	1.569	16.491
Összesen I.	**38.697**	**4.058**	**17.447**	**6.442**	**66.644**
II. Állami üzemek:					
Posta, távirda és távbeszélő	6.572	93	3.400	709	10.774
Államvasutak	29.526	7.447	[2] 16.580	[3] 4.154	57.707
Állami vas-, acél- és gépgyárak	648	—	287	15	950
Kőszénbányászat	17	—	7	4	28
Állami erdőgazdasági birtokok	40	—	21	7	68
Állami mezőgazdasági birtokok	58	—	67	31	156
Selyemtenyésztés	—	—	—	—	—
Postatakarékpénztár	378	—	248	67	693
Összesen II.	**37.239**	**7.540**	**20.610**	**4.987**	**70.376**
Együtt	**75.936**	**11.598**	**38.057**	**11.429**	**137.020**

A nyugdíjasok száma a tárgyalt költségvetési évben 75.000 volt, amiből 38.000 esett az állami közigazgatásra, 37.000 az üzemekre. A 12 ezer nyugbéres közül a két csoportra 4 ezer, illetőleg 8 ezer fő esett. Az özvegyek

[1]) Ezenfelül 1848/49-es honvédek 9 hátrahagyottja.

[2]) Ebből 12.800 a nyugdíjintézethez, 3780 pedig a munkások nyugbérpénztárához tartozó özvegy.

[3]) Ebből 3429 a nyugdíjintézethez, 537 pedig a munkások nyugbérpénztárához tartozó árva.

száma 38 ezer volt, ebből a közigazgatásra 17, az üzemekre 21 ezer esett. Érdekes jelenség, hogy a közigazgatásnál az özvegyek száma mintegy 4 ezer fővel alatta marad az üzemeknél jelentkező aránynál. Ennek minden valószínűség szerint az a magyarázata, hogy a fegyveres testületek nagy létszámú alkalmazottainál a nősülés bizonyos feltételekhez van kötve a szolgálati érdekből s ennek következtében a nős alkalmazottak száma kisebb. Az árvák száma a két csoportnál 5—5 ezer főre rúgott, míg a kegydíjasoké 978 csak, illetőleg 243, az életjáradékosoké 214, ill. 22 fő volt.

A tényleges alkalmazottak és a nyugdíjasok létszáma természetesen azoknál a minisztériumoknál, ill. üzemeknél volt a legnagyobb, amelyekhez a fegyveres testületek, tanítók, vasút és posta, köztudomásúlag a legnagyobb tömegekben foglalkoztatottak tartoznak. Első helyen az Államvasutak jelentkeznek 28 ezer tényleges és 57 ezer nyugellátásban részesülő alkalmazottal; ezután következik a Belügyminisztérium 29 ezer tényleges és 17 ezer nyugdíjas alkalmazottal. A Pénzügyminisztérium, ahol a két csoport fejszáma 13—13 ezer, a Posta 12, ill. 10 ezer, a Kultuszminisztérium 13 és 7, a Honvédelmi minisztérium 8, ill. 16, az Igazságügyminisztérium 8—8 ezer tényleges szolgálatban álló, ill. nyugdíjas alkalmazottal.

Ezek a számok teljes valójában mutatják a nyugdíjkérdés rendkívüli súlyosságát, mert hiszen már a felsoroltak között is számos olyan intézményünk van, ahol a tényleges alkalmazottak száma lényegesen alacsonyabb a nyugdíjasokénál. Így elsősorban a M. kir. Államvasutaknál, ahol 57 ezer nyugdíjassal szemben a tényleges alkalmazottak száma nem éri el a 28 ezret. Ha ebből a számból a mintegy 4 ezer főnyi árvák számát levonjuk, mint olyanokét, ahol esetleg több ellátást is élveznek egyetlen egykori alkalmazott után, a végeredményen mitsem változtat. A Honvédelmi minisztérium 8 ezer tényleges alkalmazottjával szemben 16 ezer a nyugdíjasok száma. Ez természetesen az egykori nagy hadsereg kereteinek megszűkítésével kapcsolatos. Érdekes ezekkel szembeállítani a nemrégiben létesített Iparügyi minisztériumot, ahol ezer főnyi tényleges alkalmazottal szemben a nyugdíjasok száma csupán 49-re rúg. Összegezve a létszámviszonyokat, a közigazgatás 78 ezer főnyi tényleges alkalmazottjával szemben 67 ezer nyugdíjas áll szemben. Az üzemeknél a ténylegesek száma 43, a nyugdíjasoké 70 ezer, végeredményben tehát a tényleges alkalmazottak száma 120, a nyugdíjasoké pedig 137 ezer főre rúg.

A létszámok már magukban is eléggé szemléltetik a nyugdíjkérdés súlyosságát és mutatva azt, hogy mily hatalmas tömegekről kell nyugdíjak formájában gondoskodni. Még jellegzetesebb azonban a két csoport számára folyósított összegek aránya. Az első helyen itt is az Államvasutak állanak, ahol a ténylegesek számára 70, a nyugdíjasok számára pedig 77 millió pengőt irányoztak elő a tárgyalt költségvetési évben. Ezután következik a Hon-

védelmi minisztérium 68, ill. 64, a Belügyminisztérium 73, ill. 24, a Kultuszminisztérium 42, ill. 18, a Pénzügyminisztérium 35, ill. 17, a Posta 33 és 15, az Igazságügyminisztérium 27 ill. 16 millió pengő összeggel.

Az Államvasutaknál a nyugdíjasok számára folyósított ellátások összege mintegy 7 millió pengővel haladja meg a tényleges alkalmazottaknak fizetett illetményeket. A többi intézményeknél, bár ez nem fordul elő, a két csoport illetményének végösszege rendkívül közel áll egymáshoz, a legtöbb esetben annak ellenére is, hogy nemcsak az özvegyek és árvák, hanem maguk a nyugdíjasok is tényleges javadalmuknak csak egy részét élvezik. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a Honvédelmi minisztérium tényleges alkalmazottainál a tényleges alkalmazottak illetményösszegét nehézségbe ütközik a létszámmal összevetni, minthogy a személyi járandóságoknál bizonyos összegek nemcsak a minisztérium személyi létszámában kimutatott állandó alkalmazottakkal kapcsolatosak, hanem az a hadsereg legénységi állományú egyéneinek is bizonyos járandóságait magában foglalja. Végeredményben a tényleges alkalmazottak számára 384, a nyugdíjasok számára 253 millió pengőt folyósítottak. Az állami költségvetésnél a két csoport részesedése 271, ill. 154 az üzemeknél 113, ill. 100 millió pengő volt. A nyugdíjteher nyomasztó voltát igen jól mutatja ezeknek a számoknak az aránya s különösen aggasztó az a jelenség, hogy a nyugdíjasok létszámának a következő évtizedben való jelentékeny emelkedésével egyre nagyobb számban fognak oly alkalmazottak nyugdíjba kerülni, akiknek számára magasabb összegű ellátási díjak lesznek folyósítandók.

Az egy-egy főre eső illetmény, ill. nyugdíjterhet több tényező befolyásolja. Így elsősorban az egyes csoportok alkalmazottainak minőségbelileg való megoszlása. Természetes, hogy azoknál az intézményeknél, ahol a magasabbrangú tisztviselők aránya jelentős, az egy főre eső összeg magasabb, mint ott, ahol az altisztek aránya nagy. A tényleges alkalmazottak körében az összegek nagysága szerinti sorrendben első helyen áll a Külügyminisztérium, ahol az egy főre eső tényleges illetményteher 9321 pengő. Ezután következik a Közigazgatási Bíróság 6745, a Számvevőszék 6731 pengő összeggel. Az üzemeknél az első helyen a Kőszénbányák állanak 4535, majd a vasgyárak következnek 4431 és a Postatakarék 4161 pengő összeggel. Végeredményben az egy tényleges alkalmazottra eső kiadások összege a közigazgatásnál 3483, az üzemeknél 2642, együttesen 3185 pengő.

A nyugdíjasoknál az egy főre eső teher a közigazgatásnál legmagasabban a Közigazgatási Bíróságnál 4452 pengő, ezután következik a Számszék 3573, az Iparügyi minisztérium 3755, a Külügyminisztérium 3322 és a Miniszterelnökség 3426 pengő fejátlaggal. Az üzemeknél, az Állami Vasgyáraknál 6006 pengő az egy főre eső összeg, ezután következnek a Kőszénbányák 4000, majd az Állami Mezőgazdasági birtokok 2224 pengővel. Érdekes

jelenség az, hogy egyes tárcáknál, ill. üzemeknél a nyugdíjasok fejátlaga meghaladja a tényleges alkalmazottakét, aminek oka a nyugalomban levő magasabb állású alkalmazottak viszonylagos nagyobb aránya lehet. Végeredményben az egy nyugdíjasra eső teher az állami közigazgatásnál 2306, az üzemeknél 1422, összesen tehát 1852 pengő.

Megkíséreltük a nyugdíjkérdést több szempontból megvilágítani és a nyugdíjteher súlyát úgy költségvetési állampénzügyi, mint létszám szempontból szemléltetni. Az eredmények minden tekintetben aggasztók. Ma már ott tartunk, hogy az állam minden tényleges alkalmazottja után több mint egy nyugdíjjárandóságban részesülőt is el kell tartani. Tehát durván azt mondhatnánk, hogy tulajdonképen minden munkát ketten végeznek, egy tényleges alkalmazott és egy nyugdíjas, aki az előbbivel párhuzamosan élvezi illetményeit. *A nyugdíjasok száma egyes minisztériumoknál és üzemeknél meghaladja a tényleges alkalmazottakét, így a Honvédelmi minisztérium keretében több mint háromszor, a MÁV-nál pedig kétszerannyi a nyugdíjasok száma, mint a tényleges alkalmazottaké. A nyugdíjasoknak folyósított összeg 267 millió pengő, meghaladja az összes állami egyenesadó bevételeket, a jövőben a nyugdíjteher további súlyosbodása várható még két évtizeden keresztül, amikor is a nyugdíjasok számára folyósítandó összegek még 10 milliókkal fognak emelkedni.* Kétségtelen ezzel szemben az, hogy az egy-egy nyugdíjas számára folyósított összegek nem magasak általában, bár egyes kategóriákban, mint további fejtegetéseinkben részletesen tárgyalni fogjuk, igen nagy aránytalanságok mutatkoznak és egyes rétegek egyrészt az állami alkalmazottak többi csoportjaival szemben, másrészt a hasonló képzettségű és származású magánalkalmazottakkal szemben ténylegesen, sőt mondhatnánk, hogy kirívóan kedvezőbb elbánásban részesülnek.

Ha tekintetbe vesszük azt, hogy a nyugdíjasok a tényleges alkalmazottakkal szemben csökkentett illetményeket élveznek, valamint azt a körülményt, hogy azok tábora jelentős részében olyanokból áll (özvegyek, árvák), akik a tényleges illetménynek még a felét sem érik el, ugyancsak figyelembe vesszük az altiszti csoportok viszonylagos súlyát, már az egy-egy főre eső összegekből is látható az, hogy az altiszti csoportok általában kedvező elbánásban részesülnek, ezzel szemben a tisztviselők sorsa viszonylag mostoha.

További fejtegetéseink során megkíséreljük a nyugdíjkérdésre olyan megoldást találni, hogy a teljes szolgálati idejüket kitöltött nyugdíjasok illetménye érintetlenül maradjanak a nyugdíjasok csökkentése sajnos, a jövőben is damokles kardként fog a nyugdíjasok feje felett lebegni, ha nem találunk olyan megoldást, amely a méltányosság alapján a jogos érdekek figyelembe vételével racionálisabb szervezés útján a legkisebb áldozattal valósítja meg e kérdés megoldását. További fejtegetésünk erre irányuló kísérlet.

MÁSODIK RÉSZ.

A nyugdíjteher emelkedésének okai.

A nyugdíjkérdés államháztartási vonatkozásainak vizsgálata után részletesen kell foglalkoznunk a nyugdíjteher emelkedésének okaival. A nyugdíjteher magasságát két főtényező befolyásolja, a nyugdíjat élvezők létszámának alakulása és az ellátási díjak magassága. Létszám szempontjából a nyugdíjasok tábora két egymással ellentétesen fejlődő tömegből áll. A nyugdíjasok egyik jelentőségben kisebb részét az ú. n. trianoni nyugdíjasok teszik, akik részére folyósított összeg az 1933/34. költségvetési évben 87·6 millió pengőt tett ki. Ez a kategória jelentékeny mértékben súlyosbítja a nyugdíjterhet s hatása hosszú ideig lesz érezhető, minthogy benne igen sok rövid szolgálati idővel bíró, fiatal egyén van, akik igen hosszú ideig fogják még nyugdíjukat élvezni. A nyugdíjasoknak e csoportja azonban, annak ellenére, hogy a terheket özvegyei és árvái is növelni fogják, a kihalások folytán jelentőségében csökkenni fog.

A nyugdíjasok nagyobb és jelentőségében folytonosan emelkedő csoportja az állami adminisztráció fejlődésével kapcsolatban nagy számban szolgálatba állított személyzetnek a tényleges szolgálatból való kiválásával és a nyugdíjasok soraiban való jelentkezésével áll összefüggésben. A személyzet létszámának emelkedését az előző részben már részletesen tárgyaltuk.

A nyugdíjteher jövő alakulására vonatkozólag részletes statisztikai felvétel nélkül tiszta képet adni nem lehet. Előre látható azonban az, hogy az egykori létszámemelések folytán előálló nyugdíjteher a következő években egyre emelkedve 1950—58 között fog kulminálni. A trianoni nyugdíjteher a kihalások folytán enyhülve mérsékelni fogja a létszámemelés folytán jelentkező növekedést. Erős emelkedés várható már a következő években, minthogy az alkalmazottak száma az 1899. évi 126 ezerről, 1909-ben 172 ezer főre emelkedett. Ezek a tömegek, a szolgálati időtartamot átlagban 38 évnek véve, 1937—47 között fognak a szolgálatból kiválni. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése folytán az egykori magyar közalkalmazottak és nyugdíjasok ottmaradt részének, valamint a cseh-szlovák közszolgálatban állott magyar, szlovák és kárpátorosz közalkalmazottaknak, illetőleg nyugdíjasoknak ellátási igényei kétségkívül meg fognak nyílni és ezáltal természetesen növelni fogják a nyugdíjterhet. Ugyanakkor valószínűleg számítani lehet a nyugdíjasok egy kisebb részének reaktiválására, ami viszont természetesen csökkentőleg hat a teherre. A nyugdíjaknál ilymódon jelentkező emelkedést és apadást jelen pillanatban még lehetetlen felbecsülni, semmi

esetre sem lehetnek azonban oly nagyok, hogy a nyugdíjaknál mutatkozó jelenlegi irányzatot elhomályosítanák.

A nyugdíjtehernek a következő időszakban való előre látható emelkedése annál kedvezőtlenebb jelenség, minthogy a jelenlegi gazdasági konjunkturát az 1940-es évtized folyamán valószínűleg ismét válság fogja követni, amely az államháztartás fenyegetett kiadási oldala mellett a csökkenő adójövedelem folytán a bevételi oldalt is meg fogja támadni. Ezekben az években az államháztartás helyzetének újabb súlyosbodását okozhatja az a körülmény, hogy a világháborút követő évek kedvező születési korosztályai akkor fognak munkakínálatukkal a munkapiacon megjelenni és a szellemi munkanélküliség enyhítésére, melynek levezetése a szabad pályákon a válság miatt nehéz lesz, kétségkívül újabb akciók és állásszaporítások fogják a személyi kiadásokat még jobban felduzzasztani.

A nyugdíjteher emelkedésének szerkezeti okait vizsgálva, azok röviden a következőkben foglalhatók össze:

1. az illetmények rendezése,
2. a lakbérek emelkedése,
3. az emberi életkor meghosszabbodása,
4. a létszámcsökkentések, valamint önkéntes kiválások folytán rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasok tömegei,
5. az ifjúság elhelyezkedésének előmozdítása érdekében és más okokból erőszakolt nyugdíjazások,
6. az altisztek, szolgák és az őrszemélyzet altisztjeinek magas illetményei. Míg a tisztviselői állásokban az illetmények az 1913. évinek 50—60%-át teszik, addig az altiszti kategóriákban a háború előttinek 123—174%-áig emelkednek. Súlyosbítja a terhet az, hogy e kategóriákban az alkalmazottak 80—90%-a nem tölti ki szolgálati idejét,
7. a honvédség, határőrség, folyamőrség, csendőrség és a rendőrség tisztjei és részben legénységi állományú egyénei, a bírák, ügyészek, a bírósági fogalmazási tisztviselők, az igazságügyminisztérium fogalmazási tisztviselői, a vármegyei és az államvasutak tisztviselőinek magasabb illetményei, illetőleg a nyugállományban is élvezett pótlékai,
8. a fiatal özvegyek, akik hosszú ideig élvezik az özvegyi nyugdíjat.

1. A nyugdíjilletmények és lakáspénzek összegének szabályozása.

a) Nyugdíj.

A háború előtti illetmények a pénz elértéktelenedésével kapcsolatban már a háború utolsó éveiben, de fokozott mértékben az ország összeomlását követő időszakban nem fedezték a közalkalmazottak megélhetését s ezért

a kormányzat különféle pótlékokkal és részleges természetbeni ellátással igyekezett a közalkalmazottak megélhetését biztosítani. Az illetmények rendezésére az első kísérlet a szanálással kapcsolatban történt, az 1924 : IV. t.-c. alapján kiadott 5000. és 5100/M. E. sz. rendeletek 1924. július hó 1-től rendezték a közalkalmazottak illetményeit. Az illetményeket ekkor az az ország gazdasági helyzetéhez mérten igen mérsékelten állapították meg. Ezt számos illetményrendelet követte, amelyek mindenkor az ország gazdasági helyzetét tükrözték vissza. A 20-as évtized második felében a közalkalmazottak illetményeit többízben felemelték, majd a világgazdasági válság által előidézett depresszió idején a 30-as évtized elején a rendeletek egész sora szállította le a közalkalmazottak illetményeit. Legutóbb azután 1938-ban és 1940-ben történt kisebbmérvű illetményjavítás.

Az 1925. évi 7000. és az 1927. évi 9000/M. E. sz. rendeletek a fokozott konszolidáció útjára tért ország kedvező gazdasági helyzetében felemelték az illetményeket. Ezenkívül az 1930 : XXVI. t.-c. a fegyveres erő tisztjeinek az 1930 : XLIII. t.-c. pedig a bírák és ügyészek illetményeit rendezte nyugdíjba is beszámító pótdíjak bevezetésével.

Az Amerikai Egyesült Államokból kiinduló és hazánkra is átterjedt gazdasági válság az állami bevételek erős csökkenésével járt. Ennek következtében az 1931. évi 5000. és 7000., az 1932. évi 3000., az 1933. évi 1400. és az 1934. évi 1630/M. E. sz. rendeletek a közalkalmazottak illetményeit erősen leszállították. A békebeli színvonalhoz képest az egyes fokozatokban a leszállítás mérve az 50%-ot is meghaladta.

A gazdasági helyzet javulásával kapcsolatban az 1937. évi 7000 és az 1940. évi 12.000 M. E. sz. rendeletek mérsékelt illetményemelést hajtottak végre, az illetmények azonban még így is mélyen elmaradnak, nemcsak az 1913. évi, hanem az 1927. évi színvonal alatt is. Kivételt csupán néhány kedvező elbánásban részesített csoport, elsősorban a fegyveres erők tisztjei és altisztjei, valamint általában az altiszti kategóriák képeznek, ahol az alsóbb fokozatokban az illetmények lényegesen magasabbak a háború előtti színvonalnál.

b) Lakáspénz.

A nyugdíjak és az illetmények szabályozásával kapcsolatban a lakáspénzre vonatkozólag is számos rendelet jelent meg. A világháború s az ország összeomlása következtében a rendelkezésre álló lakások elégtelennek bizonyultak s ezért a kormányzat a lakásügyet állami ellenőrzés alá vette s a lakbérek magasságát is megállapította. A kötött lakbérek fokozatos emelkedésével párhuzamosan a közalkalmazottak lakbérét is időnkint újra

szabályozták. Erre vonatkozólag az alábbi rendeletek adattak ki[1]): az 1924. évi 5600/M. E.; az 1925. évi 4200/M. E.; 5450/M. E.; az 1926. évi 2060/M. E., 8700/M. E., 10.000/M. E.; az 1927. évi 1800/.M E., 5290/M. E., 7900/M. E.; az 1928. évi 1060/M. E., 2900/M. E. és 4000/M. E. sz. rendeletek.

Ezenkívül csaknem valamennyi illetményrendelet egyúttal a lakáspénzeket is szabályozta. Így elsősorban az 1931. évi 2000., az 1932. évi 3000. és az 1934. évi 1630/M. E. sz. rendeletek. Részletesen szabályozza a lakáspénzek kérdését az 1934: I. t.-c. az új nyugdíjtörvény is.

A kötött lakásgazdálkodás idején a lakbérek rendkívül alacsonyak voltak; így az 1924. évi augusztusi bérnegyedben Budapesten a lakáspénz a békebelinek 11·50—13·50%-a volt az V—XI. fizetési osztályokban. Számításba kell ezenkívül azt is vennünk, hogy az özvegyek csupán az 1918. évi 6495/M. E. sz. rendelet életbelépte óta részesülnek lakáspénzben. A lakások felszabadításával kapcsolatban a lakbérek állandóan emelkedtek. A nyugellátásban részesülők lakáspénzjárandósága a szanálás óta a következőképen alakult:

Költségvetési év	Millió pengő
1924/25	13·4
1925/26	23·8
1926/27	26·1
1927/28	35·5
1928/29	47·5
1929/30	49·4
1930/31	51·2
1931/32	52·3
1932/33	50·4
1933/34	51·4
1934/35	48·0
1938/39	52·6

Az 1934: I. t.-c. az új nyugdíjtörvény a lakáspénzekre vonatkozólag is új rendelkezéseket állapított meg. A fentiekben már vázoltuk, hogy a lakások felszabadításával kapcsolatban a lakáspénzek emelkedése milyen jelentős kiadástöbbletet eredményezett az illetményeknél. Számításba kell venni azt is, hogy a lakáspénzek a rövid szolgálati idővel rendelkező nyug-

[1]) L. Ratkovszky i. m.

díjasoknál nincsenek a szolgálati időtartamával arányosan lefokozva s még a lakáspénz általában a járandóságok egyharmadát teszi, a rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasoknál előfordul az is, hogy a lakáspénz a nyugdíjjárandóságnak 75%-áig emelkedik. A tárgyalt törvény 4. §-a a lakáspénzjárandóságokkal kapcsolatban a következőket mondja:

»(1) A hatályban lévő jogszabályok szerint lakáspénzre igényjogosult nyugdíjasnak és özvegynek járó lakáspénzt a nyugalomba helyezett, illetőleg az elhalt alkalmazott által a tényleges szolgálatban utoljára viselt állás szerint és annak a lakáspénzosztálynak megfelelően kell megállapítani, amely lakáspénzosztályba tartozik az a város (község), amely az alkalmazott utolsó állomáshelye volt. Ez a lakáspénz nem változhatik abból kifolyólag, hogy az ellátásban részesülő alkalmazott vagy özvegy állandó lakását más lakáspénzosztályba tartozó helyiségbe teszi át.

(2) Az ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult alkalmazottak lakáspénzének havi összegét a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak részére az 1931 : XXVI. t.-c. hatálybalépésének időpontjában a háromnál kevesebb családi pótlékban részesülőknek járó kisebb összegű lakáspénz havi összegének alábbi százalékaiban kell megállapítani és pedig azoknál az alkalmazottaknál,

a) akiket tizenöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, 55%-ában,

b) akiket tizenöt évnél, vagy ennél több, de huszonöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, valamint az államvasutak alkalmazottaira hatályban lévő jogszabályok szerint ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult azoknál az alkalmazottaknál, akiket tizenöt évi, vagy ennél több, de huszonöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, 70%-ában,

c) akiket huszonöt évi, vagy ennél több, de harmincöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, valamint az államvasutak alkalmazottaira hatályban lévő jogszabályok szerint ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult azoknál az alkalmazottaknál, akiket huszonkét évi, vagy ennél több, de harminc évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, 80%-ában,

d) akiket harmincöt évi, vagy ennél több beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, valamint az államvasutak alkalmazottaira, hatályban lévő jogszabályok szerint ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult azoknál az alkalmazottaknál, akiket harminc évi, vagy ennél több beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, 90%-ában.

(3) Ha a lakáspénzre jogosult alkalmazott az 1912 : LXV. törvénycikk 42. §-a, vagy az 1930 : XXVI. törvénycikk 6. és 7. §-a alapján a nyugdíj megállapításnál alapul szolgáló beszámítható javadalmazás teljes összegével

felérő nyugdíjban részesül, a részére járó lakáspénz havi összegét a jelen §-ban foglalt rendelkezések szerint a lakáspénz megállapításánál alapul veendő összeg 90%-ában kell megállapítani.

(4) Az ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult özvegyek lakáspénzének havi összegét, figyelemmel az (1) bekezdésben foglaltakra, — a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak részére az 1931 : XXVI. törvénycikk hatálybalépésének időpontjában a háromnál kevesebb családi pótlékban részesülő alkalmazottaknak járó kisebb összegű lakáspénz havi összegének 50%-ában kell megállapítani.

(5) A lakáspénzt az I. lakáspénzosztály szerint kell megállapítani az oly alkalmazottnak, vagy a tényleges szolgálat tartama alatt elhalt olyan alkalmazott özvegyének, aki a tényleges szolgálatban utoljára külföldön lévő m. kir. hatóságnál vagy hivatalnál teljesített szolgálatot.

(6) Az oly alkalmazott és oly özvegy részére, aki az 1927 : XXVI. t.-c.-ben foglalt rendelkezés alapján a jelen törvény hatálybalépését követő időponttól kezdődően részesül ellátásban, a lakáspénzt aszerint a lakáspénzosztály szerint kell megállapítani, amely lakáspénzosztályba tartozik az a helyiség, ahol az illető az ellátása megállapításának időpontjában állandóan lakik.

(7) A férjétől törvényesen elvált és ellátásban részesülő nő az özvegy részére járó lakáspénznek 50%-ára tarthat igényt. Ha a férj után özvegy és elvált nő marad hátra, az özvegy és elvált nő az özvegyi nyugdíj megosztásának arányában az özvegy részére járó lakáspénzen osztozik.

(8) Az ellátásban részesülő alkalmazott vagy özvegy csak egy jogcímen kaphat lakáspénzt. Ha az alkalmazottnak vagy az özvegynek többféle jogcímen van lakáspénzre igénye, részére csak a magasabb összegű lakáspénzt lehet fizetni s a kisebb összegű lakáspénz fizetését be kell szüntetni.

(9) Ha a nyugdíjasnak a vele közös háztartásban élő és tényleges szolgálatban álló vagy nyugdíjas házastársa is részesül az államtól vagy az ellátás szempontjából az állammal viszonosságban álló intézménytő l(nyugdíjintézettől stb.) lakáspénzben (lakbérben, természetbeni lakásban), a részükre járó, illetőleg megállapítható lakáspénzek közül csak a magasabb összegű lakáspénzt lehet teljes összegében fizetni, a kisebb összegű lakáspénznek pedig csak 50%-át.

c) A nyugdíj és lakáspénz szabályozásának költségvetési kihatásai.

A nyugdíjilletmények és lakbérek magasságát szabályozó rendelkezések természetesen a kiadások magasságát is befolyásolták s természetesen emelték a nyugdíjterhet. A változás hatását mutatja az egy-egy

főre eső nyugdíj, illetőleg lakáspénzteher alakulása. Az erre vonatkozó részletes adatokat csatolt táblázatok szemléltetik költségvetési címek szerint részletezve. Végeredményben a nyugdíjasoknál, ill. özvegyeknél az illetmények, ill. a lakáspénz egy főre eső összege a következőképen alakult:[1])

Év előirányzat szerint	Az egy főre eső			A lakáspénz évi átlagos összege	
	nyugdíj, illetve nyugbér	özvegyi nyugdíj	nevelési járulék	a nyugdíjasoknál	az özvegyeknél
	évi átlagos összeg pengő			pengő	
1924/1925	1.292	821	204	205	115
1925/1926	1.309	860	189	345	204
1926/1927	1.339	855	182	378	214
1927/1928	1.419	928	205	505	290
1928/1929	1.676	1.049	224	655	373
1929/1930	1.667	1.073	232	667	376
1930/1931	1.672	1.084	236	684	382
1931/1932	1.710	1.092	240	681	387
1932/1933	1.477	981	220	633	367
1933/1934	1.455	946	213	610	353
1934/1935	1.462	957	218	554	322

Az egy-egy főre eső nyugdíj, ill. lakáspénz magasságának költségvetési címek szerinti megoszlásánál természetesen fontos szerepet játszik az alkalmazottak minőség szerinti megoszlása. Ratkovszky[1]) költségvetési adatai szerint az 1934/35. évi költségvetéshez mellékelt létszámkimutatás szerint a közszolgálati alkalmazottak megoszlása a következő volt:

a) közigazgatási, illetve üzemi tisztviselő, bíró, főispán, követ, tanár, tanító, óvónő, a honvédség és az őrszemélyzet (rendőrség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség, testőrség, pénzügyőrség) tisztikara, továbbá gyakornokok	41.418	az összlétszám	34·75%
b) kezelő, havidíjas, díjnok	4.828	« «	4·05%
c) 1. az őrszemélyzet (csendőrség rendőrség, folyamőrség, határőrség, koronaőrség, képviselőházi őrség és pénzügyőrség) altisztjei és legénysége 26.219, az összlétszám 21·99%-a 2. segédtiszt, altiszt, szolga 41.602 az összlétszám 34·90%-a, együtt *c)*	67.821	« «	56·89%
d) tiszteletdíjas és egyéb alkalmazottak	5.133	« «	4·31%
Összesen	**119.200**	az összlétszám	**100·00%**

[1]) L. Ratkovszky i. m.

Az alkalmazottak megoszlása az egyes tárcáknál, ill. üzemeknél a fenti költségvetési évben a következő volt:

Megnevezés	Az illető tárcánál vagy üzemnél rendszeresített összlétszámból esik a túloldalon			
	a)	b)	c)	d)
	alatt	felsorolt alkalmazottakra		százalékban
A vallás- és közoktatásügyi tárcánál	78·16	2·26	12·41	7·17
A vas-, acél- és gépgyáraknál	66·03	0·24	31·83	1·90
A honvédelmi tárcánál	56·68	3·04	26·21	14·07
A kisebb üzemeknél együtt	55·95	18·24	19·21	6·60
Az igazságügyi tárcánál	53·03	13·70	32·84	0·43
A kisebb tárcáknál együttvéve	48·25	12·47	23·51	15·77
A földművelésügyi tárcánál	47·19	4·40	32·52	15·89
A posta, távirda és távbeszélőnél	41·95	8·28	49·77	—
A pémzügyi tárcánál	41·84	6·57	51·14	0·45
A ker. ügyi tárcánál	33·44	3·80	42·90	19·86
Az államvasutaknál	15·32	—	84·68	—
A belügyi tárcánál	14·78	2·39	77·89	4·94

2. Az emberi életkor meghosszabbodása.

A nyugdíjra jogosultságot adó szolgálati időt az 1912 : LXV. t.-c. állapította meg. E törvény a szolgálati időt általában 40 évben szabta meg, a 11. §. értelmében azonban minden hét hónapot nyolc hónapnak kell számítani a főiskolai végzettségűeknél, tanároknál, valamint a fegyveres testületeknél. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az említett csoportokba tartozó alkalmazottak tényleges szolgálati ideje 35 év. 1912 óta az emberi életkor lényegesen meghosszabbodott. 1900/1901-ben az átlagos valószínű élettartam hazánkban férfiaknál 37·12, nőknél 37·88, 1920/1921-ben 40·45, illetőleg 42·57, 1930/1931-ben pedig 48·27, illetőleg 51·34 év. A nyugdíjteher nagyságára nézve természetesen befolyással bír az a tény, hogy az emberi életkor meghosszabbításával kapcsolatban a nyugdíjasok hosszabb időn keresztül élvezik járandóságaikat. Az 1904. évből származó számítások szerint a nyugdíjasok akkor átlag 10 éven keresztül élvezték a nyugdíjat. Jelenleg nem rendelkezünk pontos számításokkal, amelyek a nyugdíjasokra vonatkoznának s azért ezt a kérdést csupán az általános életkor és halandósági viszonyokkal kapcsolatban kísérhetjük figyelemmel.

A higiénikus viszonyok javulása következtében az emberi életkor meghosszabbodott s a hatvan éven felüliek a népességnek már $^1/_{10}$-ét teszik. Az öregek számának az emelkedése állandó jelenség, amely évtizedről-évtizedre kimutatható. 1869—1930. között a tízévenkint tartott népszámlálások időpontjában az öregek népességi aránya 5·1, 6·1, 7·0, 7·6,

8·2, 9·0 és 9·8% volt. Az öregek gyarapodása általános jelenség, amely Európa többi államaiban is tapasztalható. Az erre vonatkozó adatokat alább közöljük:

Ország	A 60 éven felüliek aránya a népességben 1900-ban	1910-ben	1930 körül
Ausztria	8·1	8·3	10·2
Belgium	9·5	9·4	10·2
Bulgária	8·4	8·6	8·1
Dánia	9·8	9·7	10·3
Finnország	8·2	8·8	9·4
Franciaország	12·4	12·6	14·0
Görögország	6·2	—	8·9
Magyarország	7·6	8·2	9·8
Nagybritannia	8·7	9·7	9·4
Németország	7·8	7·9	9·2
Norvégia	10·9	11·0	11·6
Olaszország	9·7	10·2	10·8
Spanyolország	8·2	—	9·6
Svájc	9·3	8·8	10·8
Svédország	11·9	12·0	12·2

Franciaországban a 60 éven felüliek aránya 14%, Svédországban pedig 12%, holott az utóbbi államban 1850-ben még csak 7·7% volt az öregek aránya. Az öregek gyarapodásának főoka az, hogy a műveltség terjedésével és az orvostudomány fejlődésével mind többen érik el a magasabb életkort. A közegészségügy javulásával a népesség valószínű életkora nő. Az 1900-ik évi népszámláláson és a környező évek népmozgalmi adatain alapuló első magyarországi halandósági tábla szerint népességünk valószínű életkora még csak 40·5 év volt, 1920-ban már 49·5, legújabban az 1930. évi népszámlálás eredményein felépülő halandósági tábla adatai szerint már 62·8 év. Elsősorban a közegészségügy javulása, vagyis a halandóság, főleg a fiatalabb korcsoportok halandóságának csökkenése miatt nő jelenleg hazánkban az öregek száma és aránya, miért is társadalmunk korösszetétele szenilisebbé válik.

Az utolsó időszakban Csonka-Magyarország népességének a korösszetétele a következő volt:

Korcsoport	1920.	1930.	1936	1920.	1930.	1930.
	lélekszám ezrekben.			Index 1920=100.		
15 évnél fiatalabb	2.447	2.393	2.514	100	97·8	102·7
15—19 éves	845	834	693	100	98·6	82·0
20—39 «	2.450	2.870	2.991	100	117·2	122·1
40—59 «	1.527	1.743	1.916	100	114·1	125·5
60 évnél idősebb	717	847	920	100	118·1	128·3
Összesen[1]	**7.990**	**8.689**	**9.035**	**100**	**108·7**	**113·1**

[1]) Az ismeretlen koruak adataival együtt.

A standard halálozási arányszámunk 1900—1936. közötti időszakban 41·3%-kal javult. A valószínű életkor az az életkor, ameddig bizonyos azonoskorúak fele meghal, tehát az az időpont, amelynek túlélési esélye azonoskorúakra nézve egyenlő, az eddig az életkorig való elhalálozás esélyével. Az átlagos élettartam azt mutatja, hogy bizonyos azonos korúak összessége átlagosan hány évi életet remélhet. A valószínű életkorra és az átlagos élettartamra vonatkozó hazai adatokat az alábbi tábla szemlélteti:

É v	Valószínű életkor a születéskor		Átlagos élettartam	
	férfi	nő	férfi	nő
1900—1901	40·18	40·51	37·12	37·88
1920—1921	47·22	51·07	40·45	42·57
1930—1931	59·77	63·74	48·27	51·34

Magyarország népességének az átlagos élettartama az egyes korévekben az 1930/1931. évi halandósági tábla szerint a következőképen alakult:

Korév	Átlagos élettartam férfi	nő	Korév	Átlagos élettartam férfi	nő
0	48·27	51·34	30	36·01	38·30
1	57·11	58·78	31	35·21	37·53
2	57·93	59·57	32	34·39	36·74
3	57·56	59·20	33	33·58	35·96
4	56·96	58·62	34	32·77	35·15
5	56·29	57·93	35	31·98	34·33
6	55·53	57·20	36	31·19	33·53
7	54·76	56·44	37	30·39	32·76
8	53·92	55·63	38	29·62	31·93
9	53·08	54·80	39	28·82	31·14
10	52·23	53·96	40	28·06	30·35
11	51·36	53·09	41	27·28	29·58
12	50·47	52·22	42	26·52	28·74
13	49·60	51·36	43	25·74	27·93
14	48·70	50·50	44	24·95	27·14
15	47·81	49·64	45	24·19	26·32
16	46·94	48·83	46	23·45	25·52
17	46·10	48·03	47	22·66	24·71
18	45·28	47·26	48	21·92	23·90
19	44·51	46·51	49	21·17	23·13
20	43·75	45·77	50	20·43	22·35
21	43·01	45·03	51	19·69	21·58
22	42·26	44·31	52	18·97	20·79
23	41·50	43·57	53	18·28	20·05
24	40·74	42·84	54	17·56	19·29
25	39·97	42·10	55	16·82	18·55
26	39·20	41·35	56	16·17	17·77
27	38·41	40·60	57	15·49	17·09
28	37·62	39·82	58	14·83	16·37
29	36·82	39·07	59	14·15	15·65

Korév	Átlagos élettartam férfi	nő	Korév	Átlagos élettartam férfi	nő
60	13·50	14·95	81	3·41	3·88
61	12·84	14·25	82	3·08	3·74
62	12·21	13·55	83	2·98	3·28
63	11·64	12·90	84	2·76	3·29
64	11·02	12·28	85	2·67	3·11
65	10·46	11·59	86	2·52	2·89
66	9·91	11·00	87	2·35	2·63
67	9·40	10·39	88	2·24	2·53
68	8·80	9·81	89	1·98	2·28
69	8·26	9·27	90	2·00	2·18
70	7·76	8·72	91	1·67	1·76
71	7·21	8·14	92	1·68	1·96
72	6·78	7·59	93	1·71	1·92
73	6·34	7·14	94	1·75	1·87
74	5·91	6·70	95	1·42	1·86
75	5·47	6·25	96	1·46	1·71
76	5·12	5·80	97	1·16	1·79
77	4·68	5·51	98	1·44	1·39
78	4·30	5·04	99	1·47	1·44
79	3·93	4·68	100	1·69	1·71
80	3·58	4·33			

Az 1900. évre vonatkozólag az ország régi és jelenlegi területére kiszámított halálozási arányszámokat összehasonlítva, az eredmények általánosságban kedvezőbbek a mai területen, mint a régin. A régi területen tízezer egy éves fiúgyermek közül egy év alatt 728 halt el, a mai területen 690. A régi területen százezer újszülött közül a 14. életévet 61.150, a mai területen 62.174 érte el. 1900-ban tízezer 1 éves gyerek közül 1 év alatt elhalt 690, 1930-ban 294. Tízezer 5 éves gyermek közül 1900-ban 125, 1930-ban 45, a tízéves gyermekek közül a két időpontban 53, illetőleg 26, a tizennégy éves gyermekek közül pedig 39, illetőleg 23 halt el. A javulás következtében százezer újszülött közül 1900-ban 62.174, 1930-ban pedig 76.712 érte el a 14. életévét.

Magyarország férfilakosságának halálozási valószínűsége *dr. Frisch Ferenc* számításai szerint 1900—1930. között Magyarország régi és csonka területén a következőképen alakult:

Nemcsak a gyermekkorban, hanem az idősebb korosztályokban is mutatkozik javulás. A régi terület halálozási arányszámai szerint 1900-ban százezer tizenöt éves férfi közül a 65. életévet 46.222 érte el, míg a mai területen 48.230. Az 1930. évi arányszámok szerint a halálozási viszonyok 1900-tól az összes munkaképes és az alsóbb öregkori korosztályokban lényeges javulást mutatnak. Az 1900. évi arányszámok szerint százezer tizenöt éves férfi közül a 65. életévet 48.228, az 1930. évi adatok szerint pedig 57.478 éri el.

Életkor	1900. régi terület	1900. mai terület	1920.	1930. egész ország	1930. Budapest nélkül	1930. mezőgazdaság
15	0·00440	0·00430	0·00470	0·00274	0·00300	0·00290
20	0·00871	0·00820	0·00810	0·00578	0·00590	0·00624
25	0·00783	0·00760	0·00760	0·00560	0·00586	0·00596
30	0·00747	0·00680	0·00750	0·00532	0·00548	0·00564
35	0·00855	0·00820	0·00810	0·00617	0·00626	0·00663
40	0·01067	0·01030	0·00940	0·00773	0·00769	0·00811
45	0·01359	0·01280	0·01160	0·00938	0·00929	0·00980
50	0·01771	0·01610	0·01500	0·01229	0·01194	0·01272
55	0·02410	0·02210	0·02050	0·01730	0·01638	0·01844
60	0·03359	0·03170	0·02880	0·02483	0·02353	0·02736
65	0·04999	0·04670	0·04220	0·03684	0·03558	0·04244
70	0·07446	0·07000	0·06710	0·05674	0·05647	0·06965
75	0·11304	0·10570	0·10960	0·09099	0·09209	0·11718
80	0·16450	0·15480	0·17130	0·15042	0·15211	0·19168
85	0·23564	0·21830	0·25420	0·23378	0·23465	0·28016
90	0·33333	0·29830	0·35280	0·30886	0·31157	0·37211

A halálozási arányszámok javulása a valószínű élettartam emelkedésében is kifejezésre jut. Amíg az 1900. évi halálozási arányszámok szerint a férfilakosság valószínű élettartama 36·88 év, a mai területre számítva 37·92 év, addig 1930-ban 49·21 év, 30 év alatt az emelkedés tehát 11·29 év. Magyarország a halandósági viszonyok javulása tekintetében még elég hátul van. A németországi 1924—1926. évi halandósági tábla szerint az újszülött fiúk átlagos valószínű középélettartama 55·97 év. Angliában az 1920—22. évi adatok szerint 55·62, Dániában 1921—25-ben 65·30, Svédországban 1911—15-ben 56·49 év. Magyarország 1930. évi 49·21 évi átlagos élettartamával a németországi 15 év előtti halálozási viszonyokkal áll egyvonalon.

Az egyes életkorokban a valószínű élettartamok 1900. és 1930. évek közötti időszakban a régi és a csonka területen a következőképen alakultak:

Életkor	1900. régi terület	1900. mai terület	1930. egész ország	1930. Budapest nélkül	1930. Mezőgazdaság
15	44·23	45·03	48·78	48·78	47·40
20	40·53	41·37	44·74	44·91	43·40
25	37·16	38·04	41·00	41·20	39·70
30	33·50	34·30	37·08	37·32	35·80
35	29·74	30·47	33·05	33·22	31·80
40	26·04	26·76	29·11	29·39	27·88
45	22·47	23·17	25·24	25·53	24·03
50	19·04	19·68	21·46	21·74	20·23
55	15·79	16·33	17·86	18·09	16·59
60	12·17	13·24	14·47	14·65	13·21
65	10·01	10·16	11·36	11·47	10·11
70	7·70	8·05	8·61	8·65	7·43
75	5·76	6·08	6·31	6·27	5·25
80	4·26	4·54	4·37	4·41	3·69
85	3·09	3·38	3·24	3·19	2·67
90	2·16	2·50	2·51	2·47	2·01
95	1·02	1·80	1·99	1·94	1·54

A 20 éveseknél a fenti időszakban a hátralévő valószínű élettartam 3·37, a 40 éveseknél 2·35, a 60 éveseknél 1·23, a 65 éveseknél 0·88 százalékévvel emelkedett. A fiatalabb korokban az emelkedés természetesen nagyobb.

Németországban az 1924—26. évi halálozási valószínűségek kedvezőbb eredményeket mutatnak, mint a hat évvel későbbi hazai viszonyok. 20 éves életkorban a valószínű élettartam ott 46·70, 40 éves korban 30·05 év, tehát 1·96, illetőleg 0·94 évvel hosszabb, mint hazánkban.

Az élettartamra vonatkozó statisztikai adatok világosan mutatják azt, hogy az emberi életkor az 1912. évi nyugdíjtörvény hatálybalépése óta megnövekedett. Ennek következtében az az időszak is meghosszabbodott, amely alatt az alkalmazottak munka végzésére képesek, ennek következtében a tényleges viszonyoknak meg nem felelő szabályok következtében tömegesen kerülnek nyugalomba olyan alkalmazottak, akik még munkaképességük teljében vannak. A nyugdíjasok így természetesen hosszabb ideig élvezik illetményeiket, ami a nyugdíjteher magasságára kedvezőtlenül hat. Újabban a társadalombiztosításban úgy az 1928 : XL. t.-c. az ipari munkavállalók öregségi biztosítási törvénye, mint az 1936 : XXXVI. t.-c. a gazdatiszti nyugdíjtörvény, valamint az 1938 : IV. t.-c. a mezőgazdasági munkavállalók öregségi biztosítási törvénye, 65 évben állapítja meg azt a korhatárt, amikor a nyugdíjra, vagy az öregségi járadékra való jogosultság beáll. Hasonlóképen a 65. életévben állapítja meg a járadékra való jogosultságot a legtöbb külföldi társadalombiztosítási törvény is.

Az állami és általában a közszolgálati alkalmazottaknál két főcsoport van, az egyik az általános csoport, itt a szolgálati idő 40 év, a másik, amelyet az 1912 : LXV. t.-c. 11. §-a értelmében kedvezményes szolgálati időszámítás illet meg — ide tartoznak általában a fogalmazási státusokba sorolt tisztviselők — akik 35 évig szolgálnak. Az előbbi csoport a leggyakoribb esetben 58, az utóbbi 57 éves korában tölti ki a teljes szolgálati idejét. Tehát *az alkalmazottak nagy tömegeit a jogszabály 7—8 évvel távolítja el a szolgálatból, a munkabíróképesség átlagos határéve előtt.* Az alkalmazottak túlnyomó része maga sem kívánja ily korán munkaképessége birtokában a szolgálatból való eltávolítását s azt legfeljebb az ifjúság elhelyezésére irányuló törekvések indokolhatnák.

3. A rövid tényleges szolgálati idővel bíró nyugdíjasok szerepe a nyugdíjteherben.

Létszámcsökkentések és önkéntes kiválások folytán igen sok olyan nyugdíjas van, aki 15, 20 évi szolgálattal, fiatalon került nyugdíjba s aki az életkor meghosszabbodása folytán is rendkívül hosszú időn át élvezi nyugdíját. A helyzetet súlyosbítja az is, hogy a rövidebb ideig szolgálók aránylag magasabb illetményeket kapnak, amennyiben 15 évi szolgálat után 50, 20 év után pedig 60%-át kapják a tényleges illetményeknek, holott tizenöt év után tulajdonképen 40, 20 év után pedig csak 50% járna aránylagosan. Fokozza az aránytalanságot az, hogy a lakbérek nincsenek a szol-

gálati idő rövidségével arányosan lefokozva. Az 1934 : I. t.-c. 4. §-a értelmében 15 nyugdíjba beszámítható szolgálati évig a nyugdíjas lakáspénzének 55, 25 évi 70, 35 évig 80, azonfelül 90%-át élvezi.

Jelenleg a nyugdíjasoknak mintegy egyharmada 20, kétharmada pedig 30-nál kevesebb szolgálati évvel rendelkezik. Ha ennek állampénzügyi szempontból mért gyakorlati jelentőségét akarjuk kiszámítani, akkor megközelítő számítások szerint — 60 éves korra téve az átlagos nyugdíjkorhatárt, ami nagyjából megfelel a főiskolai végzettség mellett 35, egyébként 40 éves tényleges szolgálatnak — úgy a megtakarítás a nyugdíjtehernél 60—70 millió, 65 éves korhatár esetén pedig, mintegy 100 millió pengő lenne. Ennyire tehető a jelenleg mintegy 280 milliós nyugdíjteherből a fenti koréveknél fiatalabbak részére kifizetett összeg. Kétségtelen az, hogy ezek szélsőséges esetek, amelyek a gyakorlatban az alkalmazottaknak a szolgálatban való megbetegedése, megrokkanása következtében nem fordulhatnak elő, mégis ezek a hatalmas összegek, amelyek az egyik legterhesebbnek tartott adónem, a házadó 80 millió pengőre rúgó hozadékát majdnem elérik, illetőleg meghaladják, gondolkodásra késztetnek és sürgetőleg vetik fel egy kompromisszumos megoldás szükségességét. Nem kérdéses ugyanis az, hogy a teljes szolgálati idejüket kitöltött alkalmazottak nyugdíjilletménye nem áll arányban egy hosszú életen kifejtett munkával és a tisztviselői állásokban egyáltalán nem biztosítja az álláshoz mért életszínvonalat, habár az altiszti állásokban kétségkívül jelentősen meg is haladja azt. Köztudomású, hogy a nyugdíjas tisztviselők egy része kénytelen öreg napjaiban is állást vállalni, vagy vidékre költözni, hogy megélhetését biztosítsa. A teljes szolgálatukat kitöltött nyugdíjasok nyugdíjának leszállítására semmi estre sem szabad gondolni, ezek állampénzügyi szempontból is teljesen megszolgálták az öreg napjaikra járó ellátási díjakat.

A nyugdíjkérdés legsúlyosabb tételét a rövid szolgálati idővel nyugalomban levő alkalmazottak okozzák. Hogy a rövid tényleges szolgálati idő milyen aránytalanul fokozza a nyugdíjterhet, példaképen felhozzuk az alábbi esetet : Egy számvevőségi tisztviselő, aki öt évig díjnok, egy évig gyakornok, három évig a XI., két évig a X., három évig a IX. és egy évig a VIII. fizetési osztályban töltötte szolgálatát, ez alatt az idő alatt összesen 31.358 pengő illetményt kap. Míg nyugdíjban, ha feltesszük, hogy 75 éves korig él, 81.245 pengő nyugdíjat élvez. A rövid szolgálati idejű tisztviselőknél tehát a nyugdíjban élvezett járandóság közel háromszorosa a tényleges időszakban élvezettnek. Ez annyival is inkább visszás helyzet, minthogy a nyugdíjban töltött hosszú idő alatt illetményeihez nyugdíjjárulékkal nem járul hozzá, mint a tényleges szolgálatban állók, akik a járulékot hosszú szolgálati idejük alatt fizetik. A helyzet súlyosságának szempontjából figyelembe kell azt is venni, hogy legalább is mintegy 30—40 ezer alkalmazottnál állunk szemben

hasonló helyzettel. A helyzet illusztrálására majdnem azt mondhatnánk, hogy az állások túlnyomó részét két ember tölti be, egy tényleges alkalmazott és egy többnyire rövid szolgálati idővel rendelkező nyugdíjas, aki illetményeit évtizedeken keresztül parallel élvezi. Ez a kategória feltétlenül túlélvezi illetményeit, hiszen a nyugdíjnak nem lehet az a célja, hogy néhány évi szolgálat után jogosulatlan szinekurát biztosítson egy hosszú életen keresztül, súlyosan megterhelve a munkabíró rétegeket, egyrészt az adóteher magassága, másrészt a tényleges szolgálatot teljesítő réteget azzal, hogy a magas nyugdíjteher miatt illetményeik nem rendezhetők. Annyival is inkább ez a helyzet, mert a nyugdíjas közalkalmazottak a magángazdaságban részben élvezett olcsó vasúti jegyük következtében munkabíró korukban rendszerint könnyen el tudnak helyezkedni.

Az 1930-as évek elején a gazdasági világválság, valamint még a háború előtt született nagylétszámú korosztályok munkakínálata, valamint a szanálás és a normál státusra való áttérések átmeneti szellemi munkanélküliséget okoztak. Ezeknek a levezetése végett mindenütt igyekeztek az alkalmazottak nyugdíjazását megkönnyíteni, sok esetben olymódon, hogy a szolgálati idejüket még egészen ki nem töltött tisztviselőket magasabb fizetési osztályba léptették elő, ilymódon akarván rábírni őket az idő előtti nyugalombavonulásra. A hadiévek beszámítása is számos ily esettel fordult elő, amit különben az alkalmazottak nem is kértek volna. Általános elvül mondatott ki a szolgálati idejüket betöltött tisztviselők nyugdíjazása s ez alól kivételeket igen ritka és szórványos esetekben, csak a minisztertanács engedélyezhetett.

Arra vonatkozólag, hogy az ifjúság elhelyezése érdekében végzett erőszakolt nyugdíjazások az államkincstárra milyen jelentős terhet hárítanak, Ratkovszky : Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez c. művében igen jellemző példát hoz fel.

Egy az V. fizetési osztály 1. fokozatában lévő s 5 hadiév beszámításával kiszolgáló fogalmazási tisztviselő nyugdíjazása az alábbi pénzügyi következményekkel jár :

a)	megszűnik az illető tisztviselő havi 555 pengő fizetése, 160·46 pengő lakáspénze és 6·80 pengő hadipótléka, összesen	722·26 P
b)	ezzel szemben a »Nyugellátások« terhére jelentkezik a nyugalomba helyezett tisztviselő havi 503·20 pengő nyugdíja és 157 pengő lakáspénznyugdíja, összesen	660·20 «
	az élvezett tényleges illetmény és a nyugdíjjárandóság között mutatkozó különbözet tehát	62·06 «
c)	ezzel a megtakarítással szemben egy újonnan felvett gyakornok díjazása	80·— «
	tehát máris havi	17·94 P

többköltség jelentkezik.

Ebben az összegben azonban még távolról sem jutottak kifejezésre egyáltalában diplomásnak ekként való elhelyezési költségei. A szóbanforgó V. fizetési osztályú állás megüresedése következtében felmerülő jogos előlépési igények kielégítése elől ugyanis semmiképen sem lehetne kitérni s így annak betöltése következtében

d) az illető státusban előlép egy-egy (a következő magasabb fizetési osztályú állás címével és jellegével már bizonyára felruházott tisztviselő a

Fizetési osztály			Havi többlet Fizetés	Lakáspénz pengőben
VI. 1. fokozatából az	V. 1. fokozatába	.....	134	16·87
VII. 1. «	VI. 2. «	.....	69	25·37
VIII. 1. «	VII. 2. «	.....	52	25·30
IX. 1. «	VIII. 2. «	.....	30	25·38
X. 1. «	IX. 2. «	.....	17	8·43
egy, a közszolgálatban addig ideiglenesen foglalkoztatott gyakornok a X. fiz. oszt. 3. fokozatában		.....	61	59·11
		Összesen	363	160·46
ami összesen további		.....	523·46 P	
végeredményben pedig havi		.....	541·40 «	

többkiadást jelent.

Egy új ideiglenes gyakornok ilyen módon lehetővé váló elhelyezése tehát öt év alatt az illető részére folyósított 4800 pengő helyett tulajdonképen 32.484 pengőjébe kerülne az államkincstárnak! (Sőt a fenti esetben még ennél is többe, mert az alatt az öt év alatt, amennyivel az illető tisztviselő hadiévei beszámítása folytán korábban kerülne nyugállományba, azok, akik ennek következtében az illető státusban előlépnek, még új fizetési osztályuk következő fokozatát is elérnék, a fokozati előlépés esedékessége folytán.) A főiskolai képesítésű ifjúság végleges elhelyezése ilyen, vagy ehhez hasonló módon, illetve áron való elősegítése pedig aligha látszik a kérdés helyes és különösen pénzügyi szempontból is kívánatos megoldásnak.)

Ellenkező oldaláról nézve a dolgot, viszont nyilvánvaló, hogy minden olyan intézkedés, amely a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak jelenleg kötelező szolgálati idejének meghosszabbítására vezetne, annyi éven keresztül, ahány évvel az megnövekednék, a nyugdíjterhek folytonos és igen lényeges mérvű csökkenését eredményezné.«

Nemzeti és szociális szempontból mindenesetre csak helyeselhető az ifjúság elhelyezésére irányuló törekvés, kétséges azonban, hogy helyes-e a jelenlegi mód, amely 50 év körüli egyéneket, akik munkaképességük javát tudnák az állam szolgálatába állítani, erőszakolt módon távolít el a szolgálatból, az ifjúságnak juttatott összegek sokszorosát tevő jelentékeny nyugdíjteher emelkedést okozva. Nem hallgathatjuk el még azt a körülményt sem,

hogy az állami állások felé törekvő ifjúság az egyes hatóságoknál szervezett tapasztalatok szerint, nagyrészt igen gyenge munkaerőkből áll és munkanélkülisége inkább selejtes végzettségének tudható be. Ily irányban egyébként számos nyilatkozat hangzott el a sajtóban is. Meg kell említenünk itt azt a körülményt is, amelyre később még visszatérünk, hogy az Adob-akcióval kapcsolatban szolgálatba állított tömegek végzettsége is mutatja azt, hogy mennyire szükség van a főiskolai képesítés irányítására. Tarthatatlan állapot az, hogy akkor, amikor egyes pályákon, így elsősorban a mérnököknél már hiány van, a jogi és bölcsészeti karok reménytelen tömegekben ontják a jövő szellemi proletariátusát, amely gyönge képzettségével követelőleg lép fel az állammal szemben. Korlátozni kellene a felvételeket s az ösztöndíjpolitikát úgy irányítani, hogy az elsősorban a műegytem elvégzését, valamint az orvosi egyetem elvégzését könnyítse meg, míg a jogi és bölcsészeti karon fel kellene emelni a tandíjakat és kimondani azt, hogy az állami szolgálatra csak kitüntetéses diploma képesít. Az állástalan ifjúság elhelyezésére irányuló akció, amely egyrészt aránytalanul felduzzasztja a nyugdíjterhet, másrészt azzal a veszéllyel is fenyeget, hogy nagy számban selejtes munkaerők kerülnek állami szolgálatba s ez még létszámszaporítást fog maga után vonni — minthogy ez már a valóságban több státusban meg is történt — emelve ezáltal a tényleges alkalmazottak illetményösszegét is.

A rövid szolgálati idővel rendelkező nyugdíjasok kérdésénél feltétlenül tekintetbe kell venni azt a körülményt is, hogy a tényleges alkalmazottak és a szolgálati idejüket teljesen kitöltött nyugdíjasok illetményeinek rendezése elől továbbra is kitérni már nem igen lehet, erre nézve egyébként felelős kormányzati tényezők részéről is tétettek ígéretek.

4. A nyugállományba való helyezés megkönnyítése az ifjúság elhelyezése érdekében. Az 1934: I. t.-c. az új nyugdíjtörvény.

Az előző fejezetekben már vázoltuk, hogy a nyugdíjteher költségvetési előirányzattal szemben is állandóan emelkedett, mégpedig olyan időszakban, amikor az állami bevételek a gazdasági világválság következtében jelentékeny kiesést mutattak. Ezért egyre inkább felmerült annak a szükségessége, hogy a nyugdíjteher csökkentésére törvényhozási intézkedés történjen. Annál is inkább szükség volt erre, mert a többízben végrehajtott illetményredukciók ellenére is a nyugdíjtehernél további emelkedés állott be. Ebben a légkörben jött létre az 1934 : I. t.-c., amely azonban a kompromisszum eredménye, minthogy egyrészt a nyugdíjteher fokozódása, másrészt az ellátási díjak alacsony volta, a közhangulat ellenzése miatt, nem tett lehetővé kardinális intézkedést. A törvény fokozott lehetőséget biztosított a nyug-

díjazásra, amit bizonyos mértékben igénybe is vettek, kétségtelen azonban az, hogy ha azzal erősebb mértékben éltek volna, a nyugdíjteher a szolgálati idejüket ki nem töltött nyugdíjasok tömegével gyarapodott volna.

5. A végelbánás alá vonási eljárás megkönnyítése.

A törvény 2. §-a kimondja, hogy : »A hatályban levő jogszabályokban meghatározott eseteken felül szabályszerű eljárás alá kell vonni :

a) azt, akinek szolgálatára hivatal, intézet stb. vagy állás átszervezése vagy megszüntetése következtében szükség nincsen, ha ezt megállapító határozat keltétől számított hat hónapon belül megfelelő állásra, illetőleg díjnokot és kisegítő szolgát, valamint a velük egy tekintet alá eső alkalmazottat három hónapon belül megfelelő alkalmazásban elhelyezni nem lehetett,

b) azt, akit fegyelmi úton más hivatali állásra, áthelyezésre ítéltek, ha a fegyelmi ítélet jogerőre emelkedésének napjától számított három hónapon belül a fegyelmi ítéletben megjelölt állásra bármely okból elhelyezni nem lehetett,

c) azt, akit országgyűlési képviselőül választottak.

A hatályban levő jogszabályokban meghatározott eseteken felül szabályszerű elbánás alá lehet vonni :

a) azt, aki betegsége miatt egyhuzamban vagy harminc napot meg nem haladó megszakításokkal több mint hat hónap óta nem teljesít szolgálatot,

b) azt, aki a hivatalával járó feladat kifogástalan elvégzéséhez szükséges szakképzettség, szorgalom, vagy egyéb fontos kellékek hiánya miatt szolgálatát a megkívánt mértékben nem látja el. Annál az alkalmazottnál, akit a rávonatkozó szabályok értelmében a szolgálat szempontjából minősíteni kell, egyéb fontos kellékek alatt mindazt kell érteni, amire a hatályban levő szabály szerint a minősítés kiterjed.

Az első bekezdés *a)*, *b)* és *c)* pontjában, valamint a második bekezdés *a)* pontjában említett esetben a szabályszerű elbánás alá vonást a hatályban levő jogszabályok szerint arra illetékes hatóság rendeli el. Ez ellen a határozat ellen további eljárásnak — ide értve a közigazgatási vagy más bírósági eljárást is — nincsen helye.

A 2. bekezdés *b)* pontjában említett esetben a szabályszerű elbánás alá vonás elrendelését az alább említett eljárás előzi meg, amelynek megindítását és lefolytatását a miniszter, vagy a miniszter által meghatározott annak a hatóságnak (hivatalnak, intézetnek stb.) főnöke rendeli el, amelyhez az alkalmazott tartozik.

Az ily eljárás lefolytatása és annak eredményéhez képest javaslattétel céljából a miniszter háromévenkint a minisztériumban és az alája rendelt

és általa kijelölt hatóságoknál (hivataloknál, intézeteknél stb.) három tagból álló állandó bizottságot alakít. Ez a bizottság a miniszter, vagy az illetékes főnök rendeletére folyamatba tett eljárás során az érdekelt alkalmazott meghallgatása után megállapítja, hogy fennforognak-e vagy nem a szabályszerű elbánás alá vonás elrendelésének a második bekezdés *b)* pontjában meghatározott előfeltételei és ezt a megállapítást a bizottsági tárgyalás befejezése után az alkalmazottal és az illetékes főnökkel haladéktalanul írásban közli. A megállapítás ellen úgy az alkalmazott, mint az illetékes főnök 15 napon belül írásban észrevétellel élhet. A háromtagú bizottság megállapítását az esetleg benyujtott írásbeli észrevételekkel együtt a miniszterhez kell felterjeszteni. Az észrevételek felülvizsgálása és javaslattétel céljából a miniszter a minisztériumban háromévenkint öt tagból álló állandó bizottságot alakít. A bizottság elnöke a miniszter által megbízott államtitkár, vagy miniszteri osztályfőnök, tagjai a minisztériumnak három, legalább az V. fizetési osztályba tartozó tisztviselője és egy közigazgatási bíró. A bizottság elnöke és tagjai esküt tesznek arra, hogy javaslatukat pártatlanul teszik meg. A miniszter a szabályszerű elbánás alá vonás kérdésében az észrevételek benyujtása esetében az öttagú állandó bizottság javallatának meghallgatása után végérvényesen határoz. A határozat ellen jogorvoslatnak — ide értve a közigazgatási vagy más bírósági eljárást is — nincsen helye.«

A §. további részletei a technikai eljárást szabályozzák s egyben kimondják azt, hogy a kormány 1937. december hó 31-ig jelentést köteles tenni az országgyűlésnek. E jelentés a t.-c. alapján végrehajtott nyugdíjazásokról a következő adatokat közli:

Szabályszerű elbánás alá vontak:		
az állami közigazgatásnál	690	egyént
az állami üzemeknél	2.796	«
az autonómiáknál	534	«
a nem állami tanintézeteknél	87	«
összesen	**4.107**	**egyént,**
akik közül:		
nyugalomba helyeztek	3.960	alkalmazottat
végkielégítettek	128	«
nyugellátás nélkül elbocsátottak	19	«

A jelentésből kitűnik, hogy a kormányzat a törvény alapján 4107 alkalmazottat vont végelbánás alá a törvény alapján. A törvénynek ez a része, amely a nyugdíjazást megkönnyíti, természetszerűen bár kismértékben, fokozólag hatott a nyugdíjteherre s inkább ott ért el bizonyos eredményt, hogy az ifjúság alkalmazását bizonyos mértékig lehetővé tette. Az eredmények e téren azonban nem voltak jelentősek, minthogy a nagyobb arányú nyugdíjazások inkább csak a normál státusra való áttérést és a B) csoportba sorozott állások megszüntetését tették lehetővé, így újabb felvételekre nem adtak módot.

A törvénynek előbb tárgyalt része gyakorlatban természetszerűleg nem ért el nagyobb eredményt, minthogy a fokozott nyugdíjazás csupán azt jelenti, hogy a megszűnt tényleges alkalmazotti illetmények a nyugdíjaknál okoznak emelkedést, az esetleges kinevezések következtében azonban a gyakorlatban mindig kiadástöbbletet jelentenek.

6. Az altiszti kar illetményeinek magassága és szolgálati idejének rövidsége.

Az altisztek és szolgák illetményeit a forradalmi időszakban általánossá emelték. A nemzeti uralom helyreállítása után, a bolsevizmustól félő pszihózis hatása alatt ezen a helyzeten nem eszközöltek változást. Az illetménycsökkentések az alacsonyabb kategóriákban erősen degresszívek voltak, így azután előállott az a helyzet, hogy míg a tisztviselők békebeli illetményeinek 50—90%-át kapják, az altiszti kategóriák pedig 23—74%-kal magasabb illetményeket élveznek, mint a háború előtti időszakban, ami azután természetesen növeli a nyugdíjterhet.

Az altiszti illetmények magas voltát mutatja az a körülmény, hogy az altiszti fizetések az állami rendszerű fizetési osztályoh VIII. osztályában élvezett javadalmazások magasságáig emelkednek. Az altisztek a miniszteri segédtitkári rangfokozatnak megfelelő illetményeket élveznek, sőt a gyakorlatban a családi pótlék révén nagyobb összeget kapnak a feletteseiknél, minthogy az altiszti családokban több a gyermek. Az altiszti kar tehát végeredményben csaknem teljesen ugyanolyan előmenetelt élvez, mint a kezelési szak.

Az altiszti illetményeknek az 1913. évi illetményekkel való összehasonlítását, valamint a tisztviselői fizetéseket is elérő altiszti fizetések magasságát az alábbi két tábla szemlélteti:

A főbb altiszti csoportok legalacsonyabb és legmagasabb fizetése 1913-ban és 1940-ben lakbér nélkül.

Altiszti csoport	1913. P	1940. P	Legalacsonyabb fizetési fok különbözet P	%	az 1913. évi fiz. %-ában
Altiszt, szolga	696	858	162	23·3	123·3
Börtönőr	696	1.008	312	44·8	144·8
Pénzügyőr	928	1.044	116	12·5	112·5
Csendőr	908	1.260	352	38·8	138·8
Rendőr	928	1.260	332	35·8	135·8
Katonai altiszt	551	1.260	—	—	—

Altiszti csoport	1913. P	1940. P	Legmagasabb fizetési fok különbözet P	%	az 1913. évi fiz. %-ában
Altiszt, szolga	1.508	2.298	790	52·4	152·4
Börtönőr	1.508	2.616	1.108	73·5	173·5
Pénzügyőr	1.856	2.280	424	22·9	122·9
Csendőr	1.949	2.880	931	47·8	147·8
Rendőr	2.088	2.880	792	37·9	137·9
Katonai altiszt	1.949	2.880	931	47·8	147·8

Tisztviselői fizetések magasságát elérő altiszti fizetések 1940. január 1-étől.

Altiszti csoport	Fizetés évi pengő	Megfelelő állami rendszerű fizetési osztály	csoport	Fizetés évi pengő
Alhadnagy	2.880	VIII.	1.	3.132
Bírósági műszaki altiszt	2.616	VIII.	3.	2.754
Műszaki altiszt	2.430	IX.	1.	2.508
Pénzügyőri főszemlész	2.280	IX.	1.	2.508
Tiszthelyettes	2.160	IX.	2.	2.346
Postai altiszt, I. fiz. csop.	2.118	X.	1.	2.118
Pénzügyőri szemlész	1.848	X.	2.	2.004
Bírósági szakaltiszt	1.824	X.	3.	1.896
MÁV altiszt	1.914	X.	3.	1.896
Postai altiszt, II. fiz. csop.	1.758	XI.	1.	1.782
Szakaltiszt	1.692	XI.	2.	1.692
Bírósági I. oszt. altiszt	1.572	XI.	2.	1.692
Törzsőrmester	1.560	XI.	2.	1.692
Rendőrfőtörzsőrmester	1.560	XI.	2.	1.692
Postai altiszt, III. fiz. csop.	1.638	XI.	3.	1.602
Pénzügyőri fővigyázó	1.476	XI.	3.	1.602
Bírósági II. oszt. altiszt	1.476	XI.	3.	1.602
I. o. altiszt	1.488	fog. gyakornok		1.518
II. o. altiszt	1.398	egyéb	«	1.332
Őrmester	1.260	«	«	1.332
Pénzügyőri I. oszt. vigyázó	1.260	«	«	1.332
Postai altiszt IV. fiz. csop.	1.308	«	«	1.332

Az altiszti kar kedvező helyzetének meg is van a látható következménye, körükben magas azoknak az aránya, akik családi házzal rendelkeznek. Ezt eléggé mutatják a Budapestet környező falvak viszonyai. Az altiszti kar helyzetét javítja az is, hogy többnyire természetbeni ruházatot és a borravalókból rendszeres külön jövedelmet élvez. A vidéken letelepedő tényleges és nyugalmazott polgári és őrszemélyzeti altisztek a falu társadalmának irigyelt rétegét képezik, amely oly életstandardot biztosított magának, amit egy 50 holdas gazda is alig ér el. Ez a falu népében fokozza a szociális elégületlenséget és mintegy propagálója annak, hogy a falusi fiatalság menekülni akar a földtől nagyobb jólétet biztosító altiszti állások felé. A képviselők és vidéken élő előkelőségek azután tömegesen be is juttatják ezekbe az állásokba. Az altisztek kedvező jövedelmi viszonyai miatt a gyermekeiket taníttatják s ezeknek a jelentős részben harmadrendű végzettséggel rendelkező egyéneknek azután tömeges inváziója indul az állami tisztviselői állások felé, ami a félremagyarázott szociális érzék folytán többnyire sikerrel is jár. Magyarországon a földműves nép elitjének kellene a társadalmi kapillaritás révén a művelt osztály utánpótlását biztosítani. Ezt azonban a magyarságnak a közigazgatási és művelődési gócpontoktól

távol való települési viszonyai, másrészt az agrárkrízis lehetetlenné teszik. A magyar paraszt csak nagy költséggel tudja fiát a távoleső városokban neveltetni. Nemzeti szempontból még hozzátehetjük, hogy az altiszti kar jelentős része faji szempontból nem magyar elemekből rekrutálódik, mert hiszen a nagy közigazgatási gócpontoknak a környéke kevés kivétellel nemzetiségileg vegyes területű. Az intelligens osztály utánpótlása így a falunak a könnyebb életet kereső selejtesebb rétegéből származó, a magyar föld problémáit át nem érző réteg gyermekeiből kerül ki.

Az altiszti karnak a társadalmi kapilaritásban való szerepét jellemzően mutatja, hogy a mintegy 1,800.000 főnyi gazdasági cseléd és munkás gyermekei közül az 1936/37-ik tanévben csupán 336 látogatott középiskolát, a 65.458 főnyi altiszti karnak 2986 gyermeke látogatta ugyanazokat az intézeteket. Látszik tehát az egyforma társadalmi színvonalú rétegből kirajzó altiszti kar mennyivel könnyebben tudja gyermekeit iskoláztatni s ezáltal természetesen döntő szerepet játszik a társadalom vezető rétegeinek utánpótlásában. Az altisztek az 1937/38-ik költségvetési évben az alkalmazotti létszámnak 57%-át tették, illetményeik tehát rendkívüli súllyal bírnak s hozzávetőleges számítással 80—100 millió pengőre tehetők. E rész jelentősége a jövőben különösen fog emelkedni, mert az altiszti kategóriák létszáma, amely 1880-ban 27 ezer fő volt, 1913-ban 130, 1917/18-ban pedig 145 ezer főre emelkedett, míg a tisztviselői létszám ezalatt az idő alatt 18 ezer főről csak 58, illetőleg 63 ezer főre növekedett. A tisztviselői nyugdíjtehernél egyébként a stagnálás is előbb fog beállni, mint az altiszti nyugdíjaknál.

Az altiszti kategóriák nyugdíjterhét, ideértve az őrszemélyzetet is, fokozza az a körülmény, hogy e csoportban magas azoknak a nyugdíjasoknak az aránya, akik szolgálati idejüknek csak kis részét töltötték ki. A tömeges altiszti kategóriáknak az őrszemélyzetnek, a vasúti altiszti karnak, valamint a polgári altiszteknek 85—95%-a szolgálati idejét csak részben tölti ki. Az altisztek azért igyekeznek a szolgálatból korán kiállni, mert hiszen a tényleges szolgálat alatt többnyire tudnak maguknak családi házat szerezni és az életszínvonaluk megfelelő lehetőségeket 15—20 évi szolgálat utáni nyugdíjjal is biztosítani tudják maguknak, szemben a tisztviselői karral, amelynek életmódjában nyugdíjaztatás esetén még a teljesen kiszolgált szolgálati idő után is lényeges visszaesés áll be, minthogy mellékjövedelmei elmaradnak, ezért a tisztviselők, különösen a fogalmazási tisztviselők a végsőkig igyekeznek tényleges szolgálati idejüket kitölteni.

Míg a köztisztviselők, akikkel szemben nemcsak a munkateljesítmény, hanem a reprezentációs szempontokból is igen magas igények merülnek fel, szolgálatát túlnyomó részben az altisztek által is elérhető illetményekkel töltik el és csaknem teljesen el van zárva minden mellékfoglalkozási lehetőségtől, addig az altisztek túlnyomó része, mint házmester, vagy az ú. n.

takarítását-lakást módozat keretében ingyen ellátást élvez és rendszerint igen magas jövedelme van a borravalókból. Feltétlenül részletes vizsgálat tárgyává kell tenni a tisztviselői társadalom és az altiszti kar helyzetét, hogy egy arányos és igazságos eredményhez juthassunk. Aránylag a legrosszabb helyzetben kétségkívül a magasabb miniszteriális tisztviselői kar van, akik a velük szemben támasztott követelményekhez mérten a legrosszabbul vannak díjazva.

7. *A külön fizetési rendszerek és a nyugdíjba beszámító pótlékok szerepe.*

A honvédség, határőrség, csendőrség, folyamőrség és rendőrség tisztjei s részben legénységi állományú egyénei, a bírák, ügyészek, a bírósági fogalmazási tisztviselők, az igazságügyminisztérium fogalmazási tisztviselői, a vármegyei tisztviselők és az államvasutak tisztviselői az állami fizetési osztályokba sorozottaknál jelentékenyen magasabb illetményeket, illetőleg nyugdíjba beszámító külön pótlékot is élveznek.

A pótlékoknak és magasabb illetményeknek a nyugdíjteherre gyakorolt hatását számszerűleg nem ismerjük, ezt külön felvétel lesz hivatva tisztázni. Hogy azonban a teher nem jelentéktelen, azt mutatja az, hogy az 1939/40. költségvetési évben az állami közigazgatásnál 69·8 millió pengőre rúgtak a külön pótlékok, ami az összes kiadások 12·6%-át tette. A pótlékok megoszlása az említett költségvetési évben egyes csoportok szerint a következő volt :

Cím	Fizetés (lakáspénzek nélkül) P	Fizetésjellegű pótlék P	Pótlék a fizetés %-ában
Bíróságok :			
Bíróságok	24,120.000	1,435.000	5·9
Vádhatóságok	2,353.000	229.000	9·7
Büntető intézetek	3,556.000	82.000	2·3
Fiatalkorúak bírósága	618.000	563	0·1
Bíróságok összesen	**30,647.000**	**1,746.563**	**5·7**
Honvédség :			
Központi igazgatás	4,742.000	1,862.000	39·3
Parancsnokságok	17,339.000	7,732.000	44·6
Csapatok, testőrség	57,424.000	17,615.000	30·7
Légierők	6,266.000	4,542.000	72·5
Intézetek	8,109.000	3,378.000	41·7
Honvédség összesen	**93,880.000**	**35,129.000**	**37·4**
Csendőrség	**17,217.000**	**14,360.000**	**83·4**
Rendőrség	**22,881.000**	**13,755.000**	**60·1**
Mindössze	**164,625.000**	**64,990.563**	**39·5**

A pótlékokból a csendőrségre 14, a rendőrségre 14, a hadseregre pedig 4 millió pengő esett. A három csoportban a pótlék a törzsfizetésnek 83·4, 60·1, illetőleg 37·4%-át tette. Az 1938/39. költségvetési évben az egy főre eső nyugdíjteher az állami közigazgatásnál 2908 pengő volt, míg a honvédelmi minisztériumban ez 3904, a közigazgatási bíróságnál pedi 4452 pengőre rúgott. A nyugdíjba beszámító pótlékok és a magasabb fizetési csoportokba tartozók illetményei kétségkívül több millió pengővel növelik a nyugdíjterhet.

Hogy az egyes köztisztviselői csoportok között azonos fokozatokban a különböző fizetési rendszerek és a pótlékok következtében milyen lényeges különbségek vannak, azt a táblázat adatai szemléltetik.

Még az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselőknél, pl. a VII. fizetési osztály legalsó fokozatában az évi illetmény 3564 pengő, a fegyveres erő tisztjeinél ennek a fokozatnak 5.286, az államrendőrségi fogalmazási és felügyelő szakbeli tisztviselőknél 5.538, a bíróságnál 4716, az államvasúti tisztviselőknél 3996, a rendőrség számvevőségi karában pedig 3822 pengő javadalmazás felel meg. Egyes tisztviselői csoportoknak a tényleges szolgálatban való magasabb dotációja a különleges teljesítmények, nehezebb szolgálat, lassúbb előmenetel következtében méltányos lehet, aligha van meg azonban a létjogosultsága az ily illetmények nyugdíjba való beszámításának, valamint annak, hogy az egyes csoportok között ilyen lényeges különbség tétessék.

A trianoni időszakban az államháztartás súlyos helyzetében végrehajtott többszöri fizetésleszállítással szemben egyes nagyobb súllyal bíró csoportok kieszközölték illetményeik rendezését. Így több fizetési rendszer alakult ki, amelyek nem mindig a méltányosságon alapulnak. Nem szenved kétséget az, hogy pl. a katonaság és a közbiztonsági szervek különleges szolgálata, valamint az előírt egyenruhák méltányossá teszik a különleges pótlékok rendszeresítését, a személyi kiadások racionalizálásának azonban alapvető követelménye az összes csoportokra egységes illetményrendszer kidolgozása, amint ezt számos kiváló külföldi példa is mutatja.

Az illetmények egységesítésére vonatkozólag Szász Lajos pénzügyi államtitkár: A magyar állam számvitele c. művében a következőket írja:

»Jelenleg a háború előtti meglehetősen egységes illetményrendszerrel szemben számos, egymástól alapjaiban is lényegesen elütő rendszer van az alkalmazottak javadalmazását és előléptetési viszonyait illetően érvényben. Miután pedig ez a körülmény aligha szolgálja az adminisztráció egyszerűbbé és olcsóbbá válását, egy egységes s az alkalmazottak összességére kiterjedő illetményrendszer kiépítése, a közigazgatás racionalizálásának nyilvánvalóan egyik igen fontos s jelentékeny eredményekkel is kecsegtető feladatát képezi.«

A különböző fizetési kategóriákba sorolt alkalmazottak évi fizetése 1940. évi január hó 1-től.

Állami							Bírói			Államvasúti			Honvédség és csendőrség rangosztályba sorozott havidíjasainak évi illetményei stb.		
rendszerű fizetési kategóriákba sorolt alkalmazottak évi illetményei a nyugdíjba is beszámítható pótlékokkal															
Fizetési		Közigazgatási	Államrendőrségi		Vármegyei		Fizetési		Pengő	Fizetési		Pengő	Rangosztály	Fokozat	Pengő
			fogalmazási és felügyelői	számvevőségi	Fizetési fokozat	Pengő									
oszt.	fok.	pengő	szak Pengő				csop.	fok		oszt.	fok.				
I.	.	26.928													
II.	.	17.952					VI.	.	18.462				II.		15.300
III.	.	12.648					V.	.	13.512	I.	.	13.056	III.	.	12.666
IV.	1.	10.242	10.644				IV.	2.	12.408	II.	1.	10.662	IV.	.	10.554
	2.	9.288	10.224					1.	10.560		2.	9.768			
								4.	10.560						
V.	1.	7.812	8.622	8.190	1.[1])	9.360	III.	3.	9.630	III.	1.	8.184	V.	1.	8.442
					1.[2])	8.586		2.	8.886						
	2.	6.864	7.812	7.242	2.	6.864		1.	8.148		2.	7.230		2.	7.602
								6.	8.886						
	1.	5.856	6.744	6.150	1.[2])	7.107		5.	8.520		1.	6.336		1.	6.690
					1.[1])	6.482		4.	8.148						
VI.	2.	5.298	6.504	5.592	2.[1])	5.924	II.	3.	7.398	IV.	2.	5.856	VI.	2.	6.042
					2.	5.298		2.	6.660						
	3.	4.752	6.264	5.046	3.	4.752		1.	6.102		3.	5.382			
								9.	7.032						
								8.	6.468						
								7.	6.102						
								6.	6.048						
VII.	1.	4.320	6.150	4.578	1.[2])	5.400	1.	5.	5.862	V.	1.	4.944	VII.	1.	5.724
					1.[1])	4.860		4.	5.670						
	2.	3.942	5.706	4.200	2.[1])	4.482		3.	5.484		2.	4.470		2.	5.286
					2.	3.942		2.	5.094						
	3.	3.564	5.538	3.822	3.	3.564		1.	4.716		3.	3.996			
	1.	3.132	5.274	3.348	1.[2])	3.924					1.	3.606		1.	4.800
					1.[1])	3.528									
VIII.	2.	2.916	4.914	3.132	2.[1])	3.292				VI.	2.	3.366	VIII.	2.	4.470
					2.	2.916									
	3.	2.754	4.530	2.970	3.	2.754					3.	3.132		3.	4.140
	1.	2.508	4.092	2.682	1.[2])	2.940					1.	2.946		1.	3.786
					1.[1])	2.724									
IX.	2.	2.346	3.714	2.520	2.[1])	2.562				VII.	2.	2.784	IX.	2.	3.456
					2.	2.346									
	3.	2.184	3.474	2.358	3.	2.184					3.	2.604		3.	3.234
	1.	2.118	3.150	2.202	1.	2.118					1.	2.508			
X.	2.	2.004	2.958	2.088	2.	2.004				VIII.	2.	2.364	X.	.	2.898
	3.	1.896	2.700	1.280	3.	1.896					3.	2.208			
	1.	1.782	2.370	1.866	1.	1.782					1.	2.064			
	2.	1.692	2.178	1.776	2.	1.692				IX.	2.	1.950			
	3.	1.602	2.052	1.686	3.	1.602					3.	1.836	XI.	.	2.502
XI.															

[1]) Ugyanabban a fizetési osztályban eltöltött 5 év után. — [2]) Ugyanabban a fizetési osztályban eltöltött 8 év után.

Az egységes illetményrendszer mellett mód van arra, hogy a különleges szolgálatokat, kedvezőtlenebb előmenetelt, valamint a különleges képzettséget pótdíjjal honorálják. Egyúttal reparálni kellene az igazságtalanságokat is.

8. A fiatal özvegyek szerepe a nyugdíjteherben.

A közalkalmazottak hátrahagyottai között igen sok fiatal özvegy van, minthogy az együttélési feltételek igen enyhék. Igen sok esetben fordul elő, hogy a közalkalmazottak életük alkonyán kötnek házasságot, lényegesen fiatalabb életkorúakkal. Ugyancsak nem tekinthető méltányosnak az sem, hogy a közalkalmazott özvegyének nyugdíjigénye újabb házasságának megszűnte után újból feléled. Ezen a téren a méltányossági tekintetek figyelembevételével, szükség volna az együttélési feltételek szigorítására, esetleg az illetményeknek az együttélés időtartamával való összhangba hozására.

HARMADIK RÉSZ.

A nyugdíjkérdés megoldásának lehetősége.

1. A jelenlegi jogszabályok mellett.

A közalkalmazottak illetményügye és szolgálati viszonya törvényesen van szabályozva. A nyugdíjügybe való beavatkozás tehát elvileg vagy a jelenlegi jogszabályok által megadott keretben, vagy új jogszabályalkotás útján volna megvalósítható.

Az érvényben levő jogszabályok mellett a nyugdíjteher lényeges csökkentése nem vihető keresztül, minthogy a nyugdíjak emelkedése, mint kifejtettük, egyrészt a trianoni nyugdíjasokkal, másrészt az adminisztráció kibővülésével kapcsolatban szolgálatba állított nagyobb alkalmazott tömegek nyugalombavonulásával kapcsolatos. Az illetmények és a nyugdíjazás feltételei szabályozva lévén, az érvényben levő jogszabályok a teher csökkentésére nem nyujtanak lehetőséget. Így csupán arról lehet szó a jelenlegi keretben, hogy a jövőben nyugdíjbamenők kiválását meglassítsuk és okszerű személyzeti politikával új munkaerők alkalmazásánál olyan szellemi képességű és egészséges alkalmazottak felvételét biztosítjuk, akik teljes szolgálati idejüket előreláthatólag ki tudják tölteni.

A személyzeti politika terén tehető fontosabb intézkedések a következők volnának:

I. A tényleges szolgálatból való kiválás meglassítása:

1. A szolgálati idejüket kitöltött munkaképes alkalmazottak szolgálatban való visszatartása. Fejtegetéseink során már vázoltuk, hogy az emberi

életkor meghosszabbodásával kapcsolatban tömegesen kénytelenek nyugdíjba menni munkaerejük teljében levő egyének. Minthogy ez a közületre igen nagy terheket ró s a szolgálatnak sem érdeke, módot kellene találni arra, hogy a még munkabíró alkalmazottak a szolgálatban továbbra is visszatarthatók legyenek.

2. Az erőszakolt nyugdíjazások megszüntetése. Az ifjúság elhelyezkedésére irányuló törekvések előmozdítása végett, mint említettük éveken keresztül, sok esetben magasabb fizetési osztályokba való előléptetés mellett igen sok nyugdíjazást eszközöltek. Az 1934 : I. t.-c. alapján, mint a kormányzatnak a parlamenti jelentéséből kitűnik, több mint négyezer alkalmazottat nyugdíjaztak. Ezeket a nyugdíjazásokat sürgősen be kell szüntetni, annyival is inkább, mert a szaporodás visszaesése következtében, valamint az ú. n. zsidótörvény által a gazdasági pályákon való elhelyezkedés megjavult s ma már nincsen olyan mértékben ráutalva az ifjúság a közületi pályákra, mint a harmincas évek elején.

3. A rövid szolgálati idővel rendelkező alkalmazottak nyugdíjazásának megnehezítése. Mint fent vázoltuk, főként a tömeges kategóriák, elsősorban az altisztek az igényeikhez mérten magasan megállapított nyugdíjak következtében igyekeznek a szolgálatból rövid szolgálati idővel kiválni, ami azután a nyugdíjterhet igen hosszú időre súlyosbítja. Feltétlenül szükség volna arra, hogy a nyugdíjjogosultságot adó szolgálati idő a jelenlegi tíz évről, tizenöt vagy húsz évre emeltessék fel és a nyugdíj magasságát úgy kellene szabályozni, hogy az a szolgálati idő rövidségével progresszív arányban fokoztassék le. Esetleg vissza kellene állítani a szanálási időszakban alkalmazott levonásokat.

4. Szigorú orvosi vizsgálat a szolgálati idejüket ki nem töltött alkalmazottak nyugdíjazásánál. Jelenleg a nyugdíjazás előtti orvosi vizsgálat csupán formalitásnak tekinthető. Ezt erősen meg kellene szigorítani, még pedig olymódon, hogy a szolgálati idejét ki nem töltött nyugdíjas csak akkor legyen nyugállományba helyezhető, ha három orvosi fórum egybehangzó véleménye alapján találják szolgálatképtelennek. A három orvosi fórum közül a felülvizsgálatot eszközlő két fórum kollégium kell, hogy legyen. Az orvosi vizsgálat díja jelentékenyebb összegben állapítandó meg, amely csak abban az esetben téríttetik vissza, ha az illetőt a szolgálatra valóban alkalmatlannak találták.

II. A munkaerők megfelelő kiválasztása az új alkalmazásoknál :

1. Szigorú orvosi vizsgálat az állami szolgálatba való felvétel előtt, az egészségi állapot és a testi alkalmatlanság megállapítására. Erre azért van szükség, hogy oly alkalmazottak felvétele legyen biztosítható, akik szolgálati idejüket előreláthatólag ki tudják tölteni. Az orvosi vizsgálat szervezete a fent tárgyalthoz hasonló legyen.

2. *Rossz munkaerőknek, betegeskedőknek a szolgálatból való eltávolítása*, lehetőleg az ideiglenes alkalmaztatás alatt, de feltétlenül a nyugdíjjogosultság elérése előtt. A betegek előreláthatólag rövidebb idővel kerülnek nyugdíjba, ezért az államháztartás szempontjából igen nagy veszélyt rejtenek magukban. A közszolgálat nem jótékonysági intézmény és nem lehet azt kívánni, hogy szellemileg és egészségileg gyengébb munkaerők eltartása az államháztartásra háruljon.

3. *Gazdaságos személyzeti politika.* Az alkalmazottak egészségének kímélése, munkaerejének fenntartása céljából a túlerőltetés és a munkahelyen való rossz elhelyezés elkerülése. Az alkalmazottak egészségét minden eszközzel védeni kell, nehogy a szolgálatban való megrokkanás idő előtt bekövetkezzék.

4. *A protekció intézményes kizárása új alkalmazottak felvételénél.* Ez leginkább a jelöltek névtelenül végrehajtott felvételi vizsgájánál volna eszközlendő, mert protekció útján igen sokszor szellemileg és testileg igen selejtes egyének kerülnek közszolgálatba, ami természetesen a már vázolt módon növeli a nyugdíjterhet.

A nyugdíjteher csökkentésének lehetősége új jogszabályalkotás mellett.

Az előbbiekben már vázoltuk azokat az intézkedéseket, amelyek a jelenlegi jogszabályok mellett a nyugdíjteher mérséklését volnának hivatva előidézni. Ezek a személyzeti politika terére tartoznak s nagyobbmérvű csökkentés azoktól nem várható. A nyugdíjkérdésbe való eredményes beavatkozás, amely lényeges megtakarításokkal járna, csakis új jogszabálymegalkotás mellett lehetséges.

A nyugdíjteher csökkenését előidéző főbb intézkedések a következőkben foglalhatók össze:

1. Az emberi életkor meghosszabbodásával kapcsolatban a szolgálati idő felemelése 40, ill. 45 évre.

2. A nyugdíjjogosultságot biztosító szolgálati idő felemelése 15 vagy 20 évre.

3. A 15 vagy 20 éven aluli tényleges szolgálattal bírók végkielégítése.

4. A nyugdíj összegének a nyugdíjasok tényleges szolgálati idejének rövidsége arányában való fokozatos lecsökkentése.

5. A fiatalabb nyugdíjasok visszavétele a tényleges alkalmazásba.

6. A tényleges alkalmazottak és nyugdíjasok illetményeinek egységesítése az összes csoportokban a magasabb fizetési rendszerek illetményeinek és a külön pótlékoknak mellőzése a nyugállományban.

7. A nyugdíjrendszer biztosításjellegűvé való átalakítása az ipari és mezőgazdasági öregségi és a gazdatiszti nyugdíjbiztosításhoz hasonlóan.

A nyugdíjjárulék biztosítási kalkuláción alapuló megállapítása és a befolyó járulékokból nyugdíjjárulékalap képzése.

8. A rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasoknál a nyugdíjjárulék a nyugdíjas időszakban való további fizetésének bevezetése és a járulékoknak a tényleges szolgálati idő rövidsége arányában való fokozatos felemelése.

9. A mellékjövedelemmel bíró nyugdíjasok illetményeinek a mellékfoglalkozás tartama alatti korlátozása, ill. szüneteltetése.

10. Az altiszti nyugdíjkérdésnek az altiszteknek a polgári, köz- és magánszolgálatban való elhelyezése, valamint a gazdasági pályákra való átképzése útján az ellátásból való kirekesztése.

11. Az együttélési feltételek szigorítása a közalkalmazottak házastársainál.

12. A nyugdíjilletmények általános csökkentése.

13. A nyugdíjteher hosszabb időszakra való kitolása, a jelenlegi terhek mérséklése biztosítás útján.

1. A tényleges szolgálati idő meghosszabbítása.

Tanulmányunkban vázoltuk már, hogy a rövid tényleges szolgálati idővel szolgálatba kerülő nyugdíjasok mily súlyos terhet jelentenek az államháztartásra. Ez a teher, ami az emberi életkor meghosszabbodása folytán jelentőségében fokozódik, csak olymódon csökkenthető, ha a tényleges szolgálati idő meghosszabbíttatik. Az emberi életkor meghosszabbodása folytán a munkaképes időszak is kitolódott, nincs tehát semmi szükség arra, hogy 5—6 évvel korábban nyugdíjaztassanak az alkalmazottak, mint ahogy az a munkabíró kor határának megfelel.

A tényleges szolgálati idő meghosszabbítása részleges méltánylásra talált az 1930 : XXVI. t.-c.-ben, amely a m. kir. honvédség és egyéb fegyveres őrtestületek tagjainak az 1912 : LXV. t.-c. 11. §-ában kedvezményesen 35 évben megállapított szolgálati idejét 40 évre emelte fel, egyidejűleg pótdíjat létesítve.

A törvényjavaslat indokolása a következőket mondja : »A költségvetés kiadásainak csökkentése, valamint a szolgálat érdeke megkívánja azt, hogy a m. kir. honvédség, vámőrség, folyamőrség, csendőrség és a méneskar tagjainak, továbbá a m. kir. államrendőrség fegyver- és egyenruhaviselésére jogosult tagjainak, orvosainak és detektívjeinek, valamint a szerzett jogon katonai rendszerű illetmények élvezetében álló egyéneknek szellemi és testi ereje a teljesítőképesség legszélső határáig igénybevétessék. E célból a tényleges szolgálat tartama 40 évre emeltetik fel olyképen, hogy az egyes rendfokozatokban (rangosztályokban, fizetési osztályokban stb.) töltött

várakozási idők aránylagosan meghosszabbíttatnak és az előléptetés feltételeinek szigorítása folytán az említett testületek tagjai a magasabb fokozatokba később fognak jutni. Ezáltal meg fog szűnni az a helyzet, hogy a magasabb rendfokozatokban idő előtt bekövetkezett kényszerű nyugállományba helyezések folytán a nyugdíjteher évről-évre szaporodjék, sőt azáltal, hogy az érdekeltek később kerülnek abba a helyzetbe, hogy teljes nyugdíj élvezete mellett a tényleges szolgálatból kiléphessenek, a visszatartott előlépés és meghosszabbított szolgálati idő következtében a nyugállományúak száma tetemesen csökkenni fog. Ennélfogva a jövő költségvetésekben a nyugdíjteher apadására lehet számítani.

A tényleges szolgálati időnek meghosszabbítása azonban nem érintené az illetékes miniszternek azt a jogát, hogy a szolgálati szempontból nem alkalmasakat felülvizsgálat útján már korábban is nyugalomba helyezze.

A 40 évi tényleges szolgálatra való áttérés azonban csakis az említett testületek tagjainak jobb anyagi helyzetbe juttatásával valósítható meg, azért a miniszter felhatalmazást kér, hogy az említett testületek jellegének megfelelő elnevezésű pótdíj legyen rendszeresíthető.

E pótdíj rendszeresítésével történik gondoskodás arról, hogy az említett testületek tagjai az eddiginél hosszabb szolgálati kötelezettség és kedvezőtlenebb előlépés mellett hivatásukat fokozottabb munkával, az ország gazdasági viszonyaival számolva, azonban anyagi gondoktól lehetőleg mentesen tölthessék be.

A rendszeresített létszám szigorú betartása mellett, továbbá az előlépési feltételek szigorítása folytán elő fog állni az a helyzet, hogy egyesek rendfokozatukban (rangosztályukban, fizetési osztályukban stb.) hosszabb időt lesznek kénytelenek eltölteni, ezért szükséges az is, hogy az ilyenek részére korpótdíj is rendszeresíttessék.

A pótdíj (korpótdíj) rendszeresítésével kapcsolatban az eddig különböző címeken élvezett mellékjárandóságok megszűnnek. A pótdíjnak (korpótdíjnak) rendszeresítése tehát az eddigi helyzettel szemben lényeges kiadási többletet nem fog jelenteni. Az 1930/31. évi állami költségvetési előirányzat már a pótdíjaknak (korpótdíjaknak) számításba vétele mellett állíttatott össze s így a tervezett pótdíjak (korpótdíjak) a költségvetés keretében, illetőleg a törvény 9. §-ában meghatározott kereten belül fedezetet nyernek.

A 2. §-hoz abból a célból, hogy az említett testületek tagjai hivatásukat abban a tudatban teljesíthessék, hogy nyugállományukba tartozásuknak lényegesen megrövidült idejében megélhetésük szintén biztosítva van, szükséges, hogy a jelen törvényjavaslat alapján rendszeresítendő pótdíjak (korpótdíjak) a nyugellátás szempontjából a törvényjavaslat 2. §-ában említett esetekben beszámíttassanak.

A 2. §. a pótdíjaknak a nyugdíjba való beszámítására vonatkozólag a következőket írja elő:

A jelen törvény alapján rendszeresített pótdíj (korpótdíj) nyugdíjba beszámítható javadalmazást képez, de csak azoknál, akiket

a) a szolgálatban valósággal eltöltött negyven év után, vagy

b) életük 60-ik évének betöltése után, vagy

c) mint mindennemű szolgálatra alkalmatlanokat felülvizsgálat útján nyugalomba helyeztek.

A 3. §-hoz azok a szempontok, melyek a tényleges szolgálatban állókra és nyugdíjasokra indokolttá teszik a pótdíjnak (korpótdíjnak) rendszeresítését, szükségessé teszik, hogy az alkalmazottak hátramaradottjai is jobb anyagi helyzetbe juthassanak, kárpótlásul azért, hogy a férj (atya) a tényleges szolgálatban az eddigi helyzettel szemben alacsonyabb rendfokozatot (állást) fog elérhetni.

Az 5-ik §-hoz. Ez a szakasz juttatja kifejezésre a kormánynak azt a szándékát, hogy a tényleges szolgálati idő 40 évre emeltessék fel, anélkül, hogy a szolgálati idő számítása tekintetében érvényben álló törvényes rendelkezéseket megváltoztatná.

A rendelkezések lényege, hogy az a körülmény, hogy valaki a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejét már betöltötte, egymagában nem szolgálhat alapul arra, hogy az illető akár saját kérelmére, akár hivatalból nyugalomba helyeztessék, hanem ezen felül még vagy 60. életévét kell betöltenie, vagy pedig szolgálatképtelennek kell lennie.«

A törvény rendelkezései a szolgálati idő felemelése tekintetében mindenképen helyeselhető, bár meg kell állapítanunk azt, hogy a nyugdíjteher csökkenése egyáltalán nem következett be, sőt időközben a honvédelmi minisztérium nyugdíjterhe emelkedő irányzatot mutat. Sajnos, pontos statisztikai adatok hiányában nem tudjuk megállapítani azt, hogy az emelkedést mi okozza, kétségtelen tény az, hogy az államvasutak és a belügyminisztérium kivételével, a honvédelmi minisztérium nyugdíjasai emelkednek létszám szerint is legerősebben. Ez a körülmény azt mutatja, hogy a gyakorlatban a nyugdíjazások nem szigoríttattak meg oly mértékben, mint ahogy azt a törvényjavaslat indokolása számításba vette. A törvény 2. §-ának *c)* pontja, amely lehetővé teszi a szolgálatra alkalmatlanok nyugalomba helyezését, bizonyos lehetőséget látszik nyujtani arra, hogy a nyugalombahelyezés gyakorlatilag megkönnyíttessék.

Kétségtelen, hogy a szolgálati idő meghosszabbítása következtében az előmeneteli viszonyok megromlottak s így a pótdíjak rendszeresítése elméletileg jogosultnak látszik. Kérdés azonban az, hogy a pótdíjak összege ellensúlyozza-e a hosszabb szolgálati idővel kapcsolatban jelentkező megtakarítá-

sokat. Az 1939/40. évi költségvetésben a külön pótlékok összege 69,853.000 pengőt tett ki, amiből 37,761.000 pengő esett a honvédelmi minisztériumra, 14,360.000 pengő a csendőrségre és 13,755.000 pengő a rendőrségre.

2. A nyugdíjjogosultságot biztosító szolgálati idő felemelése.

A nyugdíjjogosultságot biztosító szolgálati időt a jogszabályok általában 9 évben és 6 hónapban állapítják meg. Az özvegyi nyugdíjjogosultság azonban rövidebb tényleges szolgálat után is beáll.

Részletesen foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy rövid tényleges szolgálati idővel bíró nyugdíjasok a nyugdíjtehernek milyen rendkívüli összegében, mintegy 100 millió pengős súlyosbodását okozzák. A jogszabályalkotásnál tehát arra kell törekedni, hogy ezeket az ellátottak köréből kizárja. A szolgálati idő meghosszabbításával kapcsolatban fel kell tehát emelni a nyugdíjjogosultságot biztosító szolgálati időt 15 vagy 20 évre; utóbbi esetben természetesen gondoskodni kellene arról, hogy a méltányossági szempontok a nyugdíjjogosultságot még nem biztosító szolgálati idő utolsó szakában kellően érvényesüljenek.

3. Rövid szolgálati idővel bíró alkalmazottak végkielégítése.

Rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasokat ki kellene küszöbölni az ellátottak köréből, mert a részükre folyósított összegek nemcsak összegszerűleg, hanem igen hosszú időszakon keresztül súlyosbítják a nyugdíjterhet. Az intézkedésnek e téren két irányban kellene hatni; egyrészt a jövőben nyugdíjba menőknél 15 vagy 20 tényleges szolgálati éven alul végkielégítésben részesülnének az alkalmazottak, másrészt a jogszabálynak visszaható erővel a jelenleg rövid szolgálati idővel nyugállományban levő alkalmazottakat is ki kellene rekeszteni az ellátásból. Ez olymódon történhetne a legcélszerűbben, hogy minden évben bizonyos számú nyugdíjas végkielégítésben részesülne. E téren természetesen a legmesszebbmenően figyelembe kell venni a szociális szempontokat és azokat a nyugdíjasokat kell elsősorban végkielégíteni, akik más kereseti forrással bírnak és még munkabírók úgy, hogy megélhetésük feltétlenül biztosítva van. Rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasoknál az egy-egy főre eső ellátási díjak rendszerint oly csekélyek, hogy azok a megélhetést úgy sem fedezik és sok esetben jóformán csak mellékjövedelmét képezik a nyugdíjasoknak. Egyes esetekben végkielégítés helyett a Nemzeti Önállósítási Alap dotációjának felemelésével lehetséges volna a fiatalabb nyugdíjasoknak egzisztenciájuk megteremtéséhez (kereskedelmi üzlet, ipari üzem stb.) kölcsönöket folyósítani, hogy őket ilymódon megélhetésük biztosításával kizárjuk az ellátások köréből.

4. A nyugdíj összegének csökkentése a tényleges szolgálat rövidsége arányában.

A rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasok a nyugdíjtörvény rendelkezése értelmében aránylag magasabb járandóságot élveznek azoknál, akik szolgálati idejüket teljesen kitöltik. Szükséges volna ezért a nyugdíj összegét a szolgálati idő arányában fokozatosan lecsökkenteni. Ez intézkedés ugyanazt a célt volna hivatva szolgálni, mint az előző két pontban foglaltak; ezek az elvek bizonyos mértékig már érvényre jutottak annakidején az ú. n. szanálás alatt. A szanálási levonás ugyanis

15—30 évig terjedő beszámított szolgálat esetén 15%
30—35 « « « « « 10%
35—40 « « « « « 5%

15 éven aluli szolgálat esetén a levonás 40%-ot tett ki.

40 évi beszámított szolgálat esetén pedig nem volt levonás.

Véleményünk szerint sokkal célszerűbb intézkedésnek látszik a nyugdíjjogosultságot adó szolgálatnak 15, ill. 20 évre való felemelése, ennél rövidebb szolgálati idő esetén az alkalmazottak végkielégítése, amennyiben azonban ezekkel a rendszabályokkal nem kívánunk élni, a járandóságoknak a szolgálati idő rövidsége arányában való fokozatos lecsökkentése szintén megtakarításokat eredményezne. Külön emlékezünk meg a nyugdíjjáruléknak rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasoknál a tényleges szolgálati időn kívül a nyugállományra való kiterjesztéséről.

5. A nyugdíjasok visszavétele a tényleges alkalmazásba.

A Felvidék és a Kárpátalja visszaszerzésével kapcsolatban az állami adminisztráció feladatköre is kibővült. Ezért kétségkívül szükség lesz újabb alkalmazottak felvételére. A rövid szolgálati idővel bíró fiatalabb nyugdíjasok közül a szolgálatra még alkalmasakat újból alkalmazni kell a tényleges szolgálatban, hogy egyidejűleg nyugilletményeik megszűnjenek. Ezzel kapcsolatban kétségkívül bizonyos nehézségek merülnek fel, minthogy azonban ezek túlnyomórészben szolgálati idejük rövidsége folytán rendszerint alacsonyabb fizetési osztályba sorozott alkalmazott, vagy pedig altiszt, gyakorlatilag a nehézségek nem lesznek áthidalhatatlanok. A szellemi munkapiac a születések állandó csökkenése és az ú. n. zsidótörvénnyel kapcsolatban felszabaduló állások következtében jelenleg megenyhült és így az ifjúság elhelyezkedésének kérdése sem mond vétót az újraalkalmazásokkal szemben.

6. A közalkalmazottak különböző fizetési rendszerei.

A világháború előtti időszakban a közalkalmazottak illetményrendszere meglehetősen egységes volt. Az ország összeomlását követő időszakban, amikor a pénz elértéketlenedésével kapcsolatban az illetmények vásárlóereje rendkívül alacsony volt, valamint a 30-as évek elején beköszöntött gazdasági válság időszakában, amikor általános fizetésleszállítás következett be s nem lehetett gondolni az összes alkalmazottakra kiterjedő illetményrendezésre, egyes csoportok javadalmazását külön pótdíjak, illetőleg külön fizetési rendszerek létesítésével oldotta meg a kormányzat.

Az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselők fizetése 1913—1940.

Fizetési		1913-ban	1925-ben	1927-ben	1937-ben	1938-ban	1940. január 1-étől	
osztály	fokozat	pengő					pengő	az 1913. évi fiz. %-ában
I.	—	46.400	28.000	31.680	21.540	23.760	26.928	58·0
II.	—	27.840	19.200	21.120	14.358	15.840	17.952	64·4
III.	—	18.560	13.440	14.880	10.116	11.160	12.648	68·1
IV.	1.	16.240	10.560	11.640	84.496	9.312	10.242	63·1
	2.		9.600	10.560	7.704	8.448	9.288	57·2
V.	1.	13.920	8.064	8.880	6.660	7.188	7.812	56·1
	2.	11.600	7.104	7.800	5.850	6.312	6.864	59·1
VI.	1.	9.280	6.048	6.660	5.058	5.460	5.856	63·1
	2.	8.352	5.472	6.024	4.578	4.932	5.298	63·4
	3.	7.424	4.896	5.400	4.104	4.428	4.752	64·0
VII.	1.	6.960	4.368	4.800	3.744	4.032	4.320	62·1
	2.	6.264	3.984	4.380	3.414	3.678	3.942	62·9
	3.	5.568	3.600	3.960	3.084	3.324	3.564	64·0
VIII.	1.	5.104	3.120	3.480	2.784	2.958	3.132	61·3
	2.	4.640	2.928	3.240	2.592	2.754	2.916	62·8
	3.	4.176	2.736	3.060	2.448	2.598	2.754	65·9
IX.	1.	3.712	2.448	2.760	2.232	2.370	2.508	67·5
	2.	3.364	2.256	2.580	2.088	2.214	2.346	69·7
	3.	3.016	2.074	2.400	1.944	2.064	2.184	72·4
X.	1.	2.784	1.968	2.280	1.890	2.004	2.118	76·1
	2.	2.552	1.872	2.160	1.788	1.896	2.004	78·5
	3.	2.320	1.766	2.040	1.692	1.794	1.896	81·7
XI.	1.	2.088	1.680	1.920	1.590	1.686	1.782	85·3
	2.	1.856	1.584	1.824	1.512	1.602	1.692	91·1
	3.	1.624	1.488	1.728	1.434	1.518	1.602	98·6
Gyakornok	Fogalm.	1.160	1.392	1.608	1.362	1.440	1.518	130·9
	Egyéb	928	1.200	1.380	1.200	1.266	1.332	143·5

Az illetményrendszerünk alapját az ú. n. állami rendszerű fizetési osztályok teszik. Az állam közigazgatási alkalmazottai, az üzemek közül a posta és postatakarék, az önkormányzatok tisztviselői mind ennek a rendszernek a keretében nyerik javadalmazásukat. A másik nagy csoport a fegyveres erők, valamint a csendőrség, határőrség tisztjeit foglalja magában, ezek az ú. n. rangosztályba sorolt alkalmazottak. Külön státusa van ezenkívül az Államvasutak alkalmazottainak, ahova az állami vasgyárak is tartoznak.

A bírák és ügyészek azelőtt az állami rendszerű fizetési osztályokba voltak sorolva, az 1920 : XX. t.-c. azonban számukra külön fizetési csoportokat létesített, az automatikus előlépés bevezetésével. Ugyanez a törvény-

A fegyveres erő tisztjeinek fizetése 1913—1940.

Rangosztály	Fiz. fok.	1913-ban	1925-ben	1927-ben	1937-ben	1938-ban	1940. január 1-étől	
		pengő					Pengő	az 1913. évi fiz. %-ában
II.	1.	20.880	13.440	14.880	12.234	13.500	15.300	78·5
	2.	19.488						
III.	1.	18.560	11.520	12.660	10.506	11.520	12.666	77·9
	2.	16.259	10.560	11.640				
IV.	1.	15.080	9.600	10.560	9.000	9.714	10.554	79·8
	2.	13.224	8.160	9.000				
V.	1.	10.208	7.200	7.920	7.290	7.866	8.442	82·7
	2.	8.352	6.720	7.392	6.564	7.080	7.602	91·0
	3.	.	5.760	6.336	.	.	.	.
VI.	1.	7.192	4.992	5.496	5.796	6.246	6.690	93·0
	2.	6.264	4.224	4.644	5.232	5.640	6.042	96·5
VII.	1.	5.568	4.032	4.440	5.088	5.406	5.724	102·8
	2.	5.104	3.552	3.912	4.698	4.992	5.286	103·6
VIII.	1.	4.176	3.072	3.444	4.266	4.536	4.800	114·9
	2.	3.944	2.784	3.180	3.978	4.224	4.470	113·2
	3.	3.712	2.496	2.880	3.684	3.912	4.140	111·3
	4.	3.480	.	.	.	.	.	.
IX.	1.	3.248	2.400	2.760	3.378	3.582	3.786	116·4
	2.	3.016	2.208	2.544	3.078	3.270	3.456	133·3
	3.	2.784	1.920	2.208	2.880	3.054	3.234	114·2
	4.	2.552	.	.	.	.	.	.
X.	1.	2.320	1.824	2.100	2.586	2.742	2.898	124·7
	2.	2.088	1.727	1.992	.	.	.	.
	3.	1.949	.	.	.	.	.	.

cikk rendszeresítette az ú. n. bírói képesítésű pótlékot is, ami a nyugdíjba is beszámító javadalmazás.

A rendőrség az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselői külön pótdíjat élveznek, mégpedig külön a fogalmazási és felügyelői és külön a kezelési szakon.

Az államvasúti tisztviselők fizetése 1913—1940.

Fizetési		1913-ban	1925-ben	1927-ben	1937-ben	1938-ban	1940. január 1-től	
							Pengő	az 1913. évi fiz. %-ában
osztály	fokozat	pengő						
I.		17.400	13.920	15.360	10.440	11.520	13.056	75·0
II.	1.	13.920	11.040	12.120	8.844	9.696	10.662	76·6
	2.	.	10.080	11.100	8.100	8.880	9.768	70·2
III.	1.	11.600	8.448	9.300	6.972	7.530	8.184	70·6
	2.	10.440	7.488	8.220	6.182	6.654	7.230	69·3
IV.	1.	9.744	6.528	7.200	5.472	5.904	6.336	65·0
	2.	8.948	6.048	6.660	5.058	5.460	5.856	65·4
	3.	8.552	5.568	6.120	4.650	5.016	5.382	62·9
V.	1.	7.658	4.992	5.496	4.284	4.614	4.944	64·6
	2.	6.900	4.512	4.968	3.870	4.170	4.470	64·8
	3.	6.264	4.032	4.400	3.462	3.726	3.996	63·8
VI.	1.	5.800	3.648	4.008	3.304	3.402	3.606	62·1
	2.	5.336	3.408	3.744	2.994	3.180	3.366	63·1
	3.	4.872	3.168	3.480	2.784	2.958	3.132	64·3
VII.	1.	4.408	2.880	3.240	2.632	2.784	2.946	66·8
	2.	4.060	2.688	3.060	2.478	2.628	2.784	68·6
	3.	3.732	2.496	2.868	2.382	2.466	2.604	69·8
VIII.	1.	3.364	2.352	2.700	2.238	2.376	2.508	74·6
	2.	3.016	2.208	2.544	2.106	2.238	2.364	78·4
	3.	2.668	2.064	2.376	1.968	2.088	2.208	82·8
IX.	1.	2.380	1.920	2.220	1.842	1.950	2.064	86·7
	2.	2.088	1.824	2.100	1.740	1.848	1.950	93·4
	3.	1.856	1.728	1.980	1.638	1.740	1.836	98·9

A fegyveres erő tisztjei és altisztjei számára az 1930. évi XXVI. t.-c. pótdíjakat rendszeresített, szintén nyugdíjba számító javadalmazás jellegével.

A közalkalmazottakat jelenlegi illetményjogszabályaink négy nagy fizetési rendszerbe sorolják ; ezek az ú. n. állami rendszerű fizetési osztályok, a rangosztályok, a bírói fizetési csoportok és végül az Államvasutak fizetési rendszere. Az egyes kategóriákra vonatkozó adatokat, valamint az illetményeknek az 1913. év óta bekövetkezett alakulását a csatolt táblázatok szemléltetik.

Kétségtelen az, hogy a szolgálat nem egyforma követelmények elé állítja az alkalmazottakat s a magasabb teljesítmények a nehezebb, fárasztóbb szolgálat külön díjazása méltányos és indokolt. Jelenleg azonban az egyes fizetési rendszerek között az azonos fokozatokban olyan nagy különbségek vannak, amelyek két teljes fizetési osztálynak felelnek meg. Véleményünk szerint nem méltányos az, hogy egyes rendszerekben a magasabb illetmények az összes alkalmazottakra kiterjednek, míg más rendszerekben még a legmagasabbrendű teljesítményeket sem honorálják külön díjazással. Nem lehet azonkívül méltányos ilyen nagy különbségek megállapítása. Távol áll tőlünk az, hogy a fegyveres erő tisztjeinek vagy a bíráknak illetményeit magasnak tartsuk, mert hiszen kétségkívül nem azok, nem tartjuk azonban igazságosnak az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt alkalmazottak teljesítményeinek két fizetési osztállyal való leértékelését.

Fejtegetéseink során többször megemlítettük azt, hogy illetményrendszerünk racionalizálásának alapvető tényezője az illetmények teljes egységesítése, az összes szolgálati ágakban. Ennek alapja csak az állami rendszer lehet. Azoknak a testületeknek, amelyek alkalmazottaival szemben a szolgálat különleges követelményeket támaszt, külön pótdíjak rendszeresítendők. Le kell szögeznünk azt, hogy a legtöbb szolgálati ágban az alkalmazottak rendszerint a dologi kiadások terhére rendszeresített mellékjövedelmeket élveznek. Ezek felszámítása teljesen ötletszerű és igen sokszor rendkívül nagy igazságtalanságokra vezet. Nagyon gyakran a protekció és összeköttetés, nem pedig a tisztviselők egyéni használhatósága dönt az ilyen munkadíjak magasságánál. A magasabb tisztviselői kar mellékjövedelmei különösen igen kedvezőtlenül hatnak a szolgálatra s a vezetők korrektségébe vetett hitet megrendítik az alsóbb tisztviselőknél. Az ilyen javadalmak szintén az államkincstár terhére esnek s a költségvetést, valamint az adózókat épúgy megterhelik, mintha azok a személyi kiadások címén fizettettek volna ki. Az illetményrendezéssel egyidejűleg minden más mellékjövedelmet be kell szüntetni s minden tisztviselőnek törvényes illetményeit kell élveznie, nem pedig homályos eredetű mellékjövedelmeket. Természetesen jutalmakra és segélyekre továbbra is módot kell adni, ennek azonban nyiltan és nem titkosan (dugsegély formájában) kell megtörténni.

Jelenlegi illetményrendszerünk átalakításánál, mint már fentebb említettük, az állami rendszerű fizetési osztályokból kell kiindulni. Az állam összes alkalmazottainak illetményei ennek az egykézett rendszernek keretében folyósíttathatnának. A különleges képzettséget vagy a nehezebb szolgálatot külön pótdíjakkal jutalmaznák. Ilyen pótdíjakat élveznének az eddigi rendszernek megfelelően a hadsereg és a többi fegyveres testületek, a bírák és ügyészek, a közlekedési (vasút, posta) alkalmazottak, ezeken kívül feltétlenül szükség volna arra, hogy az állami közigazgatás bizonyos csoportjai külön pótdíjban részesüljenek. Így elsősorban az állam egész szervezetét irányító miniszteriális fogalmazási (műszaki, orvosi) tisztviselői karra gondolunk.

Az összes illetményrendszerekre nézve általában jellemző, hogy a legalsóbb fokozatok kivételével az 1940. évi mérsékelt fizetésemelés után is a tisztviselők csupán mintegy 60%-át élvezik háború előtti illetményeiknek. A valóságban az illetmények vásárlóereje lényegesen csekélyebb, minthogy a békeszínvonallal szemben index-számokban ki nem fejezhető drágulás állott be s a tisztviselőtársadalom fokozott mértékben fogyaszt olyan cikkeket, amelynek ára az általános árszínvonalnál lényegesen erősebben emelkedett. Számításba kell vennünk azt is, hogy időközben a kultúra haladásával kapcsolatban az igények is lényegesen felemelkedtek s ma már a társadalomban mégis nagyobb szellemi színvonalat jelentő közalkalmazottaknál sok olyan kiadás tartozik a szükségletek közé, ami a háború előtt nem volt az. Ilyenek pl. a telefon, rádió, nívósabb lakás, nyelvtanulás stb., amelyek mind külön költséggel járnak.

Az illetménycsökkentések a létminimum biztosítása végett általában a magasabb fizetési osztályokban progresszív arányban történtek, ennek következtében a legalacsonyabb és legmagasabb fizetési osztályok közötti fizetéskülönbözet egyre inkább csökken. Így pl. még 1913-ban a gyakornoki kezdő illetmények és a IV. fizetési osztály illetményei között a különbség 15.312 pengő volt, jelenleg ez 7956 pengőre mérséklődött. A tisztviselői fizetések lényeges leszállításával szemben erősen felemelték az altiszti illetményeket, amelyek — mint ezt tanulmányunkban részletesen is tárgyaljuk — a békeilletmények 174%-áig emelkednek.

Az általános fizetéscsökkenéssel szemben a fegyveres erők tisztjei a hadnagyi, főhadnagyi és századosi fokozatokban a békeilletmények 121·7, 138·8%-át kapják, tehát helyzetük kedvezőbb, mint a háború előtti időszakban. Ugyancsak kedvezőbb aránylag a bírák és ügyészek, valamint az államvasúti tisztviselők fizetése is az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt alkalmazottakkal szemben. Hogy az egyes csoportok között milyen lényeges különbségek vannak, azt mutatja az, hogy míg az állami rendszerű fizetési osztályokba sorolt tisztviselőknél a VII. fizetési osztály legalsóbb fokozatában pl. az évi illetmény 3564 pengő, a fegyveres erő tisztjeinél

ennek a fokozatnak 5286, az államrendőrség fogalmazási felügyelői szakbeli tisztviselőknél 5538, a bíróságnál 4716, az államvasúti tisztviselőknél 3996, a rendőrség számvevőségi karában pedig 3822 pengő javadalmazás felel meg.

A közszolgálati tisztviselőknek jelenleg a képesítés által meghatározva három nagy csoportja van : a főiskolai képesítésű fogalmazási, a középiskolai képesítésű számvevőségi és a 4 középiskolai képesítésű kezelési szak. Az állami fizetési rendszer keretében ezek az alkalmazottak egyforma illetményekkel díjazott azonos fizetési osztályokba vannak sorolva. Ennélfogva a helyzet az, hogy az irányítás munkáját végző törvényjavaslatokat készítő fogalmazási személyzet ugyanazokat az illetményeket élvezi, mint a mellé beosztott számvevőségi kezelési tisztviselők. Ezekkel szemben csupán az az előnye van meg, hogy előmenetele általában gyorsabb és a magasabb fizetési osztályokba is bejut. Ez az utóbb említett előny azonban ma már inkább csak a minisztériumok tisztviselőinél van meg, az ú. n. külső fogalmazási státusokban az előmenetel ép oly kedvezőtlen, mint a számvevőségi státusokban. Az 1912 : LXV. t.-c. által biztosított kedvezményes szolgálati idő számítás lehetővé teszi azt, hogy a főiskolai végzettségű fogalmazási tisztviselők 35 évi tényleges szolgálat után nyugalomba vonuljanak ; ez azonban ma nemcsak állampénzügyi szempontból rendkívül hátrányos, hanem az alkalmazottakat is igen súlyosan érinti ; minthogy a jelenlegi nyugdíjszabályok értelmében még teljes szolgálati idő esetén is lényegesen alacsonyabb a nyugdíjban élvezett javadalmazás.

Illetményrendezés esetén feltétlenül szükség volna az egyes szakok javadalmazásánál pótdíj formájában bizonyos összegszerű különbségeket is tenni. Jelenleg is a legtöbb szolgálati ágban vannak bizonyos rendszeres, vagy rendszertelen mellékjövedelmek s ezek helyett sokkal helyesebb volna az egyéni teljesítményeknek a közület szempontjából mért jelentősége arányában bizonyos különleges ellenszolgáltatást rendszeresíteni.

A közszolgálat jósága az állam minden egyes polgárára nézve rendkívül nagy horderővel bír. Az állam egész gépezetét közalkalmazottak irányítják s a történelem bizonyítja azt, hogy rossz közszolgálat már sok ízben okozott forradalmakat, sőt országok pusztulását. Megfelelő tisztviselői kart csak szelekció biztosításával lehet kialakítani, ennek pedig egyik előfeltétele a szolgálatok anyagi honorálása és a megélhetés feltétlen biztosítása. Közszolgálatba hivatott egyének és az ország szellemi elitje kell, hogy kerüljön s nem egészséges jelenség az, ha a köztisztviselői kar a magángazdasági pályán összehasonlíthatatlanul nagyobb anyagi lehetőségei állandó csábításának van kitéve.

A legnagyobb fontossággal a közület szempontjából kétségkívül a vezetőréteg megválasztása bír. Jelenleg az államok gyakorlati irányítása mindenütt annak a közszolgálati tisztviselőrétegnek kezében van, amelynek

túlnyomórészét hazánkban a miniszteriális központi fogalmazási (műszaki, orvosi) személyzet teszi, ez a Magyary Zoltán egyetemi tanár által közigazgatási vezérkarnak nevezett réteg. Magyary a közigazgatás szervezéséről írott kiváló munkájában idézi Fayoltzot: »A főnökök bármilyenek legyenek is, képességük és munkabírásuk nem nélkülözheti azt, hogy támaszkodjanak néhány emberből álló csoportra, amelynek meg van az az ereje, szaktudása és ideje, amivel a főnök esetleg nem rendelkezik. Ez a csoport az igazgatás vezérkara.« (100. old.)

Könyvének más helyén az amerikai közszolgálat szervezésével kapcsolatban a következőket mondja: »A közigazgatási alkalmazottak egy csoportját a fizetések szempontjából külön mérlegelik. Ez a csoport azt a kisszámú alkalmazottat foglalja magában, akik vezető ú. n. kulcspozicióban vannak (key-mem and women), akiknek irányító munkája, arravalósága és odaadása az egész közigazgatás jóságára és szellemére döntő befolyással van.«

Az illetményrendezésnél feltétlenül szükség volna arra, hogy a főiskolai képesítésű fogalmazási tisztviselői státust két részre bontsuk és kiemeljük az irányítás és szervezés munkáját végző, nagy felelősséggel járó és nagy szaktudást igénylő miniszteriális fogalmazási személyzetet és belőlük alakuljon ki a közigazgatás egységes irányítása alatt álló vezérkara.

Összegezve a fent mondottakat, leszögezzük, hogy illetményrendszerünk racionalizálásának alapfeltétele az egységes fizetési rendszer. Az eddigi hármas tagolás fogalmazási, számvevőségi, kezelési szak helyett, az irányítás és a vezetés szempontjából feltétlenül szükségesnek látszik az előbbiek mellé még egy harmadik szakot, az ú. n. közigazgatási vezérkart állítani. A különleges teljesítményeket az egységes illetményrendszer keretében külön pótdíjakkal honorálnák.

A fentiekkel kapcsolatban ki kell térnünk a nyugdíjilletményekre is. E téren a jelenlegi rendszer még sokkal komplikáltabb és zavarosabb a tényleges alkalmazottak javadalmazásánál. Az illetmények megállapítása annyira bonyolult, hogy azt csak szakemberek hosszas számítások alapján képesek eszközölni; aszerint, hogy az alkalmazott mikor vonult nyugalomba, többféle illetményösszeg van megállapítva, lényegtelen kis eltérésekkel, sőt egyes fokozatokban — nem tudni mi okból — az egyébként eltérő összegek azonosak. Ratkovszky művében (46. old.) erre vonatkozólag néhány adatot közöl, amelyeket alább adunk.

A tisztviselői illetmények egységesítésére vonatkozólag mondottak, természetesen fokozott mértékben állanak a nyugdíjilletményekre vonatkozóan. Ezzel kapcsolatban felmerül a pótlékok nyugdíjba való beszámításának kérdése. Részünkről ezt nem tartjuk méltányosnak. Általános elv a nyugdíjaknál, hogy a különleges illetmények a nyugdíjba nem számítanak be.

Jelenleg azonban az a helyzet, hogy egyes csoportoknál, így a fegyveres erő tisztjeinél a szolgálatot 40 évre emelték fel; ezekben a kategóriákban kétségkívül megromlottak az előmeneteli viszonyok. Az alkalmazottak tehát alacsonyabb fokozatban vonulnak nyugdíjba, így kisebb összegű nyugdíjat is élveznek, mint a 35 évig szolgáló csoportok. A szolgálati idő feltétlenül szükséges meghosszabbítására vonatkozólag már kifejtettük véleményünket és ezért úgy véljük, hogyha a szolgálati idő tartama egységes szabályozást nyer és a tényleges illetmények megfelelő színvonalon rendeztetnek, úgy nem lehet további akadálya annak, hogy a külön pótlékok nyugdíjba ne számíttassanak be. Esetleg szó lehet arról, hogy — amennyiben a nyugdíjrendszert biztosításjellegűvé alakítanák át — úgy többletbiztosítás formájában lehetőség nyujtassék a pótlékok fakultatív biztosítására is.

Az előírt szolgálati idejét teljes egészében kitöltött alkalmazott nyugdíja.

Állás	A nyugdíj összege az 1924—1925. évben (P)	A nyugdíj összege jelenleg, ha az illető tisztviselő		
		I. 1925. VII. 1. előtt	II. 1925. VII. 1. és 1927. X. 31. között	III. 1927. X. 31. után
		lett nyugalomba helyezve — Pengő		
Tisztviselő				
a IV. fiz. oszt.	612·—	azonos	642·40	659·60
V. « « 1. fokozatában ...	462·40	«	490·60	503·20
VI. « « 1. « ...	380·80	«	azonos	azonos
VII. « « 1. « ...	272·—	«	273·—	«
VIII. « « 1. « ...	204·—	«	azonos	«
IX. « « 1. « ...	163·20	«	«	«
X. « « 1. « ...	129·20	«	132·80	136·80
XI. « « 1. « ...	111·52	111·50	116·20	118·40
Kezelő	115·60	azonos	azonos	121·70
Díjnok	106·08	106·10	«	112·20

Az illetményrendezés alapvető feltétele a pénzügyi fedezet kérdése. Pénzügyi fedezet pedig csakis a nyugdíjkérdés megoldása révén teremthető elő. Erre vonatkozó javaslatunkat tanulmányunkban más helyütt részletesen kifejtettük s e téren nem bocsátkozunk ismétlésekbe. A másik alapvető tényező az emberi életkor meghosszabbodásával kapcsolatban a szolgálati idő meghosszabbítása, amely szintén lényeges megtakarítást eredményez a nyugdíjaknál. E két forrás anélkül, hogy a szolgálati idejüket kitöltött nyugdíjasok járandóságait érinteni kellene, feltétlenül biztosítana egy mérsékeltebb illetményrendezést, melynek költségeit hozzávetőleges számítással 40—50 millió pengőre becsüljük.

7. *A nyugdíjkérdés rendezése biztosítási alapon.*

A szociálpolitika fejlődésével kapcsolatban a kultúrállamok fokozatosan bevezették az öregkori ellátásnak nyugdíjbiztosítás útján való megoldását. A biztosítottak tényleges szolgálati idejük alatt befizetésekkel járulnak hozzá nyugdíjukhoz, öreg korukban járadékot élveznek. A közalkalmazottak nyugdíjügyét, mint már fentebb említettük, fokozott mértékben kellene biztosításjellegűvé tenni, tehát a tényleges szolgálati idejük alatt olyan összegű járulékot kellene fizetniök, amely fedezné a felmerülő nyugdíjterhet, illetőleg a nyugdíjteher 50%-át, minthogy általános szabály az, hogy a nyugdíjjárulék felét a munkaadó viseli.

A nyugdíjjárulékra vonatkozólag az 1912 : LXV. t.-c. 30. §-a a következőket rendeli:

»A tényleges szolgálatban álló tisztviselők és rendszeres évi fizetést (évi bért, évi zsoldot) élvező altisztek és szolgák, tekintet nélkül alkalmaztatásuknak ideiglenes vagy végleges minőségére, a tényleges szolgálat tartama alatt, a 23. szakasz értelmében beszámítható javadalmazásuk után nyugdíjjárulékot kötelesek fizetni és pedig a tisztviselők egy és fél százalékot, az altisztek és szolgák egy százalékot.

A nyugdíjjárulékot a tényleges szolgálat köteléke alól való felmentésig kell fizetni. A harmincötödik szolgálati év eltelte után azonban nyugdíjjárulékot csak az a tisztviselő, altiszt vagy szolga tartozik fizetni, aki a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejét már betöltötte.

A nyugdíjjárulék havirészletekben hivatalból vonatik le s a helyesen levont nyugdíjjárulékot sem a tisztviselő, altiszt vagy szolga, sem özvegye vagy árvái részére visszatéríteni nem lehet.

A nem rendszeres évi fizetés (évi bér, évi zsold) mellett alkalmazott altisztek és szolgák, valamint a napszámosok és a munkások a nyugdíjjárulék fizetése alól mentesek.

A nyugdíjjárulék a jövedelemadó alapjából levonandó.

A nyugdíjjárulék címén befolyó s a pénzügyminiszter által alapszerűleg kezelendő bevétel a jelen törvény határozmányai alá tartozó alkalmazottaknak megélhetését könnyítő, valamint gyermekeinek nevelését előmozdító intézményeknek létesítésére, fejlesztésére és támogatására fordítandó.

A törvényjavaslat miniszteri indokolása pedig az alábbiakat mondja:

Az állami alkalmazottak eddig nyugdíjjárulékot egyáltalán nem fizettek. A jelen javaslatnak igen sok olyan új határozmánya van, amely az államkincstárnak nagyobb mértékű megterhelését fogja maga után vonni, ilyenek különösen: egyes szolgálati időknek kedvezőbb mértékben való számítása, a nyugdíjon felül lakbérnyugdíjaknak megállapítása, az özvegyi

nyugdíjak és nevelési járulékok mértékének lényeges emelése, nevelési járulékok engedélyezése minden atyátlan árva részére és a tisztviselők árváinál a nevelési járulék élvezetének a 24 éves korig való meghagyása. Méltányosnak tartom ennélfogva, hogy a jelen javaslat által előidézett többleteket részben maguk az alkalmazottak fedezik azáltal, hogy az állami bevételek emeléséhez nyugdíjjárulék fizetése által hozzájárulnak. Ma már nemcsak a társadalmi úton vagy törvény alapján alkotott nyugellátási intézeteknek tagjai, hanem más államoknak alkalmazottai is fizetnek nyugdíjjárulékot s az állami tisztviselők országos egyesülete és az országos bírói és ügyészi egyesület legutóbbi közös beadványukban kijelentették, hogy az ellátásoknak megfelelő javításához hajlandók lennének javadalmazásuk méltányos, arányos és mérsékelt hányadával hozzájárulni.

A nyugdíjjáruléknak mértékét azért állapítom meg az altiszteknél és szolgáknál kisebb összeggel, mint a tisztviselőknél, mert az altisztek és szolgák illetményei aránylag olyan csekélyek, hogy azokból a tisztviselőkre nézve megállapított mértékű nyugdíjjárulékot levonni nem lett volna méltányos.

Az ötödik bekezdés szerint a nyugdíjjárulékot mindaddig kell fizetni, amíg a tisztviselő, altiszt vagy szolga tényleges szolgálatot teljesít, vagyis a nyugdíjjárulékot azok is kötelesek lesznek nyugalomba helyeztetésükig fizetni, akik a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejüket már betöltötték. Ha a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejüket már betöltött tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjjárulékot nem lennének kötelesek fizetni, ez mintegy ösztönzésül látszanék szolgálni arra, hogy a tényleges szolgálat kötelékében továbbra is megmaradjanak. Ennek lehető elkerülését célozza a szóban lévő határozmány, amely különben teljesen megfelel annak a fentebb említett elvnek is, hogy a nyugdíjjárulék fizetésének kötelezettsége ahhoz legyen kötve, hogy élvez-e a tisztviselő, altiszt vagy szolga beszámítható javadalmazást vagy sem.

Tanulmányunkban az eddigiek során már részletesen kifejtettük azokat az okokat, amelyek előidézői voltak a nyugdíjkérdés jelenlegi súlyosságának. Az 1912 : LXV. t.-c. hatálybalépte óta, amely a nyugellátás kérdését a szociális szempontok legmesszebbmenő érvényesítésével rendezte, teljesen megváltozott helyzettel állunk szemben. Az emberi életkor meghosszabbodott, a szolgálat fejlesztésével kapcsolatban a multban egyre nagyobb tömegben alkalmazott munkaerők nyugalombavonulásával, valamint Trianon következtében oly tömegek eltartása hárult az államháztartásra, hogy a nyugdíjasok illetményösszege az egyenesadó bevételt teljesen felemésztik, azonkívül az állam a tényleges alkalmazottaknak javadalmazását kénytelen oly alacsonyan megállapítani, hogy az alig fedezi a létminimumot.

Az 1912. évi nyugdíjtörvény a jövő fejlődést nem látta és nem is láthatta előre, ezért annak határozmányai ma már nem felelhettek meg a tényleges helyzetnek. Ezt egyébként számos újabb jogszabály át is törte már időközben.

A nyugdíjkérdés súlyossága onnan ered nagyrészben, hogy egyes kategóriák nyugellátása túlságosan magasan van megállapítva. A nyugdíjteher magas voltát egyáltalán nem a magas állások okozzák, mert hiszen ezeknek az állásoknak az elérése csak hosszabb szolgálati idő esetén lehetséges s az ily nyugdíjasok ezért szolgálati idejüket rendszerint ki is töltik. A közfelfogással épen ellenkezőleg, amely a kérdés súlyát ebben látja, az altiszti és a legalacsonyabb tisztviselő fizetési osztályok rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasainak aránylag magasan megállapított javadalma súlyosbítja a terheket.

Az 1912. évi nyugdíjtörvény óta a szociális gondoskodás különösen a 20-as évtized közepe utáni időszakban igen erősen kiépült s mint a jelen fejezet elején láttuk úgy az ipari, mint a mezőgazdasági munkavállalók öreg napjaikra nyugdíj jellegével bíró járadékban részesültek. Az öregségi ellátás lényegesen kedvezőtlenebb feltételek mellett van megállapítva, mint a közalkalmazottak nyugdíja. Különösen kiemelkedő az ellentét a rövid szolgálati időnél. A különbségek abban jelentkeznek, hogy a magánalkalmazottaknál sokkal magasabb a nyugdíjjárulék, ill. öregségi járulék, viszont a járadékok lényegesen alacsonyabbak a közalkalmazottak nyugdíjilletményénél. Különösen kirívó a különbség az altiszti állásoknál. Kétségtelen az, hogy azok a magas feladatok, amelyek a közalkalmazottakra hárulnak, valamint a magánalkalmazottaknál lényegesen alacsonyabb tisztviselői illetmények, valamint bizonyos reprezentatív szempontok szükségessé és méltányossá teszik, hogy a köztisztviselők nyugdíja bizonyos fokig kedvezőbb feltételek mellett állapíttassék meg.

Az altiszti kar magasabb szakképzettségi rétegével szemben a helyzet hasonló, viszont a leggondosabb mérlegelés mellett sem tudunk indokot találni arra, hogy a minden képzettséget nélkülöző alsóbb altiszti csoportok, amelyek végeredményben e réteg nagy tömegeit teszik, miért részesülnek lényegesen kedvezőbb elbánásban, mint a magánalkalmazottak sokszor jóval nagyobb szaktudást igénylő érdemes munkában megöregedett csoportjai.

Már leszögeztük azt a véleményünket, hogy a közalkalmazottak nyugdíjkérdését az ipari és a mezőgazdasági munkavállalók öregségi biztosításához hasonlóan számszerű kalkuláción alakuló biztosításjellegűvé kell tenni; azaz a közalkalmazottaknak olyan nyugdíjjárulékot kell fizetni, ami a majdan folyósításra kerülő ellátási díjakat — a munkavállaló és a munkaadó között megosztva a terheket — 50%-ig fedezni fogja. Ez feltét-

lenül méltányos s csak ezen az alapon szorítható a nyugdíjteher bizonyos határok közé, viszont az alkalmazottak feje felett sem fog állandóan damokles kardként lebegni a nyugdíjilletmények leszállításának réme.

A továbbiakban megkíséreljük a közalkalmazottak nyugdíja és járuléka, valamint a biztosítási kalkuláción alapuló társadalombiztosítási járulékok között párhuzamot vonni.

Az 1928 : XL. t.-c. a biztosítási járulékokra vonatkozóan a következőket írja elő (21. §.):

»Az öregség, rokkantság, özvegység esetére szóló biztosítás költségeit a biztosítástechnikai módszerrel megállapított és minden biztosított után fizetendő átlagjárulék fedezi, amelyet a biztosítottak összességére vonatkozólag vagy a tényleges javadalmazás alapján, vagy a napibérosztályonkint és pedig olyan módon kell megállapítani, hogy fedezze az e törvény rendelkezései alapján fizetendő szolgáltatásokkal, egészségvédő és gyógyító eljárásokkal, továbbá a biztosítás igazgatásával járó kiadásokat.

(2) A m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter a törvény hatálybalépését követő minden ötödik esztendőben biztosítástechnikai módszerrel felülvizsgáltatja, hogy a biztosításra ható tömegjelenségekben nem mutatkozik-e olyan méretű eltolódás, amely a járulékkulcsnak változtatását teszi szükségessé. Ebből a célból az intézetnek az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás minden fontos mozzanatára kiterjedő statisztikai megfigyelő szolgálatot kell szervezni.

22. §. (1) A járulékok kulcsát, számításának módját és mértékét a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter rendelettel állapítja meg olymódon, hogy az 1927. évi XXI. t.-c. 19. és 20. §-a alapján fizetett betegségi biztosítási és az e törvény alapján fizetett biztosítási járulékok, együttesen mint társadalombiztosítási járulékok számításának módja teljesen egyöntetű legyen.

(2) Az öregségi és rokkantsági biztosítási járulékokat, vagy a tényleges javadalmazás alapján fizetett járulékok a tényleges javadalmazás 4%-át, a 4. §-ban megjelölt biztosításra kötelezetteknél pedig a tényleges javadalmazás 5%-át nem haladhatják meg. A napi bérosztályok rendszerének alkalmazása esetén a járulékok a napibérnek legfeljebb 3·5%-át, a 4. §-ban megjelölt biztosításra kötelezetteknél pedig az átlagos napibérnek legfeljebb 4·3%-át érhetik el.«

Az öregségi járadék járulékkulcsa:

Ausztriában	3·6%
Csehországban	4·8%
Németországban	5·0%
Olaszországban	4·0%
Franciaországban	5·6%
Portugáliában	7·5%
Bulgáriában	4·7%

Az öregségi biztosításról szóló törvényjavaslat számításokat közölt arra vonatkozólag, hogy az egyes országok bizonyos szolgálati idők után milyen járadékösszegeket fizetnek. Az erre vonatkozó adatokat alább adjuk:

Állam	Öregségi és rokkantsági járadék 10 évi biztosítási viszony után pengőben	30 évi biztosítási viszony után pengőben	40 évi biztosítási viszony után pengőben
Ausztria	408·93	463·39	463·39
Csehszlovákia	282·79	509·17	622·39
Németbirodalom	480·51	787·78	941·41
Olaszország	268·44	475·35	577·72
Anglia	723·45	723·45	723·45
Magyarország	239·14	477·41	596·56

Ha a fenti adatokat a magyarországi 4%-os járulékkulccsal számítjuk át, úgy az adatok a következőképen alakulnak:

Állam	Öregségi és rokkantsági járadék 10 évi biztosítási viszony után pengőben	30 évi biztosítási viszony után pengőben	40 évi biztosítási viszony után pengőben
Csehszlovákia	268·85	475·35	577·72
Németbirodalom	426·13	624·63	723·88
Olaszország	319·05	577·32	701·44
Magyarország	239·14	477·41	596·56

Az öregségi biztosítás járulékaira és járadékösszegeire vonatkozólag dr. Vig Győző »Az öregségi, rokkantsági, özvegységi és árvasági biztosítás szolgáltatásainak megindulása« c. művében a következő adatokat közli:

Ipari biztosítottak táblázata:

Heti kereset	0·01 — 4·80 P	4·81 — 9·60 P	9·61 — 14·40 P	14·41 — 19·20 P	19·21 — 21·— P	24·01 — 28·80 P
vagy						
Havi kereset	0·01 — 20·— P	20·01 — 40·— P	40·01 — 60·— P	60·01 — 80·— P	80·01 — 100·— P	100·01 — 120·— P
Napibérosztály:	1	2	3	4	5	6
1 hétre fizetendő öregségi járulék	20 f	30 f	48 f	68 f	88 f	106 f
Heti kereset	28·81 — 33·60 P	33·61 — 38·40 P	38·41 — 43·20 P	43·21 — 48·— P	48·01 — 52·80 P	52·80 P felett
vagy						
Havi kereset	120·01 — 140·— P	140·01 — 160·— P	160·01 — 180·— P	180·01 — 200·— P	200·01 — 220·— P	220·— P felett
Napibérosztály:	7	8	9	10	11	12
1 hétre fizetendő öregségi járulék	126 f	144 f	164 f	184 f	202 f	222 f

A betegségi biztosításban jelenleg az ipari munkavállalók csak 8 napibérosztályba vannak sorozva. A havi 160 pengőt meghaladó javadalmazás esetén a 9—12. napibérosztályokban csak az öregségi járulékok emelkednek, a betegségi biztosítási járulékok a 9—12. napibérosztályban azonosak a 8. napibérosztályba fizetendő járulékokkal.

Magánalkalmazotti napibérosztályok táblázata:

Heti kereset	0·01 — 12·— P	12·01 — 24·— P	24·01 — 36·— P	36·01 — 48·— P	48·01 — 60·— P
vagy					
Havi kereset	0·01 — 50·— P	50·01 — 100·— P	100·01 — 150·— P	150·01 — 200·— P	200·01 — 250·— P
Napibérosztály:	A	B	C	D	E
1 hétre fizetendő öregségi járulék	46 f	90 f	150 f	210 f	270 f
Heti kereset	60·01 — 72·— P	72·01 — 96·— P	96·01 — 120·— P	120·— P felett	
vagy					
Havi kereset	250·01 — 300·— P	300·01 — 400·— P	400·01 — 500·— P	500·— P felett	
Napibérosztály:	F	G	H	—	
1 hétre fizetendő öregségi járulékok	330 f	420 f	540 f	biztosításra nem kötelezett.	

300 pengős havi kereseten felül csak a havi vagy évi fizetésű vállalati segédalkalmazottak kötelezettek betegségi biztosításra: a tisztviselők, művezetők, kereskedősegédek és hasonló állású munkavállalók után havi 300 pengős kereseten felül a havi 500 pengős bérhatárig csak az öregségi biztosítási járulékokat kell fizetni.

Az ipar és kereskedelem körében foglalkoztatott munkavállalók átlagos keresete a mindenkori gazdasági viszonyok, a munkakereslet és kínálat egymásközti viszonya szerint alakul. Az általános tényezőkön kívül azonban a munkavállalók szakmája, képzettsége és egyéni használhatósága is befolyásolja a várható járulék alakulására irányadó egyéni munkabért, miért is nehéz a biztosítottak átlagos keresetét és annak alapján a várható átlagjáradékot megállapítani. Különösen nehéz ez oly időben, amikor a munkanélküliség nagyobb arányokat öltött, a váromány növelése tehát a munkavállalón kívül eső okokból meg van nehezítve.

Az átlagjáradék kiszámításánál figyelembe kell venni azt is, hogy az ipari és egyéb munkavállalók rendszerint 15 éves korukban már tanoncviszonyba lépnek, 65 éves életkoruk eléréséig tehát kb. 50 év áll rendelkezésre, amely idő alatt, — feltéve, hogy megrokkanásuk hamarább be nem következik — az öregségi és rokkantsági biztosítási viszonyból várható járadékukat növelhetik. Az alábbi két példa némi tájékozást nyujt, hogy a járadékok

átlaga mily összegű lesz. Megjegyezzük, hogy a jelenlegi rossz kereseti viszonyokra tekintettel a járadékok kiszámításánál alacsony, 100 pengőt alig meghaladó havi keresetet és évente átátlagosan 90%-os — tehát kedvezőtlen — járuléklerovási arányszámot vettünk alapul. Természetes, hogy ha valakinek keresete a példákban felhozott kereteket meghaladja, járadéka is magasabb lesz, valamint magasabb lesz akkor is, ha a gazdasági viszonyok javulásával a kirótt járulékok szabályszerűen befolynak, amikor tehát az országos járuléklerovás arányszáma a 100%-ot eléri, vagy legalább megközelíti.

Heti 25 pengő átlagos ipari munkabér és átlagban 90%-os járuléklerovás alapján várható járadék:

10 évig	tartó	biztosítási	viszony	után	havi	.....	20	P
20	«	«	«	«	«	.....	30	«
30	«	«	«	«	«	.....	40	«
40	«	«	«	«	«	.....	50	«
50	«	«	«	«	«	.....	60	«

Az az ipari munkás, kinek keresete a heti 52·80 pengőt, illetőleg a havi 220 pengőt meghaladja, az ipari munkavállalókra érvényben lévő legmagasabb napibérosztályba tartozik. Ily magas keresettel 40 évig tartó biztosítás után a havi járadék összege 102 pengő, havi 100—120 pengő között mozog tehát a legmagasabb járadék, amelyben az ipari munkavállaló részesülhet. A tisztviselők, művezetők, kereskedelmi alkalmazottak stb. többnyire későbbi időpontban lépnek biztosításra kötelezett munkaviszonyba, de minthogy a választott életpályájukon a korai megrokkanás valószínűsége kisebb és munkaviszonyuk állandóbb természetű, várományuk növelésére az ipari munkavállalókéval körülbelül azonos átlagidő áll rendelkezésre. Havi 101—150 pengő átlagos — a t.-c. 4. §-ának hatálya alá eső — tisztviselői, kereskedősegédi vagy művezetői javadalmazás és átlagban 90%-os járuléklerovás alapján várható járadék:

10 évig	tartó	biztosítási	viszony	után	havi	.....	21·10	P
20	«	«	«	«	«	.....	32·30	«
30	«	«	«	«	«	.....	43·40	«
40	«	«	«	«	«	.....	54·60	«
50	«	«	«	«	«	.....	65·70	«

Minthogy a munkavállalók után fizetendő öregségi járulékok a havi 500 pengős keresetig fokozatosan emelkednek, 40 évig tartó munkaviszony és állandóan 400 pengő felett mozgó javadalmazás alapján a járadék összege havi 200 pengőig növelhető.

A várható járadék 10 évig tartó biztosítási viszony után a lefolyt idő alatt elért átlagos keresetnek kb. 20%-a, 20 év után 30%-a, 30 év után 40%-a és 40 évig tartó biztosítási viszony után a biztosított élete folyamán elért átlagos keresetnek 50%-a. (Kedvező egészségi állapotban, kivételesen hosszú biztosítási viszony alapján az átlagos kereset 60%-ának megfelelő összegű járadék is elérhető.)

Az 1936 : XXXVI. t.-c. a gazdatiszti nyugdíjtörvény a fizetendő járulékot 12%-ban írja elő, aminek a felét a munkaadó fizeti. Ezen felül az állam is hozzájárul a díjakhoz, minthogy még ez a járulék sem fedezi teljesen az előre várható kiadásokat. A javaslat indokolása számításokat közöl a gazdatisztek nyugdíjára vonatkozólag. Ezeket alább közöljük.

A) Ha egy gazdatiszt javadalmazása biztosítási viszonya alatt mindvégig évi 1200 pengő, 10 év után 393·60 pengő, 15 év után 530·40 pengő, 25 év után 804 pengő és 40 év után 1214·40 pengő nyugdíjat kap.

B) Ha a gazdatiszt javadalmazása mindvégig 3000 pengő, 10 év után 804 pengő, 15 év után 1146 pengő, 25 év után 1830 pengő, 40 év után 2856 pengő jár neki. (Minthogy a nyugdíjtörzs változatlan, magasabb javadalmazásnál a 40 év után járó nyugdíj nem éri el teljesen annak összegét s minél magasabb a javadalmazás, aránylag annál kevésbé közelíti meg. Így a legmagasabb 4800 pengős alapon 40 év után 4497 pengő jár.)

C) Ha feltételezzük, hogy a gazdatiszt javadalmazása tíz évig 1200 pengő volt és innen tízévenkint 600 pengővel (ennyi az egyes biztosítási osztályok alapjai között a különbség) egyenletesen növekedett, a nyugdíjösszegek a következőképen fognak alakulni : 10 év után 393·60 pengő, 15 év után 598·80 pengő, 25 év után 1087·60 pengő, 40 év után 2035·20 pengő. (A biztosított legutolsó javadalmazása feltevésünk szerint 3000 pengő volt, itt tehát eltérés mutatkozik. A magyarázata ennek az, hogy a biztosított gazdatiszt után a biztosítási viszony idején csak 10 évig fizettek a legmagasabb javadalmazás alapján díjat, azt megelőzően pedig kevesebbet és kevesebbet. A végösszeg a biztosítás ideje alatti javadalmazások átlagához irányul. Ezt az eredményt a gazdatisztnek módjában áll az önkéntes többletbiztosítás segélyével korrigálni. Csak ki kell egészítenie az alacsonyabb alapon fizetett díjak összegét a magasabb mértékre.)

A magánbiztosító intézetek nyugdíjszabályzata rendszerint szintén lényegesen magasabbak a közalkalmazottak nyugdíjjárulékánál, általában 6—8% körül mozognak. Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság nyugdíjpénztárának alapszabályai 7, illetőleg 8%-ban szabják meg a nyugdíjjárulékot. A m. kir. postamesterek nyugdíjegyesületének alapszabályai szintén 8% körüli járulékokat vetnek ki tagjaikra.

A postamesteri nyugdíjegylet járulékainak és nyugdíjainak alakulását az alábbi táblázat mutatja:

A hivatal osztálya	A biztosítható nyugdíjösszeg			Fizetendő tagdíj			Fizetendő korpótlék			
	40 évi tagság után	10 évi tagság után	10 év után évi 2% emelkedés	belépési díj	évenkint	havonkint	35—40 éves korig belépő tagoknak 10 évig		40—45 éves korig belépő tagoknak 15 évig	
							évenkint	havonkint	évenkint	havonkint
I. oszt. postamesterek	2.400	960	48	24	192	16	24	2·—	36	3·—
II. oszt. postamesterek, főápolónő	1.800	720	36	18	144	12	18	1·50	27	2·25
II. oszt. postamesterek, postakiadók, ápolónők	1.200	480	24	12	96	8	12	1·—	18	1·50
IV. oszt. postamesterek, postakiadók	800	320	16	8	64	5·33	8	—·66	12	1·—
Hivatalos postakézbesítők ..	400	160	8	4	32	2·66	4	—·33	6	—·50

A nyugdíjjogosultság úgy az 1928. évi XL., mint az 1936. évi XXXVI. t.-c. szerint, valamint a mezőgazdasági öregségi biztosítási törvény szerint egyaránt 65 évben van megállapítva. Ugyancsak a 65. életévet fogadja el korhatárul a német, az angol, az olasz, valamint a volt osztrák és csehszlovák társadalombiztosítás is. 60 éves korhatár csak egy-két külföldi állam, mint Franciaország és Bulgária társadalombiztosítási törvény szerint (48. §.).«

»(1) Öregségi járadékra igényjogosult az a biztosított, aki 65. életévét és az öregségi járadékra vonatkozólag megállapított várakozási időt (39. §.) betöltötte és váromány ép (43. §.).

(2) Ha a biztosított 65. életévének betöltésekor a várakozási időt még nem töltötte be, az öregségi járadék csak a várakozási idő betöltését követő hónap elsejétől jár.

49. §. (1) Rokkantsági járadékra igényjogosult az a biztosított, aki állandóan rokkant, a rokkantsági járadékra megállapított várakozási időt betöltötte és váromány ép (43. §.).

(2) Rokkantsági járadékra a rokkantság tartamára igényjogosult az a biztosított is, aki ugyan nem állandóan rokkant (ideiglenes rokkantság), azonban egy éven át megszakítás nélkül rokkant volt, vagy a betegségi biztosítási táppénz élvezetének megszüntetése után is rokkant marad.

(3) Az a biztosított, aki 65. életévének betöltése után megrokkan, de még csak a rokkantsági járadékra való igényjogosultsághoz szükséges várakozási időt töltötte be, rokkantsági járadékban részesül.

50. §. (1) Az öregségi vagy rokkantsági járadék a járadéktörzsből és a fokozódó járadékrészből áll.

(2) A járadéktörzs évi 120 pengő; a járulékok számával arányosan fokozódó járadékrész egy-egy évre biztosított után lerótt járulékok összegének 24%-a, a 4. §-ban megjelölt munavállalókra vonatkozólag pedig annak 19%-a.«

A gazdatiszti nyugdíjtörvény szerint (12. §.):

»(1) Özvegyi nyugdíj jár annak a biztosítottnak, aki a várakozási időt eltöltötte és 65. életévét betöltötte.

(2) Rokkantsági nyugdíj jár annak a biztosítottnak, aki a várakozási időt eltöltötte és állandóan rokkant. E törvény szempontjából rokkant az, aki egészségének megromlása, vagy testi fogyatkozása következtében gazdatiszti munkakörben nem képes megkeresni a hozzá hasonló képzettségű, beosztású és gyakorlati jártassággal rendelkező egészséges gazdatiszt rendszerinti javadalmazásának egyharmadát.

(3) Öregségi és rokkantsági nyugdíj együtt nem jár. Az, aki rokkantsági nyugdíjának folyósítása után a törvény alapján biztosítási kötelezettség alá esett, öregségi nyugdíjra igényjogosultságának megnyiltakor az addig élvezett rokkantsági nyugdíj helyett öregségi nyugdíj folyósítását kérheti.

(4) Azt, aki a várakozási időt eltöltötte, az intézettől járó szolgáltatások szempontjából biztosítottnak kell tekinteni akkor is, ha 65. életévének betöltésekor, rokkanttá válásakor, illetőleg halálakor sem biztosítási kötelezettség alá nem esett, sem önkéntes továbbbiztosítás útján biztosítva nem volt, feltéve, hogy díjtartaléka az intézetnél fennáll.«

A mezőgazdasági öregségi biztosítás szerint (7. §.):

»(1) Öregségi járadékra jogosult az, aki 65. életévét betöltötte és legalább tizenöt évi, a 6. §-nak megfelelő várakozási időt töltött el, amennyiben járuléktartalékát más intézethez át nem utalták (11. §.).

(2) az öregségi járadék járadéktörzséből, járadéktörzspótlékból és fokozódó járadékrészből áll.

(3) A járadéktörzs évi 60 pengő. A járadéktörzset annyiszor egy pengő 50 fillérrel kell csökkenteni, mint ahány naptári évbe a munkavállaló 18. életévének betöltése és a jelen törvény hatálybalépése után biztosítási kötelezettség alá esett ugyan, de utána járulékot 6 hétnél rövidebb időre róttak le. Nem lehet a járadéktörzset csökkenteni ama évek után, amelyekben a munkavállaló rokkantsága miatt mindvégig rokkantsága miatt mindvégig keresőképtelen volt.

(4) A járadéktörzspótlék évi egy pengő 50 fillér, minden olyan naptári év után, amelyre a biztosított javára biztosítási kötelezettség alapján legalább 25 hétre a járulékot lerótták. Ilyen évnek kell számítani azt az évet is, melyben legalább 20 hétre a járulékot lerótták, feltéve, hogy a járulékheteket önkéntes fizetéssel 25-re kiegészítették.

(5) A fokozódó járadékrész a kötelező biztosításban évenkint 20%-a annak az összegnek, amelyet a járadékra vonatkozó igényjogosultság megállapításáig járulék címén leróttak.«

A várakozási idő az öregségi járadéknál 400 járulékhét, a mezőgazdasági öregségi biztosításnál 15 év, a gazdatiszti nyugdíjtörvényben pedig 10 év. Franciaországban a várakozási idő évi 200 munkanapot számítva 30 év, Bulgáriában 1040 hét.

Ugyancsak 65 évre van megállapítva a korhatár a magánnyugdíjintézeteknél is. Így a postamesteri nyugdíjegyletnél is.

A magánalkalmazotti biztosító intézeteknél általános az a szokás, hogy a magasabb állásra való kinevezésnél az első évre eső illetménykülönbözet 50%-a befizetendő a nyugdíjalapra.

A nyugdíj többnyire nem a teljes fizetés, hanem egy bizonyos meghatározott alacsonyabb összeg alapján jár. Így pl. az Első Magyar Általános Biztosító Társaság alapszabályainak 13. §-a kimondja, hogy:

»Beszámítható illetmény alatt: az alkalmazott által a vállalattól tényleges szolgálata alatt utoljára élvezett azon illetményt kell érteni, amelyet a vállalat igazgatósága határozottan mint »nyugdíj alapjául beszámítható illetmény«-t állapított meg, folyósított és — kizárólagos érvényességi feltételként — írásban közölt az alkalmazottal.

Ez a nyugdíj alapjául beszámítható illetmény az alkalmazott összjavadalmazásának (fizetésének, lakbérének és összes rendszeresített pótlékainak) 50%-ánál kevesebb nem lehet.

A más vállalathoz kiküldött, áthelyezett vagy tanulmányok folytatására kiküldött egyén továbbra is a nyugdíjpénztár tagja marad.

Idegen pénznemben megállapított illetményt a nyugdíjpénztárnál kapcsolatban pengőértékben kell kifejezni.

A beszámítható illetmény megállapításánál az illetményemelkedéstől független megrögzítésnek helye nem lehet.«

14. §. »Mindazon javadalmazások és illetmények, amelyeket az alkalmazott bármely más címen — mint pl. működési pótlék, lakbér nyereségrészesedés (tantieme), jutalmazás, segély stb., avagy természetbeni járandóságként, mint lakás, fűtés, világítás stb. — élvez beszámítható illetménynek nem tekinthetők.«

A gazdatisztek, akiket a törvény 7 osztályba sorol, mégpedig: ha az évi összjavadalmazás 1500 pengőt meg nem halad az I., 1501—2100 a II., 2101—2700 a III., 2701—3300 a IV., 3301—3900 az V., 3901—4500 a VI., 4501-on felül a VII. biztosítási osztályba tartoznak. A járulék az elsőosztályban 144, a II-ban 216, a III-ban 288, a IV-ben 360, az V-ben 432, a VI-ban 504, és a VII-ben 576 pengő. Ezeknek az összegeknek a biztosított mindenkor a felét fizeti.

A postamestereknél, mint láttuk, az évi tagdíj havi 200 pengő, nyugdíjbiztosítás esetén 192 pengő. Ezzel szemben az állami alkalmazottaknál pl. a VII. fizetési osztályban levő rendőrségi tisztviselőnél, aki a nyugdíjba beszámítható pótlékkal is rendelkezik s így mintegy évi 6000 pengő nyugdíjat élvez, a nyugdíjjárulék csupán évi 58 pengő. Hasonló a helyzet a többi csoportoknál is.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy míg a magánalkalmazottaknál a járulékot egész jövedelmük után fizetik, a közalkalmazottak csak a törzsfizetés után fizetnek járulékot, míg a lakbér attól mentes marad. Összehasonlítási alapból látható, hogy míg a gazdatiszteknél 4800 pengő évi nyugdíj után 288 pengő járulékot a biztosított fizet, addig a közalkalmazottaknál 6000 pengőn felüli nyugdíjaknál csak 58 pengőt.

Az altiszti kar helyzete még kedvezőbb, mert hiszen ½%-kal kisebb nyugdíjjárulékot fizet, viszont illetményei viszonylag lényegesen magasabbak a tisztviselőilletményeknél, minthogy a békeszínvonallal szemben 174%-ig emelkednek.

Mint a jelen fejezetben láttuk, az átlagos ipari munkabér alapulvételével az évi járadék 10 évi biztosítási viszony után 240, 20 évi után 360, 30 évi után 480, 40 évi után pedig 600 pengő. A legmagasabb járadék havi 210 pengőt meghaladó kereset mellett 1200—1400 pengő körül mozog évente; 40 év után feltételezve, hogy az illető egész idő alatt a legmagasabb napibérosztályba tartozott. A magánalkalmazottaknál 40 évi biztosítási viszony és állandóan évi 4800 pengő felett mozgó javadalmazás esetén a járadék összege évi 2400 pengőig növelhető.

Ezzel szemben az állami altiszti kategóriáknál a nyugdíjjárandóság lakbérrel együtt a következő: II. oszt. műszaki altiszt 10 év után 858, 20 év után 1374, 30 év után 1972, 40 év után 2705; tiszthelyettes (a fenti szolgálati évek után) 1018, 1423, 1746, 2116; csendőr, rendőr 614, 862, 1085, 1307; I. oszt. altiszt 629, 994, 1310, 1638; II. oszt. altiszt 605, 919, 1264, 1552; munkás 529, 682, 834, 1062. pengő.

Ugyancsak rendkívül nagy eltérés mutatkozik a fizetett járulékoknál is; míg az ipari alkalmazottaknál a biztosított által fizetendő fél járulékösszeg 58 pengőt is elér évente, addig az altisztek nyugdíjjáruléka 10—12 pengő körül mozog és csak a legmagasabb kategóriában éri el a 26 pengőt évente.

További lényeges különbség a két ellátás között az, hogy míg az altisztek mindenkor a legmagasabb fokozat után élvezik a járandóságaikat, addig a fokozódó járadékrészben az ipari és mezőgazdasági biztosítottaknál egész szolgálati idejük jövedelmi viszonyai kifejezésre jutnak, mert hiszen a járulékok a jövedelmi helyzettel állnak viszonyban és a befizetett járulékok 19, ill. 24%-a esik az évi fokozódó járadékrészre. A közalkalmazottaknál általános helyzet az, hogy nyugalombavonulás előtt magasabb állásra nevez-

tetnek ki, hogy ezáltal magasabb nyugdíjilletményt élvezzenek. A magánalkalmazottaknál ilyen esetben sem érvényesülne a rövid ideig élvezett magasabb illetmény, mert hiszen az a járadékelven épül fel.

Nem kétséges tehát az, hogy a nyugdíjak különösen az altiszteknél, akik a tisztviselőknél $^1/_3$-dal alacsonyabb járulékot fizetnek, egyáltalán nem állanak arányban a járulék címén befizetett összegekkel. Távol áll tőlünk az, hogy az altiszti kar, elsősorban az őrszemélyzet munkáját lekicsinyeljük, kétségtelen azonban az, hogy egy társadalom keretén belül a származást, a munka elsajátítására szolgáló időt, az ahhoz szükséges intelligenciát, a munka fárasztó voltát, valamint az egyes különleges körülményeket, amilyenek pl. a reprezentációs körülmények, mind mérlegelve, akár közszolgálatban, akár magánszolgálatban álljon az illető, azonos elbírálásban kell részesíteni, különben a társadalomban az egyes osztályok között feszültség támad s olyan jelenségek mozdíttatnak elő, mint a faluról a városba való menekülés a közszolgálati altisztek kedvező helyzete következtében.

Összefoglalva a mondottakat, leszögezzük azt, hogy *a közalkalmazottak nyugdíjrendszerét a már vázolt egységes illetményrendszer alapján biztosítás jellegűvé kell tenni. A nyugdíjjárulékot nem jóléti célokra, hanem kifejezetten nyugdíjalap dotálására kell fordítani. A nyugdíjjárulékot biztosítási kalkulációk alapján kell megállapítani s azt úgy a lakbérre, mint a pótlékokra feltétlenül ki kell terjeszteni.* Ugyancsak megfontolás tárgyává kellene tenni azt is, hogy a magasabb fizetési osztályba való kinevezésnél a magánvállalati nyugdíjpénztárak által követett eljáráshoz hasonlóan az első évi fizetéskülönbözet 40—50%-a szintén nyugdíjalapra fizettessék be.

Az altiszti kar illetményeit általában az 1928 : XL. t.-c. rendelkezéseivel azonos alapon az ipari munkavállalók öregségi járadékával egyenlő mértékben kellene rendezni; természetesen mód adódnék arra, hogy a magasabb képzettségű csoportok helyzete megfelelően rendeztessék. Minthogy a közalkalmazottak fix illetményeket élveznek, nincs szükség arra, hogy azok napibérosztályokba soroztassanak. E kérdés elbírálására az 5630/1928. M. E. sz. rendelet, amely az oly állami tisztviselők és egyéb alkalmazottak (munkások, napszámosok) öregségi ellátását szabályozza, akiknek nyugellátásra, végkielégítésre igényjoguk nincsen, a biztosítási kötelezettség kimondása mellett megállapítja azt, hogy a tisztviselők és egyéb szellemi munkások után javadalmazásuk 2½, egyéb munkavállalók (altisztek, szolgák, munkások és napszámosok) után pedig javadalmazásuk 2%-át kell öregségi járulék címén levonni. Aki az állami szolgálat alapján járadékra igényt szerzett, annak járadéka szintén két részből áll; az évi 120 pengős járadéktörzsből és a fokozódó járadékrészből. A fokozódó járadékrész kiszámításának alapja annak az összegnek kétszerese, amelyet a munkavállaló javadalmazásából állami szolgálatának egész tartama alatt levontak.

Ez egy-egy évre ennek az összegnek 19%-a tisztviselőknél és 24%-a egyéb alkalmazottaknál.

A fent említett jogforrás figyelemre méltó intézkedést statuál, amelyet feltétlenül figyelembe kell venni és kiterjeszteni az összes alkalmazottakra ; elsősorban az altiszti csoportokra.

Gyakorlatilag eldöntendő volna az, hogy a közalkalmazottak nyugdíjügyei a Központi Illetményhivatal kifejlesztése útján egy közalkalmazotti biztosító intézet keretében nyerjenek-e megoldást, vagy pedig az altiszti nyugdíjügy az Országos Társadalombiztosító Intézet szervezetének kibővítése útján nyerjen megoldást. E kérdésben pontos adatok ismerete nélkül nem kívánunk jelenleg állást foglalni.

Kétségtelen az, hogy jelenleg az illetmények a tényleges szolgálatban annyira alacsonyak, hogy azokat minden átmenet nélkül csökkenteni teljes lehetetlenség s ilyen intézkedés jogosan a legnagyobb elkeseredést szülné a közalkalmazottak körében. Már foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy a tényleges alkalmazottak illetményeit épen a rendkívül magas nyugdíjteher folyományaképen lehetetlen emelni s ennek a kérdésnek komoly rendezésére mindaddig nem lehet számítani, amíg a nyugdíjteher enyhülni nem fog. A nyugdíjjárulékok kiépítésére a fizetésjavítás, illetőleg fizetésrendezés alkalmával kerülhet sor, ezzel kapcsolatban fokozatosan fel kellene emelni, mégpedig a mondottak értelmében tisztviselőknél és altiszteknél azonos mértékben, minthogy az utóbbiak, mint láttuk, hamarabb válnak ki a szolgálatból s azért alacsonyabb járulék egyáltalán nem indokolt, ha tehát az államháztartás keretei egy kisebb mérvű, mondjuk 10%-os fizetésjavítást tesznek lehetővé, akkor a tisztviselőknél $3\frac{1}{2}$, az altiszteknél 4, a jelenlegivel együtt tehát 5%-ra, egyidejűleg a nyugdíjjárulékot is fel kellene emelni, ami mintegy 20 millió pengő bevételt eredményezne. Ugyancsak fel kellene emelni a járulékot a magasabb fizetési osztályba való kinevezés esetén az első évi illetményösszegkülönbözet 40—50%-a erejéig. A járulék természetesen, mint már említettük, a lakbérre és a nyugdíjba is beszámítható pótlékokra is kiterjesztendő volna, az utóbbiaknál lényegesen magasabb kulcs alapján volnának a járulékok fizethetők.

Végül még a többletbiztosítás kérdésével kívánunk foglalkozni. A nyugdíjkérdésnek a járadékrendszer alapján való megoldása mellett lehetővé kellene tenni azt, hogy az alkalmazottak magasabb összegű nyugdíjat is biztosíthassanak maguknak.

A nyugdíjjárulék címén befolyó összegekből az Országos Társadalombiztosító Intézet öregségi és rokkantsági tartalékalapjához hasonlóan nyugdíjalapot kellene létesíteni és ebből fedeztetnének azután a jövőben fokozott mértékben a nyugdíjak, természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az átmeneti időre, amíg a nyugdíjalap a szükségletet fedezni nem tudja, továbbra

is az állami költségvetést fogják terhelni a nyugellátás céljaira szükséges összegek, mert hiszen a jelenlegi kisebb tényleges alkalmazottak létszáma semmiesetre sem fedezheti az egykori sokkal nagyobb alkalmazott létszám ellátási díjait különösen oly alkalmazottaknál, akik abba befizetéseket sem eszközöltek. Az átmeneti időszak alatt azonban így is lényeges könnyítést nyujtana a nyugdíjalap, különösen a következő két évtizedben, amikor a nyugdíjteher még 10 milliókkal fog előreláthatólag emelkedni.

8. A rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjasok és a nyugdíjjárulékrendszer.

Az előző fejezetben részletesen foglalkoztunk a nyugdíjkérdés biztosítási alapon való megoldásával, a tényleges alkalmazottaknál. Felmerül azonban az a kérdés, hogy rövid szolgálati idővel nyugállományban levő alkalmazottak, akik mint láttuk a nyugdíjteher igen nagy végösszegében mintegy 70—100 millió súlyosbodását jelentik, nem volnának-e a nyugdíjnak biztosítási alapon való megoldásába bevonhatók.

Azok az alkalmazottak, akik korán válnak ki a szolgálatból, hosszú időn keresztül élvezett nyugdíjukhoz igen csekély összeggel járulnak hozzá. A nyugdíjjárulékok kiszabásánál ez a körülmény annakidején még nem volt előrelátható. A járadék és a nyugdíj közötti arány az ilyen alkalmazottaknál természetesen még sokkal jobban eltorzul, mert hiszen, mint az előzőkben láttuk, az ily alkalmazottak sok esetben több mint háromszorosát élvezik a nyugdíjban a tényleges szolgálatuk alatt élvezett fizetésüknek. S a nyugdíjat néha tényleges szolgálati idejük többszörösét tevő hosszú időszakon keresztül kapják. Az ily nyugdíjasoknál a járulékfizetés kötelezettségét a nyugdíjas időszakra is ki kellene terjeszteni. Ez nemcsak biztosítástechnikai, hanem szociális szempontból is megokolt, mert hiszen az ily nyugdíjasok mellékfoglalkozást űzhetnek és az élvezett vasúti kedvezményeik a gyakorlatban az alkalmazásnál előnyt biztosítanak számukra.

A nyugdíjjárulék ily felemelésénél a szolgálati idő rövidsége arányában fokozni kell a progressziót. Ilyen fokozatos csökkentési kulcs lehetne a 40 évig szolgáló csoportoknál 20 szolgálati éven alul végkielégítés, vagy az összes illetmény 50%-ára rúgó nyugdíjjárulék. 20—25 szolgálati évig 40%, 25—30 évig 30%, 30—35 évi 20%, 35—40 évi 10% nyugdíjjárulék. A 35 szolgálati évvel teljes nyugdíjjogosultságot elérő csoportoknál megfelelő arányban kellene a járulékot megállapítani.

Kétségkívül fájdalmas a nyugdíjakhoz hozzányulni, de ez, sajnos, feltétlenül szükséges s épen ezért azoknak a csoportoknak a járandóságaihoz kell hozzányúlni, amelyek aránytalanul és túlzott mértékben lettek meg-

állapítva, nehogy a teljes szolgálati idejüket kitöltött alkalmazottak méltányos járandóságait is igénybe kelljen venni egy általános nyugdíjleszállítással kapcsolatban, aminek a veszélye a jövőben még mindig nem tekinthető kizártnak.

9. Mellékjövedelemmel bíró nyugdíjasok illetményeinek a mellékfoglalkozás tartama alatti korlátozása, illetőleg szüneteltetése.

A nyugdíjasok egy része a nyugállományban mellékfoglalkozást űz s ilymódon kettős jövedelmet élvez. A jelenlegi állampénzügyi helyzetben és szociális viszonyok között nincs arra mód, hogy egyesek, akik jövedelmüket részben közpénzekből nyerik, bizonyos összegen felüli javadalmat élvezzenek. *Feltétlenül szükséges ezért kimondani azt, hogy a mellékjövedelemmel rendelkező nyugdíjasok nyugilletménye a mellékfoglalkozás tartama alatt az élvezett külön jövedelem összegéhez mérten csökkentessék, ill. amennyiben az bizonyos összeget elér, az illetmények a mellékfoglalkozás tartama alatt teljesen szüneteljenek. Ez annyival is inkább méltányos, mert hiszen a nyugdíjasok mellékfoglalkozása számos új egzisztencia elől elveszi a kenyeret.*

Az 1934.: I. t.-c. 3. §-a már ennek a gondolatnak alapulvételével elrendeli, hogy bizonyos kereseti forrásokkal rendelkező nyugdíjasok ellátási díjai csökkentessenek. A törvénycikk errevonatkozó rendelkezései a következők:

»(1) Ha a nyugdíjasnak nyugdíján felül az alábbi bekezdésben meghatározott forrásból származó keresete van és ha nyugdíjának, lakáspénzének, családi pótlékának és keresetének egy hónapra eső együttes összege meghaladja annak a nyugdíjba beszámító javadalmazásnak (fizetésnek, havidíjnak stb.), lakáspénznek és családi pótléknak egy hónapra eső együttes összegét, amelyre a nyugdíjasnak igénye volna, akkor, ha abban az állásban, amelyből nyugalomba helyeztetett, még tényleges szolgálatot teljesítene, a többlet erejéig a nyugdíj, lakáspénz és családi pótlék fizetését ideiglenesen be kell szüntetni.

(2) Ily intézkedéssel a nyugdíj és kereset egy hónapra eső együttes összege 300 pengőnél, főiskolai képzettséggel bíró alkalmazottaknál 400 pengőnél kevesebbre nem csökkenthető.

(3) A beszámítható javadalmazás teljes összegével felérő nyugdíjra igényt adó szolgálati idő betöltése után nyugalomba helyezetteknek a nyugdíját, lakáspénzét és családi pótlékát csak annak a többletnek az erejéig kell beszüntetni, amellyel az alábbi (6) bekezdésben meghatározott forrásból származó keresetnek havi összege meghaladja annak az összegnek 50%-át, amelyre a nyugdíjasnak fizetés (havidíj, nyugdíjba beszámítható pótlék és pótdíj), lakáspénz és családi pótlék fejében együttesen havonkint igénye volna akkor, ha abban az állásában, amelyből nyugalomba helyeztetett, még tényleges szolgálatot teljesítene. Ily intézkedéssel a nyugdíj és kereset

egy hónapra eső együttes összege 300 pengőnél, főiskolai képzettséggel bíró alkalmazottaknál 400 pengőnél kevesebbre sem csökkenthető.

(4) Ha az özvegynek özvegyi nyugdíján felül az alábbi (6) bekezdésben meghatározott forrásból származó keresete van és ha a keresetnek egy hónapra eső összege több mint az özvegyi nyugdíjnak és lakáspénznek 50%-a, akkor az özvegyi nyugdíj és lakáspénz egy hónapra eső összegéből az 50%-on felüli többletnek megfelelő rész fizetését ideiglenesen be kell szüntetni.

(5) Ily intézkedéssel az özvegyi nyugdíjnak és keresetnek egy hónapra eső együttes összege 200 pengőnél, főiskolai végzettséggel bíró alkalmazottak özvegyeinél 300 pengőnél kevesebbre nem csökkenthető.

(6) Az (1), (3) és (4) bekezdésekben foglalt rendelkezés szempontjából a nyugdíjasnak, illetőleg az özvegynek személye tevékenységéből származó azt a bármilyen elnevezésen juttatott keresetét kell számításba venni, amely

a) az államnál, vagy az állammal az ellátás szempontjából viszonosságban álló intézménynél, továbbá az állam vagy az említett intézmények által kezelt vagy fenntartott üzemnél, gazdaságnál, vállalatnál, intézetnél stb. fennálló bármilyen szolgálati viszonyából vagy bármilyen megbízásából származik,

b) az olyan részvénytársaságnál, szövetkezetnél, korlátolt felelősségű társaságnál, vagy más vállalatnál, intézetnél, intézménynél, közműnél, gazdaságnál, közérdekű testületnél, egyesületnél stb. szolgálati jogviszony alapján, vagy bármilyen megbízásból teljesített személyes tevékenységből származik, melynél az állam vagy az önkormányzat érdekeltsége az alaptőkében (üzletrésztőkében), ennek 30%-át eléri, vagy a bármely címen nyujtott támogatás (szubvenció, segély, szavatosság stb.) a kereset évében vagy az azt megelőző három év valamelyikében az évi 100.000 pengőt eléri.

(7) Az országgyűlés tagjait e minőségükben megillető járandóságok a jelen §-ban foglalt rendelkezések szempontjából figyelembe nem jöhetnek.

(8) A nyugdíjnak a havi 300 pengőt, az özvegyi nyugdíjnak pedig a havi 200 pengőt meghaladó részét meg kell szüntetni, ha a nyugdíjasnak, illetőleg az özvegynek az államtól vagy önkormányzattól (törvényhatóságtól, megyei várostól, községtől) olyan hasznothajtó jogosítványa vagy engedélye van, amelynek adományozása, illetve megtagadása a hatóságoknak szabad mérlegelésétől függő joga. Ugyanezt a rendelkezést kell alkalmazni a nyugdíjasnak, illetőleg özvegynek az ily jogosítvány vagy engedély birtokosától vagy gyakorlójától származó keresete esetén.

(9) A (2) bekezdésben, a (3) bekezdés utolsó mondatában, az (5) és (8) bekezdésben megállapított értékhatárokat minden családi pótlékban, illetve nevelési járulékban részesülő gyermek után 5%-kal kell emelni.

(10) A jelen §-ban említett esetekben a nyugdíjnak, özvegyi nyugdíjnak, lakáspénznek és családi pótléknak teljes vagy részleges megszüntetése csak időleges, s az ellátást újra folyósítani kell, amint megszűnt az az ok, amely miatt a nyugdíjat, özvegyi nyugdíjat, lakáspénzt és családi pótlékot egészben vagy részben meg kellett szüntetni.

(11) A jelen §-ban foglalt rendelkezések alkalmazásában követendő eljárást a minisztérium rendeletben állapítja meg.«

A törvény 3. §-ában foglalt rendelkezések a nyugdíjteher jövendő alakulása szempontjából egyrészt a teher közvetlen csökkentési lehetősége, másrészt abból a szempontból bírnak jelentőséggel, hogy sok esetben az alkalmazottak azért mennek munkaerejük teljében nyugalomba, mert a gazdasági életben kedvező elhelyezkedési kilátásaik vannak. A § hatályának a magánalkalmazásokra való kiterjesztésére jelenleg főként azért volna szükség, minthogy az ú. n. zsidótörvény következtében számítani lehet arra, hogy a zsidó vállalatok kedvező összeköttetésekkel rendelkező nyugdíjas közalkalmazottakat vagy katonatiszteket fognak igyekezni magas fizetéssel megnyerni, hogy ezáltal a zsidótörvény rendelkezéseit teljesítve kedvezményesebb elbánást biztosítsanak maguknak. A § megszigorítása esetén tehát komoly pénzügyi eredményeket lehet várni, másrészt az álláshalmozások és a nyugdíjasok egy részének kevéssé rokonszenves magatartása miatt a közszolgálati alkalmazottak egészére kiható súlyos visszatetsző megítélés is elkerülhető lesz. Az ifjúság elhelyezkedése szempontjából sem lehet kívánatos az, hogy a zsidótörvény végrehajtása esetén felszabaduló állásokba idősebb nyugdíjas közalkalmazottak jussanak be, akik így kettős jövedelmet élvezve megnehezítik az ifjúság elhelyezkedési lehetőségét.

10. Az altiszti nyugdíjteher csökkentésének lehetősége.

Tanulmányunkban már vázoltuk azt, hogy a tisztviselői illetményekhez képest aránytalanul magasan megállapított altiszti illetmények milyen rendkívül fontos szerepet játszanak a nyugdíjteherben. A 270 millió pengős teherből ugyanis mintegy 80—100 millió pengő esik az altiszti illetményekre. Foglalkoztunk azzal a kérdéssel is, hogy az altiszti nyugdíjak a társadalombiztosító intézet által aránylag magasabb képzettségű ipari szakmunkásoknak nyujtott öregségi járadékoknál is aránytalanul magasabbak. Tárgyaltuk azt is, hogy az altisztek 80—90%-a nem tölti ki tényleges szolgálati idejét, mivel részben épen az ő életviszonyaihoz képest, már rövidebb szolgálati idő után járó nyugdíjjal biztosítani tudja megélhetését. A rövid szolgálati idővel bíró nyugdíjas altisztek hosszú évtezedeken keresztül élvezik a járandóságaikat, ami azután a nyugdíjterhet nemcsak összegszerűleg fokozza, hanem annak enyhülését is erősen kitolja. Számolni kell azonban kétség-

kívül azzal a körülménnyel is, hogy egyes munkakörök az altisztek testi alkalmasságával szemben magas követelményeket írnak elő, így elsősorban az őrszemélyzet körében, amivel a korosabb egyének már nem rendelkeznek. Ilyen esetben fennáll annak a lehetősége, hogy a korai nyugdíjazás elkerülése és a nyugdíjteher csökkentése végett a véderő őrszemélyzet stb. körében már nem használható egyéneket olyan munkakörben foglalkoztassák, amelyek a testi alkalmassággal szemben kisebb követelményeket állítanak fel.

Az 1931 : III. t.-c. »A honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban való alkalmazásáról« már azon az elven épül fel, hogy a fegyveres testületekben már nem teljesen alkalmas egyéneket más pályákon helyezzen el. A törvény 2. §-a szerint az alkalmazásra való igényt azok szerzik meg, akik :

1. altiszti, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső állásokra a 6 évi törvényes szolgálati idő eltöltése után,

2. állami rendszerű kezelői, az állami üzemeknél és közforgalmú vasúti vállalatoknál a segédtiszti, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső állásokra a 6 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után, és a középiskola IV. osztályának sikeres elvégzése esetén, végül

3. az e törvény alá eső és az irodakezelési szakhoz tartozó tisztviselői állásokra, 12 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után és ugyancsak a középiskola IV. osztályának sikeres elvégzése esetén.

Az 5. § szerint pedig :

»Az igazolványosok részére a 6. § rendelkezéseinek megfelelően fenntartatnak :

1. az altiszti, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső állások (2. § 1. pont) ;

2. az irodai és kezelési szakhoz tartozó tisztviselői állások, valamint az állami rendszerű kezelői (üzemi, segédtiszti) állások. (1. és 2. pont.)

Mindezek az állások a (1. és 2. pont) :

a) minisztériumoknál, a m. kir. legfőbb állami számvevőszéknél, a m. kir. bíróságnál, a m. kir. közigazgatási bíróságnál, valamint a minisztériumok hatósága alá tartozó minden állami hatóságnál, hivatalnál, tanintézetnél, egyéb intézetnél, vállalatnál és üzemnél, továbbá a kormány kezelése alatt álló közalapoknál és közalapítványoknál ;

b) a törvényhatóságoknál, továbbá a megyei városoknál, községeknél, valamint az általuk egészben vagy részben fenntartott, igazgatott vagy kezelt tanintézeteknél, egyéb intézeteknél, vállalatoknál, üzemeknél, alapoknál és alapítványoknál és pedig tekintet nélkül arra, hogy az illető állások mily módon töltetnek be, ha évi fizetéssel javadalmazottak és nyugdíjigénnyel vannak egybekötve ;

c) az olyan nem állami tanintézeteknél, általában az olyan intézeteknél, amelyeket az állam külön törvényes rendelkezések alapján létesített vagy tart felügyelet alatt;

d) a nyilvánossági jellegű és nem csupán magánosok által fenntartott tanintézeteknél akkor is, ha nem esnek az *a)*, *b)* pontok alá;

e) az állami felügyelet alatt álló alapítványokból fenntartott tanintézeteknél és egyéb intézeteknél, amennyiben az az alapítólevél rendelkezéseivel összefér;

f) a közforgalmi vasúti vállalatoknál és az állam által engedélyezett vagy szabadalmazott bármely szárazföldi, vízi és légi közforgalmi közlekedési vállalatnál, amennyiben őket erre engedélyokirat kötelezi;

g) az ügyvédi, közjegyzői, mérnöki, mezőgazdasági, kereskedelmi és iparkamaráknál, a törvény által alkotott más testületeknél, a vízszabályozó, ármentesítő, belvízlecsapoló társulatoknál és általában azoknál a társulatoknál és más jogi személyeknél, amelyeknek szervezetét törvény állapítja meg.

A gyakornoki állások, továbbá a nyugdíjas (havidíjas) és napibéres (havibéres) alkalmazások nem tartoznak a fenntartott állások közé.

7. §. A vállalatoknak engedélyezése, állami biztosítása vagy segélyezése, továbbá hosszabb időre terjedő nagyobb közszállításokban való részesítése alkalmával, úgyszintén az oly esetekben is, amidőn vállalatoknál az állammal, törvényhatósággal, megyei várossal vagy községgel kötött szerződésük értelmében üzemükre nézve kizárólagosság biztosíttatik, az 5. § *e)* és *f)* pontja alá nem tartozó vállalatokra is ki lehet mondani a fenntartandó állások megjelölése mellett azt, hogy reájuk a törvény rendelkezései kiterjednek. Hasonló feltételek mellett ugyanezt ki lehet mondani oly külföldi vállalatokra is, amelyek az országban külön képviseletet tartanak és szélesebbkörű üzletet folytatnak.«

Kétségtelen, hogy amilyen előnyös a nyugdíjteher csökkentése szempontjából a fegyveres szolgálatra már nem alkalmas altiszteknek a polgári közszolgálatban vagy magánalkalmazásban való elhelyezése, a szolgálat ellátásának szempontjából igen sokszor merülnek fel minőségi kifogások. A kezelési állásokban a szellemi túltőkésítés folytán igen sokszor helyezkedtek el érettségizett, sőt főiskolai oklevéllel rendelkező fiatal emberek, akik a szolgálat nívóját emelik. Ezek elől most négy középiskolás altisztek zárják el az érvényesülési lehetőséget. Hozzájárul még ehhez az a körülmény is, hogy a fegyveres testületek altisztjei megszokják a legénységgel szemben a parancsolást s ezt — ami kétségkívül általános jelenségként megállapítható — a felekkel való érintkezésbe is átviszik. Az az állandóan hallott panasz, ami a közszolgálatnak a közönséggel szemben való udvariatlan érintkezésre vonatkozik, csaknem 100%-ig innen ered. Hasonlóképen nem mindig kedvezőek a tapasztalatok a polgári altiszti szolgálatban sem, ami szintén

arra vezethető vissza, hogy a katonai szolgálat alatt magasabb hatáskört tölt be az altiszt. A fenti hátrányok ellenére is feltétlenül szükség van arra, hogy a fegyveres testületek altiszti karának a polgári közszolgálatban vagy magánvállalatoknál való elhelyezkedését előmozdítsuk. Erre vonatkozólag a zsidótörvény végrehajtása kétségkívül fokozott lehetőséget ad, minthogy alsóbb számos képzettséghez kötött állás is meg fog előreláthatólag üresedni. A nyugdíjteher apasztása csak úgy válik lehetségessé, ha nem fognak rövid szolgálati idővel tömegesen újabb alkalmazottak nyugdíjba kerülni, akik hosszú időre kitolnák a nyugdíjak csökkentésének lehetőségét.

Tanulmányunkban már leszögeztük azt a felfogásunkat, hogy a közalkalmazottak nyugdíjügyét biztosítási jellegűvé kell tenni s azt a járadékkalkuláció alapjára kell helyezni. Az altisztek nyugdíjügyét, a tisztviselői nyugdíjügytől különválasztva a társadalombiztosítás keretében kell megoldani, biztosítva a fakultatív többletbiztosítás jogát, így az altisztek magasabb járadékot is biztosíthassanak maguknak. A nyugdíjteher egyik sarokpontja, mint fejtegetéseinkben részletesen tárgyaltuk, a rövid szolgálati idő, ami elsősorban az altisztek körében fordul elő.

A nyugdíjteher csökkentésénél mindkét fenti szempontot figyelembe kell venni s ezért az 1931 : III. t.-c. által jelölt utat tovább kell építeni. A t.-c.-nek a katonai s általában a fegyveres testületek altisztjeire hozott határozmányait ki kell terjeszteni más altiszti kategóriákra is, elsősorban a MÁV műszaki altiszti személyzetének egyes kategóriáira, különösen pedig a mozdonyvezetőkre és a vonatkísérő személyzetre, amely a megerőltető szolgálatra rövidebb idő alatt alkalmatlanná válik s a kedvezményesen számított szolgálati rövid idő alatti kiválást teszi lehetővé. Ezek az alkalmazottak azonban épúgy, mint a katonai stb. altisztek, más ágazatokban még feltétlenül szolgálatképesek volnának s így nem terhelnék hosszú időn át élvezett nyugdíjukkal az államháztartást.

A magánalkalmazásokban is fokozott lehetőséget kell biztosítani a szolgálati idejüket még ki nem töltött, de magasabb követelményeket támasztó szolgálati ágakban alkalmazott személyzetnél, különösen jelenleg, amikor, mint említettük, a zsidótörvény végrehajtása erre fokozott lehetőséget nyujt. Ma, amikor arról van szó, hogy a zsidóságnak a gazdasági pályákon elfoglalt túlzott súlya mérsékeltessék, lehetővé kellene tenni azt, hogy a szolgálatból kiváló altisztek önálló kereskedelmi vagy ipari tevékenységet folytathassanak, esetleg a zsidótörvény által felszabaduló italmérési engedélyhez, korcsma-joghoz jussanak, vagy mint kereskedelmi utazók és ügynökök helyezkedjenek el. Átképző tanfolyamok rendszeresítésével biztosítani kellene az ily altiszteknek a megfelelő szakképzettséget és be kellene állítani őket az értékesítésnek nemzeti és keresztény alapon való megszervezésébe, amely jelenleg csaknem teljesen a zsidóság monopóliuma. A meg-

felelő falusi kiskereskedők, amely réteg annyira hiányzik a magyar életből, és intelligens és megbízható, de fegyveres szolgálat ellátására már nem alkalmas altisztek köréből kerülhetnének ki. A megfelelő tőkeszükséglet olymódon volna biztosítható, mint ahogy az a Nemzeti Önállósítási Alap révén az intellektuális munkaerőknél történik. Az altiszteknek a gazdasági pályákon való önállósítás megkönnyítése végett végkielégítést kellene adni, esetleg valamely szövetkezet útján a megindításhoz szükséges hitellel ellátni.

További lehetőséget nyujtanak a fent tárgyalt altiszti kategóriák elhelyezésére a házfelügyelői és segédházfelügyelői állások, mégpedig olymódon, hogy jogszabály útján kellene biztosítani azt, hogy ily állásokra csak nyugalmazott altiszt alkalmazható. 65 éves korban azután az altisztek a megfelelő öregségi járadék nyugdíjélvezetébe lépnének. Az altiszteknek a magánalkalmazásban való elhelyezése történhetnék kötelező előírás útján, vagy pedig fakultatíve olymódon, hogy a magánvállalatok, háztulajdonosok stb. szolgálati idejüket ki nem töltött altisztek alkalmazása esetén bizonyos adókedvezményben részesülnének, illetőleg az ilyeneket nem alkalmazók bizonyos pótadóval terheltetnének meg.

Az altiszti nyugdíjügynél megfontolandó volna az, hogy a túlnyomóan paraszti származású altiszteket a nehezebb szolgálatra már nem teljesen alkalmas, de még munkaképes korukban a mezőgazdasági foglalkozásokhoz visszavezetni olymódon, hogy mikor a szolgálatra való alkalmatlanság beáll, akkor állásuknak és szolgálati idejüknek megfelelő földhaszonélvezethez jutnának. Itt elsősorban a hadsereg és az őrszemélyzet altisztjeire gondolunk. Ezeket a földhaszonélvezeteket az altisztek életfogytiglanig kapnák, az özvegyek pedig a haszonélvezet 50%-át. A jelenlegi átlagos haszonbérérték kat. holdankint mintegy 2—2·5 q búza, tehát 40—50 pengőre tehető. Átlagosan 8 hold földet véve, ez évi 320—400 pengő. Ez 40.000 altisztnél is — ennyire természetesen a gyakorlatban nem lehet gondolni — csupán 12·8—16·0 millió pengőt jelentene, holott ezeknek ma kb. 60 millió pengőt fizet ki az állam. Az altisztek nagyobb intelligenciájú emberek lévén a falusi lakosság átlagánál, kétségtelen az, hogy ezeket megfelelő átképzés mellett a gazdasági kultúra színvonalának emelésébe lehetne bekapcsolni. Hiszen köztudomású az, hogy az altiszti kar milyen előszeretettel foglalkozik pl. gyümölcstermeléssel. A terményeik értékesítését a Hangya szövetkezet vagy valamilyen más monopolisztikus intézmény útján kellene eszközölni és a gazdálkodás rizikóját olcsó díjtételű kötelező biztosítás csökkentené, amelynek költségét esetleg az államkincstár viselné. A szükséges lakóház és gazdasági felszerelés költségeire állami támogatással aktív szolgálatuk idején igen kedvező feltételek mellett eszközölt csekély levonások nyujtanának fedezetet. A földszükséglet 40 ezer altisztnél 320, 20 ezret számításba véve pedig 160 ezer kat. hold lenne. Ennek az előteremtése a földreform keretében — termé-

szetesen fokozatosan — nem okozna áthidalhatatlan nehézséget, hiszen egyedül az ugarterületnek hagyott parlagföld évente 170 ezer holdat tesz ki. Az altiszti nyugdíjilletményteher egy részének felszabadulása lehetővé tenné az agrárlakosság szociális helyzetének megjavítását, pl. a betegségi biztosítás bevezetését. Meggyőződésünk szerint az altiszti kar jelentékeny része, amelyben a veleszületett atavisztikus föld utáni törekvés benne van, maga is szívesen fogadna érdemes szolgálatok jutalmául egy ilyen kvázi vitézi telekszerű intézményt. A hasznobérleti feltételek is bizonyára olcsók lennének, hiszen a bérbeadók az állammal állanának szemben. Községenkint átlagban 5—10 altiszt jutna, akiknek jelentős szerepe lenne a többtermelésben és mint határgazdák irányíthatnák és ellenőriznék a magasabb nívójú termelési módozatokat.

Összefoglalva a mondottakat, az altiszti nyugdíjteher jövőbeni megoldása csakis társadalombiztosítás útján megfelelő biztosítási járulékokkal érhető el. Azoknál az altiszti csoportoknál, amelyek a szolgálatból annak megerőltető volta miatt általában hamar válnak ki, a közszolgálat más ágazataiban, a magánalkalmazásban vagy földhaszonbérlethez való juttatás formájában gondoskodni kell arról, hogy az alkalmazottak időelőtti nyugalombavonulással az államháztartást ne terheljék meg. A felsorolt módozatokat, amelyeket részletesen kifejtettünk, fel kell használni a jelenlegi nyugdíjteher azonnali enyhítésének elérésére is, a rövid szolgálati idővel rendelkező csoportoknál, amire a zsidótörvény, amely számos állást fog felszabadítani, jelenleg fokozott lehetőséget biztosít.

Tudatában vagyunk annak, hogy a nyugdíjakhoz való hozzányúlás mennyire ellenszenves, azonban sajnos, erre előbb-utóbb ugyis sor fog kerülni, mert hiszen a nyugdíjak jövőbeni emelkedése bele fog esni egy gazdasági depressziós időszakba, amikor mellőzhetetlen lesz, előreláthatólag, az illetményteher csökkentése. A legegyszerűbb, de legigazságtalanabb módozat a nyugdíjak általános csökkentése, csak akkor lesz mellőzhető, ha ezzel a kérdéssel idejében foglalkozunk és ha a nyugdíjrendszerünk igazságtalanságát kiküszöbölve, biztosítjuk azt, hogy arányos elbánás mellett a teljes szolgálati idejüket kitöltött nyugdíjasoknak biztosítani tudjuk javadalmaik élvezetét. Semmiesetre sem lehet jogosultnak tekinteni azt, hogy akkor, amikor a magyar falu népének milliós tömegei öreg napjaira csupán a legutóbb alkotott mezőgazdasági öregségi biztosítás keretében jutnak igen szerény ellátáshoz, amelynek egy-egy biztosítottra eső havi összege a 65. életév beállta után havi 5—10 pengő körül mozog, akkor ugyanabból a társadalmi rétegből származó altisztek rövid szolgálati idővel 20—30-szoros összeget tudjanak maguknak biztosítani. Az altiszti nyugdíjak lebontása azonban átmenetileg csak a már vázolt módon lehetséges, minthogy a szerzett jogokat átmenet nélkül nem lehetséges megszüntetni. Figyelembe kell venni azt is, hogy a

magángazdaságban bizonyos alkalmazási feltételek előírása ma, az irányított gazdálkodás korszakában, egyáltalában nem tekinthető súlyos vagy kivételes intézkedésnek.

A közalkalmazottak által annyiszor követelt és feltétlen jogos illetményrendezés is csak abban az esetben lesz keresztülvihető, ha a jelenlegi illetményterhen belül a nyugdíjasoknál megtakarítás lesz elérhető, minthogy a nyugdíjteher már az összes állami egyenesadóbevételt is meghaladja.

11. Az együttélési feltételek szigorítása a közalkalmazottak házastársainál.

A közalkalmazottak házastársainál az együttélési feltételek, melyek az özvegyi eltartás alapjául szolgálnak, rendkívül méltányosan vannak megszabva s ezért az özvegyek között igen sok az aránylag fiatal korban lévő, akik gyakran magasabb jövedelmű idősebb alkalmazottak hátrahagyottjai lévén, hosszú időn keresztül aránylag magas ellátási díjat élveznek. Bár e téren természetesen a szociális szempontokra is messzemenően figyelemmel kell lenni, nem méltányos az, hogy idős korban kötött rövid tartamú házasságoknál az özvegyek hosszú időn keresztül élvezzék a nyugdíjat, súlyosbítva ezzel a terheket.

Meg kell állapítanunk, hogy egyébként is a szociális szempontok az özvegyi nyugdíjak megállapításánál túlzott mértékben vétettek figyelembe; így pl. 5 évi tényleges szolgálat után a díjnok özvegye évi 782·40 pengő (havi 65·20 pengő), a kisegítő szolga özvegye pedig évi 614·40 pengő (havi 51·20 pengő) nyugdíjat élvezett már az illetmények utóbbi rendezése előtt. Kétségtelen az, hogy az ipari és mezőgazdasági alkalmazottak egy hosszú munkás élet után csupán csekély töredékét tudják hátrahagyottjaiknak biztosítani és talán nincs a világon olyan nyugdíjrendszer, amely hasonló képzettségű alkalmazottak özvegyeinek ily rövid szolgálat után ilyen magas összegű ellátást biztosít. Ugyancsak túlzásnak látszik az is, hogy a fegyveres erő tagjainak özvegyei ujbóli férjhezmenetelük esetén mintegy hozományképen, bizonyos összeget kapnak. Véleményünk szerint ki kellene azt is mondani, hogy a közalkalmazott özvegye újbóli férjhezmenetele esetén ellátási igényét véglegesen elveszti s az újabb házasságának megszűnése után sem éled újra fel.

12. A nyugdíjilletmények általános csökkentésének kérdése.

A nyugdíjteher állandó emelkedésével kapcsolatban, ami előreláthatóan még két évtizeden keresztül fog folytatódni, félő, hogy az esetleg közben bekövetkező kedvezőtlen gazdasági viszonyok között, amikor az adóbevételek is csökkenni fognak, a kormányzat hozzá fog nyúlni a nyugdíjasok illetményeihez.

Mint már hangsúlyoztuk tanulmányunk, megírásánál az a gondolat vezetett bennünket, hogy ezt a fenyegető veszélyt elhárítsuk a nyugdíjas társadalom feje felől. Ezért vállaltuk a nyugdíjasok egyes kategóriái illetményeinek egy egyenlő elbánás értelmében való csökkentésének ódiumát. A nyugdíjilletmények általános csökkentése ugyanis kétségkívül a legeredményesebb mód, egyben azonban a legigazságtalanabb is; minthogy azokat sujtja legjobban, akik egy hosszú szolgálati idő alatt járandóságaikat kiérdemelték.

13. A nyugdíjteher csökkentésének lehetősége biztosítás útján.

Fejtegetéseink során már vázoltuk azt, hogy a nyugdíjteher nyomasztó növekedésének legfőbb oka az volt, hogy az adminisztráció fejlesztésével kapcsolatban tömegesen kerültek szolgálatba új alkalmazottak, akik szolgálati idejük kitöltése után most válnak ki a szolgálatból. A nyugdíjteher emelkedése kb. 1958-ig fog tartani s kulminációját az utolsó időszakban fogja elérni. Az azután következő években a nyugdíjteher előreláthatólag zuhanásszerűen le fog esni. Felmerül tehát a lehetősége annak, hogy a jelenleg egy-egy költségvetési évre eső magas terhek akként mérsékeltessenek, hogy azok egy nagyarányú biztosítás útján időbelileg részben azokra a költségvetési évekre háríttassanak át, amelyeket a nyugdíjteher nem fog a jelenlegi mértékben sujtani. Erre vonatkozólag a pénzügyi kormányzat néhány évvel ezelőtt már tárgyalásokat is folytatott. A világpénzpiac jelenlegi helyzetében a nyugdíjtehernek biztosítás útján való csökkentése rendkívüli akadályokba ütközik. A pénzpiac jelenleg a háború hatása alatt áll s a jövő bizonytalansága miatt a kockázat rendkívül nagy. A legértékállóbbnak tartott valuták, az angol font, a dollár és a svájci frank is vesztettek értékükből. Azonkívül a nemzetközi fizetések akadályozása és a befagyott hitelek a bizalmat annyira megrendítették, hogy ily biztosítás vagy egyáltalán nem, vagy pedig igen magas díjtételek mellett volna csak megköthető. A nemzetközi pénzpiac jelenleg két részre oszlik, az egyikbe tartoznak az ú. n. szabadvaluták, mint a font, dollár, frank, a másikba pedig a kötöttforgalmú valuták a márka, lira. További megnehezítését jelentené a biztosításnak az, hogy évente mintegy 100—150 millió pengő felvásárlásáról volna szó, hogy az ellátási díjak folyósíthatók legyenek, ami külkereskedelmi szempontból kedvezőtlenül éreztetné hatását. A szabadvalutájú országok pénzpiacai hosszú időn keresztül aligha lesznek abban a helyzetben, hogy ily hatalmas összegeket folyósítsanak, különösen akkor amikor Európa e részében politikai és gazdasági poziciók összeomlottak. A nemesvalutájú országok részéről tehát egy ily biztosítási üzletben való részvétel csaknem teljesen kizárt. A kötöttvalutájú országok pénzpiaca a belső termelés, valamint az új gazdasági rend kiépítésének finanszírozásával lesz elfoglalva, másrészt pedig

ily nagy összegben való pengővásárlás megingatná a pengő szilárdságát. A belföldi pénzpiac ily magas összegű biztosítás finanszírozása szempontjából alig jöhet számításba, különösen ma, amikor a megnagyobbodott ország felépítése, a hadsereg felszerelése, valamint a felnövekedett ipari termelés tőkeszükséglete a pénzpiacot rendkívüli mértékben veszik igénybe.

NEGYEDIK RÉSZ.

A közszolgálat utánpótlása és az ifjúság elhelyezkedésének kérdése.

Korunk politikai életének tengelyében a szociális gondolat a vezérmotívum. A világtörténelem folyamán talán soha nem állott a szociális kérdés a politikai élet tengelyében annyira, mint napjainkban. Az egyik legfontosabb szociális probléma kétségkívül az intellektuális ifjúság elhelyezése. A nincstelen tömegek millióinak kenyérproblémái mindig akkor válnak történelmet formáló erővé, amikor az intellektuális rétegek a maguk szociális problémáival irányt mutatva, hatóerővé érlelik a lappangó feszültséget. Vizsgálnunk kell tehát azt, hogy a közszolgálati alkalmazottak és a nyugdíjasok ügyének rendezése az ifjúság jövő elhelyezkedésére milyen hatással lesz, tehát azt a kérdést, hogy a szolgálati idő meghosszabbítása nem fog-e a szellemi proletáriátus megnövelésével olyan szociális problémák keletkezéséhez hozzájárulni, amelyek a jelenleg már észlelhető feszültség fokozásával az állam biztonságát megrendíthetik.

A közalkalmazotti kar utánpótlását két tényező határozza meg. Az egyik a szaporodás általános üteme, amely determinálja azt, hogy bizonyos évek elmultával hányan fognak a munkapiacon jelentkezni és az általános elhelyezkedési lehetőség, valamint a jövedelmi színvonal más ágazatokban, tehát a szabad pályákon, a gazdasági pályákon.

1. A népmozgalom jelentősége és alakulása.

A XIX. század a gazdasági viszonyok megjavulása és a higiéne emelkedése következtében világszerte a népességfejlődésnek legkiválóbb időszaka volt. A népszámnak ez a hatalmas előretörése adta meg a lehetőséget a termelés fokozatos kiterjesztésére, ami újabb tömegeknek adott kenyeret. Európa fölös népességéből tízmilliós tömegekben keltek útra az itt elhelyezkedni nem tudó munkaerők és felduzzasztották a tengerentúli területek, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok népességét. A kultúra fokozódásával a szaporodás csökkenő irányzatúvá válik. Akár időbelileg, akár pedig területileg keletről nyugatra vagy délről északra haladunk, csökkenő szaporodási arányt látunk. A magyar birodalom területén 1884-ben még 45·6 ezrelék az élveszülöttek aránya, 1900-ban már 39·3, 1913-ban 34·5,

Csonka-Magyarországon 1911-ben 34·2, 1937-ben pedig már csak 20·2 az arányszám. 1936-ban Romániában 31·5, Jugoszláviában 29·9, Görögországban 28·0 az élveszületési arányszám, addig Nagy-Britanniában 15·3, Svédországban 14·2, Franciaországban pedig 15·0 volt. A szaporodásban kétféle típus állapítható meg. A nyugati kultúrtípust kevés születés, viszont a viszonyok folytán alacsony halandóság, a keleti extenzív típust a magas születési arányszám, de egyben a nagy halandóság jellemzi. A nyugateurópai népek fejlődését a stagnálás jellemzi, ennek következtében a lakosság elöregszik s mindig kevesebb lesz a produktív népesség aránya, ami a születések további csökkenését vonja maga után. Keleten ezzel szemben az extenzív szaporodási típus előreláthatólag huzamosabb ideig fennmarad még s a higiénikus viszonyok javulása folytán a népességfejlődés továbbra is legalább a jelenlegi színvonalon fog maradni. A kelet és nyugat között mutatkozó különbség az utóbbi helyen fogyó népességet fog eredményezni s előrelátható az, hogy az erősebben szaporodó népek a gyöngébben szaporodókat lassan kolonizálni fogják, mint ez Franciaországban már meg is történt, ahol a társadalom a megnagyobbodott életkereteket csak három millió idegen bevándorlásával tudta biztosítani.

Az egymással szembenálló két hatalmas csoport: a totális és az ú. n. demokratikus államok életszemlélete is eltérő a szaporodás szempontjából. Míg a diktaturás államoknak az összeség érdekét szem előtt tartó felfogása az erős szaporodást hirdeti, addig a demokratikus államok stagnáló népessége defenzív politikára kényszeríti őket.

A világháború az előző évszázad kedvező népességfejlődését megakasztotta, a háborúban résztvevő államok férfinépességében sok milliós veszteséget okozott. De ennél is nagyobb volt az a kiesés, ami a háború alatt elmaradt születések következtében állott be. A háború után pedig megindult a születések egyre nagyobb arányú csökkenése.

A népmozgalom alakulása 1920—1939 között a következő volt:

A világháborút követő első évekmegmutatták már azt, hogy a magyarság a háború előtti szaporodási ütemet közvetlenül a háború után sem volt képes elérni. A háború előtti években a csonka ország területének születési arányszáma 35 ezrelék volt s a háborút követő években 32 ezrelék volt a legmagasabb arány, ami 1937-ben már 20-ra süllyedt alá. A születések csökkenését még kedvezőtlenebbé teszi az a jelenség, hogy az a produktív réteg, amely elsősorban vesz részt a népszaporodásban, aránylag erősebben növekedett, mint maga a népesség. Az 1920/21. években ezer produktív korú (15—49) férjes nőre még 185 törvényes születés esett, 10 év mulva már csak 135. Az arányszám csökkenése 10 év alatt ötven, holott a háború előtti évtizedben, amikor még Nagy-Magyarországon sokkal nagyobb volt ez az arány, csak 16 ponttal esett. (217-ről 201-re).

Év	Házasságkötés	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
1920	104.122	249.458	169.717	79.741
1921	93.310	255.453	170.059	85.394
1922	87.871	249.279	173.351	75.928
1923	78.706	238.971	159.287	79.684
1924	75.060	221.462	167.668	53.794
1925	74.382	235.480	142.150	93.330
1926	76.849	229.484	139.905	89.579
1927	77.026	218.548	150.675	67.873
1928	79.634	224.693	146.496	78.197
1929	78.518	215.463	152.847	62.616
1930	77.907	219.784	134.341	85.443
1931	76.354	206.925	144.968	61.957
1932	71.202	205.529	157.106	48.423
1933	73.080	193.911	129.913	63.998
1934	78.843	194.279	129.049	65.230
1935	75.905	189.479	136.923	52.556
1936	77.217	183.369	128.333	55.036
1937	80.259	182.449	128.049	54.400
1938	74.276	182.306	130.628	51.678
1939	87.318	194.393	137.449	56.944
Index. (1920=100)				
1920	100·0	100·0	100·0	100·0
1925	71·4	94·4	83·8	117·0
1930	74·8	88·1	79·2	107·2
1935	72·9	76·0	80·7	65·9
1936	74·2	73·5	75·6	69·0
1937	77·0	73·1	75·4	68·2
1938	71·3	73·0	77·0	64·7
Ezer lakosra.				
1920	13·1	31·4	21·4	10·0
1921	11·6	31·8	21·2	10·6
1922	10·8	30·8	21·4	9·4
1923	9·6	29·2	19·5	9·7
1924	9·1	26·9	20·4	6·5
1925	8·9	28·3	17·1	11·2
1926	9·2	27·4	16·7	10·7
1927	9·1	25·8	17·8	8·0
1928	9·3	26·4	17·2	9·2
1929	9·0	25·1	17·8	7·3
1930	9·0	25·4	15·5	9·9
1931	8·8	23·7	16·6	7·1
1932	8·1	23·4	17·9	5·5
1933	8·3	22·0	14·7	7·3
1934	8·9	21·9	14·5	7·4
1935	8·5	21·2	15·3	5·9
1936	8·6	20·4	14·3	6·1
1937	8·9	20·2	14·2	6·0
1938	8·2	20·1	14·4	5·7
1939	8·6	19·1	13·5	5·6

A háború után a születési arány 31·8-ról 20·2-re, a halálozási arány 21·2-ről 14·2-re esett vissza. A születési arány romlása 11·6, a halálozási arány javulása pedig csak 7·0 volt, aminek következtében az 1921. évi 10·6-os természetes szaporodás 6·0-ra csökkent.

A halandóság megjavulása a higiénikus viszonyok javulása mellett sem tud lépést tartani a születések csökkenésével, mert ennek folytán a népesség korösszetétele egyre szenilisebbé válik s mind magasabb lesz a halandóságnak jobban kitett idősebb korosztályok aránya.

Még kedvezőtlenebbek az eredmények, ha a háború előtti viszonyokkal eszközölünk összehasonlítást. Annak ellenére, hogy a csonka haza népessége időközben mintegy másfélmillió lélekkel nőtt, 1912-ben 271.000, 1937-ben pedig csak 182.000 gyermek született. A halandóság javulása közben ellensúlyozta a születések kiesését, míg azonban 1912-ben a természetes szaporodás még 99.000 volt, 1921-ben 85.000, 1939-ben 56.000 főre esett vissza. A születések állandó fogyása, mégpedig számszerű fogyása azt jelenti, hogy minden újabb évfolyam a későbbi korokba is kisebb számmal lép be. Nálunk ez már bekövetkezett, mert a csecsemő- és gyermekhalandóság javulása a születések kiesését nem tudja ellensúlyozni. Mikor azonban a háború után egyre gyérülő létszámú évfolyamok kerülnek felnőtt sorba, egyre kevesebb lesz a munkapiacon jelentkezők, valamint a házasságra lépők száma is, aminek következtében a születések száma természetesen tovább fog csökkenni. 1920-ban a hatéves gyermekek száma 187, illetőleg 177, a nyolcéveseké pedig 193, illetőleg 186 ezer volt.

1930-ban 85.000 volt a 21 évesek száma, 1937 szülötteit tekintve, 21 év mulva már csak 69.000 lesz a hadkötelesek létszáma. Nem közömbös azért, hogy milyen arányú lesz nemzetünk fejlődésének üteme, minthogy dinamikus politika folytatására fejlődő népességre van szükség. Némileg enyhíti a helyzetet, hogy a most visszatért területek magyarságának, a rutén népnek rendkívül kedvező a szaporodása.

A szülőképeskorú 15—49 éves nők számához viszonyítva az élveszületéseket, hanyatlást látunk. 1921-ben 15—49 éves nőkre 116·8, 1930-ban 90·7, 1936-ban pedig csupán 75·5 élveszülött jutott. A megszületett csecsemő életben maradásának valószínűsége megnőtt, a halandóság általános javulása folytán, megnagyobbodott az átlagos élettartam. Amíg 1920/21. átlagában még csak 41½, addig 1930/31 átlagában 49¾ volt. A csecsemőhalandóság enyhülését csak részben okozta a higiénikus viszonyok megjavulása, mert az részben a születéscsökkenés következménye s az idősebbkorú halottak számának növekedésére vezethető vissza. A többi korcsoportokban azonban a közegészségügyi viszonyok javulása folytán a halandóság általánosan megjavult.

A háború alatt a születések száma rendkívül visszaesett, a háborút követő időszakban néhány éven keresztül igen magas volt a szaporodás, hogy aztán helyt adjon az állandó csökkenést jelző irányzatnak. A születések számának alakulása, valamint a kortagozódás igen fontos a szociálpolitika szempontjából, de államháztartási szempontból is. A születések száma ugyanis meghatározza azoknak a munkaerőknek a számát, akik egy bizonyos idő mulva, amikor kiképzésük befejeződött, mint kínálat jelentkeznek a munkapiacon, tehát az állami állásokkal szemben is. Azok a rendkívüli hatások alatt bekövetkezett változások, amelyek a születési számot befolyásolták, természetszerűleg befolyásolni fogják a munkapiac alakulását is. A népesség korösszetétele s az ebben beálló változások egyben a konjunkturát is befolyásolják s így hatásuk kölcsönös. A közszolgálati alkalmazottak kara a népességnek egyik rétege. Kicsinyben ugyanazt a képet mutatja, mint a népesség maga. Minden évben bizonyos idő mulva milyen tömegek fognak a közületi pályák felé irányulni. Szociálpolitikai tervek, reformok készítésénél épúgy, mint az állami tisztviselők létszámviszonyainak kialakításánál, feltétlenül szükséges a népességfejlődés ütemének ismerete, mert ez szabja meg, hogy a munkaerők kínálata bizonyos időszakban milyen lesz, mert e nélkül minden terv légüres térben épült fel s a legjobban átgondolt intézkedés sem váltja be a hozzáfűzött reményeket. Így pl. oly időszakban, amikor erős munkanélküliséggel kell számolni, nem lehet a munkaadókat rendkívül megterhelő bérpolitikát követelni, minthogy ily esetben a munkaadók a rendkívüli megterhelés elől gépesített termelés vagy üzemszüntetés útján fognak kitérni és a munkanélküliség fokozódása fog bekövetkezni. A bérpolitikának és a szociális viszonyok megjavításának, valamint a tisztviselőkérdés rendezésének akkor kell bekövetkezni, mikor a munkapiac megterhelés a munkáskezek évenkinti csökkenő vagy stagnáló számban való jelentkezése folytán enyhül.

2. A korösszetételben beállott változások.

Csonka-Magyarország népességének korösszetételében előállott változásokra vonatkozólag igen érdekes számításokat végzett dr. Móricz Miklós. Adatai szerint 1930—1935. között a 0—19 éves, tehát a még nem munkabíró vagy csak kismértékben munkabíró korosztályok lélekszáma, amely 1930. végén 3,228.000 fő volt, 1934-ig 3,127.000 főre esett. Az alsóbb korosztályok népének apadása folytatása az előző évtizedben jelentkezett irányzatnak, sőt az irányzat jelentősen ki is mélyült. Amíg 1910. és 1930. között a 0—19 éves korosztályok népessége 170.000 fővel csökkent, addig 1930. és 1935. között a csökkenés 75.000-re rúgott, ami 20 évre számítva 300.000 főnek felel meg.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A munkát nem bíró korosztályok apadásával, illetőleg stagnálásával szemben a munkabíró és az idős korosztályok népessége gyarapodott, ami egyrészt az élettartam meghosszabbodása, másrészt a háború előtti kedvezőbb szaporodási viszonyok következménye.

A 20—39 éves korcsoportoknak népessége 1930-ban 2,870.000, 1935-ben 3,042.000, a 40—59 éveseké 1,743.000, illetőleg 1,882.000, a 60—69 éveseké 528.000, illetőleg 556.000 fő volt. A három korcsoport népessége tehát 172.000, 139.000, illetőleg 28.000 fővel emelkedett. Az emelkedés 6, 8, illetőleg 5·3% volt. A 20—60 évesek gyarapodása öt év alatt 6·6%-ra rúgott, ami majdnem kétszerese az öt év átlagos természetes szaporodásának.

A hetvenedik korév felett szintén nőtt a lélekszám. 1930-ban 319.000, 1935-ben 347.000 volt. A gyarapodás tehát 28.000 főre, 8·7%-ra rúgott.

A férfiak és nők lélekszámának alakulása nem volt egyenletes. A 20 esztendő alatt lévő korévekben a nők számának csökkenése nagyobb volt, mint a fiúké. Az előbbiekre 46.000, az utóbbiakra 28.000 fő esett. A munkabírók között a 20—39 éves korban a férfiak száma 105.000, a nőké pedig 67.000-rel növekedett. A 40—59 éves korcsoportban a helyzet fordított, úgyszintén a 60—69 és a 70 éven felüliek között is. A három korcsoport ugyanis a férfiak 50.000, 9000 és 14.000, a nők pedig 89.000, 19.000 és 13.000 fővel növekedtek. Így eltolódott a férfiak és nők aránya, s azokban a korcsoportokban, amelyben a házasodás gyakori, a nőtöbblet elenyészett. A nőtöbblet túlnyomórészben háborús eredetű volt s a társadalom azt lassan kiheveri. A férfiak a 0—34 éves korcsoportig többségben vannak, itt 2,765.000 férfivel szemben 2,746.000 nő áll. Ezenfelül nőtöbblet van, a 35—39 éves korcsoportokban a férfiak száma 330.000, a nőké 354.000.

A munkapiac szempontjából igen fontos és érdekes egy-egy jellegzetes korévenkint való alakulás. A 15 évesek és a 20 évesek lélekszáma 1930 és 1935 között a következő volt:

Év	A 15 évesek lélekszámának alakulása	A 20 évesek alakulása
1930	123.000	177.000
1931	92.000	168.000
1932	88.000	180.000
1933	90.000	176.000
1934	157.000	178.000
1935	182.000	120.000

A 15 esztendős korhatárt a közbeeső évek apadása után mind nagyobb tömeg lépte át, a 20 esztendősök száma pedig csak az utolsó évben apadt lényegesen. Ez a korév a felszabadult fiatal munkásoké, ami azt mutatja, hogy bekövetkezett az az időszak, amikor a munkapiac megterhelése csökkenni fog és ami által a munkabérek emelkedni fognak. Egyes iparágakban a

munkáshiány már is érezhetővé vált. 1930 és 1935 között a munkabírók száma 340.000 fővel emelkedett s míg 1930-ban 100 munkabíróra 69 eltartott esett, 1935-re a megterhelés aránya 63-ra csökkent.

A népmozgalom ütemének ismerete a köztisztviselői szolgálat szempontjából is nélkülözhetetlen. A 30-as évek elején egyre-másra jöttek létre olyan intézkedések, amelyek a közszolgálatba való felvételt lényegesen megnehezítették. Ilyenek voltak a szakvizsgák, a díjtalan gyakornoki minőségben való alkalmazás stb. Ezeket a megszigorító intézkedéseket előreláthatólag nagyrészben hatályon kívül fog kelleni helyezni, minthogy a jövőben a gazdasági életpályáknak a zsidótörvény következtében való részleges felszabadulása s a kedvező gazdasági helyzet, nemkülönben a népmozgalom csökkenése folytán a szellemi munkapiac megterhelésének enyhülése le fogja szorítani az állami állások felé törekvőket.

A fentvázolt irányzat minden tekintetben megadja a lehetőségét annak, hogy a köztisztviselői szolgálati időt meghosszabbítsuk, mert hiszen előreláthatő az, hogy a jövőben nem kell tartani a különben is egyre fogyatkozó ifjúságnak közalkalmazotti sor utáni törekvésétől. Még egy fontos tényezőt sem hagyhatunk figyelmen kívül. A trianoni bilincsekből kiszabadult Magyarország most már maga tud gondoskodni megfelelő színvonalon álló honvédelemről. A kétéves önkéntesi szolgálat bevezetése ismét enyhíteni fogja a közszolgálati pályák utáni törekvést, illetőleg két évvel el fogja azt tolni.

Az ifjúság elhelyezkedésével kapcsolatban bővebben kell foglalkoznunk a zsidóságnak a magyar gazdasági életben elfoglalt szerepével és az ennek enyhítésére hozott ú. n. zsidótörvény gazdasági hatásaival.

3. Az ifjúság elhelyezkedése és a zsidókérdés.

a) A zsidókérdés történelmi kialakulása.

Mária Terézia uralkodása alatt került vissza ősi magyar történelmi jogon Galicia, amely bár Ausztriához csatoltatott, egységes birodalmi területet jelentett Magyarországgal. Ekkor indult meg a naturál gazdálkodásban élő, a török hódoltság miatt elmaradt ország területére, a lengyel ghetto pénzüzleteinek gyakorlatát magával hozó zsidóság beözönlése hazánk területére. A világháborúig eltelt gazdasági korszak bűne az, hogy az extenzív mezőgazdaság és az osztrák ipartámogatás következtében 1 millió zsidó szerzett hazánk területén igen jó megélhetést.

A középkorban Magyarországnak fejlett kereskedelme volt s a magyarság nem szorult rá arra, hogy kereskedelmét zsidók bonyolítsák le. Mátyás király mintegy 5 milliós magyar birodalmában a történetírók húszezerre teszik a zsidóság létszámát, amely azután a török uralom és a háborúk

következtében még csökkent. 1720-ban, amikor az ország tulajdonképeni konszolidációja megkezdődött, csak 12.000 zsidót írtak össze. A zsidóság száma 1772-ben, Lengyelország első felosztása után kezd emelkedni. Mária Terézia magyar királyi jogon ugyanis akkor csatolta Ausztriához Galiciát, amely mindig a zsidóság faji rezervoirja volt. Ekkor indult meg rohamosan a zsidó bevándorlás és 1787-ben már 83.000 főre rúgott a zsidóság száma. Számuk ezután állandóan rohamosan emelkedett, mint az alábbi adatok is igazolják:

Év	Összes népesség	Ebből zsidó szám szerint	%-ban
1720	2,582.000	12.000	0·5
1787	8,003.000	83.000	1·0
1805	8,750.000	130.000	1·5
1825	10,814.000	190.000	1·8
1840	11,275.000	242.000	2·2
1850	11,554.400	366.000	3·2
1857	12,067.200	407.800	3·4
1869	13,561.200	542.200	4·0
1880	13,728.600	624.700	4·6
1890	15,133.500	707.500	4·7
1900	16,799.300	830.000	4·9
1910	18,214.700	909.500	5·0

A zsidóság beözönlése a háború alatt tovább tartott s a zsidóság aránya Csonka-Magyarország lakosságában 1920-ig 5·9%-ig emelkedett. Ezután mérsékelt visszaesés jelentkezik, de még 1930-ban is 5·1% volt a zsidók aránya. A világháború alatt a galiciai hadszintér területéről újabb zsidó tízezrek költöztek be, elsősorban Budapestre és a városokba.

A zsidóbevándorlás mindig azokban az időszakokban volt a legerősebb, amikor a magyarság valamely ránehezedő súly alatt nem tudott kellőleg védekezni. A nép- és országpusztító török uralom másfél évszázada alatt a magyarság gazdasági kultúrában, a kereskedelmi szervezetben elmaradt a nyugati népektől. Ebben az állapotban éri az első zsidóhullám, amely a háborúktól megvédett és bár primitív kapitalista készültségű és pénzüzletekkel foglalkozó zsidó rétegeket hozott be, amelyek a magyar társadalmi szervezetben mutatkozó ürt ekkor kezdték kitölteni. A második nagy hullám a 40-es évtizedben következik be, amikor a zsidóság már bizonyos gazdasági pozíciók birtokában a naturál-gazdálkodásból kilépő magyar gazdasági életet fokozatosan kezdi kezébe venni.

A feudális világ oltalma alatt élő zsidóság fokozatosan átvette a kereskedelmet és e réven szerzett tőkéjével veti meg alapját a magyarországi kapitalizmusnak. A mezőgazdasági terménykereskedés a magyar nemesség nemtörődömsége és a jobbágyság kötött állapota következtében az ő kezükbe került.

A 48-as szabadságharc leverése az aléltság és a bénultság újabb két évtizedét hozta a magyarságra. A zsidó kapitalizmus ez alatt az idő alatt is akadály nélkül fejlődött. Ott találjuk őket a vasútépítésnél, a gabonaüzletekben és a gazdasági élet egyéb vállalkozásaiban. A kiegyezés után a liberális kormányzati rendszerek mindent elkövettek a zsidóság gazdasági érdekeinek előmozdítására. A magyar mezőgazdasági termelést a naturálgazdálkodásnak a pénzgazdálkodással való felcserélése, a hitelviszonyok rendezetlensége katasztrófálisan érintette s ebben az időben csúszik azután zsidó kézbe a magyar föld egy tekintélyes része.

A zsidóság fokozatosan meghódította a hitelszervezetet, a nagyipart, a mezőgazdasági terület egy részét s lábai nyomán mindenütt magyar könny fakadt. Ami alatt számuk elérte az 1 milliót, több mint 1 millió magyar volt kénytelen kivándorolni Amerikába vagy Romániába.

b) A zsidóság a magyar gazdasági életben.

A magyar földbirtokból zsidó birtokosok és bérlők kezén 800—800 ezer kat. hold volt 1930-ban, úgyhogy a zsidók 1·6 millió kat. holdon gazdálkodnak. Az erdőterület leszámításával a 100 kat. holdnál nagyobb birtokok területének mintegy ¼ részén gazdálkodnak a zsidók. Az ezer kat. holdon felüli önálló birtokosoknak 9·7, a 200—1000 kat. holdig terjedő birtokosoknak 15·4, az 1000 holdon felüli bérlőknek 42, a 200—1000 holdas bérlőknek 38·3%-a volt zsidó, az 5·1%-os népességi aránnyal szemben. Ugyanakkor a mezőgazdasági proletáriátusból csak 0·1% volt zsidó. A gazdasági cselédek között csak 309, a mezőgazdasági munkások között pedig csak 494 zsidót találunk, arányuk itt is 0·1% volt. A népességi arány szerint e két kategóriában mintegy 40.000 zsidó keresőnek kellett volna dolgoznia.

A bányászat és kohászat körében az önállóknak 30·0%-a, a tisztviselőknek 19·6%-a, a munkásságnak pedig 0·1%-a volt zsidó. Az önálló iparosok között a kényelmesebb, könnyebb megélhetést biztosító iparágakban mindenütt magas a zsidók aránya, így a nyomdaiparban 53·7, a korcsmáros, vendéglős iparban 20·0, a pékiparban 20·5, a szűcsiparban 22·2, ezzel szemben a kőművesek között arányuk csak 0·05, a kovácsok között pedig 2·4%. Az ipari tisztviselők között az arány 33·4, a segédszemélyzet körében pedig 6·5% a zsidók aránya. Míg a legjobban fizetett nyomdászok között 13·5, a szűcsök között 20·3, a szabók között 15·3, a pékek között 11·2 és a kocsmai alkalmazottak között 10·5% a zsidók számaránya, a kőművesek között itt is csak 0·1, a lakatosok között 2·1%.

A kereskedelem terén az önállóknak 45·5, a tisztviselőknek 52·8, a segédszemélyzetnek 30·3%-a zsidó. A hitelügy körében az önállóknak 68·4, a tisztviselőknek 35·8%-a zsidó, míg a segédszemélyzetnek, tehát a szolgák-

nak a sorában a zsidók aránya csak 3·1% volt. A közlekedés körében a közúti személy- és teherszállító vállalatok tulajdonosainak 13·0%-a, a közúti személyszállító vállalatok tisztviselőinek 36·7%-a volt zsidó.

Ezek az adatok, amelyek az 1930. évi népszámlálás adatai, nem adnak tiszta képet, minthogy az egyes kategóriákon belül jelentkező jövedelem különbségeket nem mutatják. Mint az általános adatokból is kitűnik, a zsidóság a szociális piramisban, a nincstelenek milliós rétegében csak 0·1%-ot foglal le, a legmagasabb jövedelmek között azonban aránya a 70%-ot is eléri.

A gyáripar keretében alkalmazott tisztviselőkre és azok jövedelmi viszonyaira vonatkozólag az 1935. évi statisztikai felvétel közölt részletes adatokat. A gyárigazgatók közül ekkor 900 (41·6), a műszaki tisztviselők közül 1221 (22·1), a kereskedelmi tisztviselők közül 6877 (38·3%) volt zsidó.

A hitelintézeti tisztviselők közül 4917 (35·6%), a kereskedősegédek közül 7178 (53·0%), a kereskedelmi tisztviselők közül 5535 (37·2%) volt zsidó. A szabadpályákon működők között az ügyvédek sorában 3203 (49·0%), az orvosok között 3466 (34·4%), a magánmérnökök között 402 (31·6%), a színészek között 543 (24·4%), a szerkesztők és hírlapírók között 480 (31·7%) volt zsidó. A zsidók mindig a magasabb jövedelmi kategóriákban jelentkeznek s a szellemi foglalkozásúaknál túlnyomó részben Budapesten.

A gyáripari vállalatok közül 1936-ban 1609, az összes vállalatok 43·5%-a volt zsidó kézben. A vállalatok befektetett tőkéje 856 millió pengő volt. A legnagyobb volt a zsidóság részesedése a ruházati iparban, ahol a vállalatok 75·1%-a volt zsidó kézben, azután következett a bőripar 66·7, a papíripar 64·4, a textilipar 64·0, a vegyészeti ipar 50·2%-os zsidó részesedéssel. A termelt iparcikkek értékéből a zsidóságra 1123 millió pengő esett.

A háztulajdonban szintén igen erős a zsidóság részesedése, így pl. a budapesti bérházak jövedelmének 45·7%-a folyik zsidó tulajdonosok kezébe. Minél nagyobbak és jövedelmezőbbek a házak, annál magasabb a zsidóság részesedése. Míg az egyemeletes házaknál az csupán 26·6%, addig a hat- és többemeleteseknél már 57·5%-ot tesz ki a zsidók részesedése, amely magasabb kereseti lehetőséget biztosít. A trianoni Magyarország 445.000 főnyi zsidóságából annak csaknem fele, 204.000 fő élt Budapesten. A többi törvényhatósági jogú városban 45.000, Pest megyének Budapest elővárosait is magába foglaló részében pedig 100.000 élt. A zsidóság elhelyezkedése már maga is mutatja azt, hogy az a gazdasági élet csúcsszervezeteinek elfoglalására törekedett.

A magyar ipari fejlődésnek ezenkívül jelentős tényezője volt a magyar adófizetők pénzéből az iparnak nyujtott vámvédelem, melynek összege 1922—1938 között másfél milliárd pengőre rúgott.

Így jutott el a magyarság oda, hogy jelenleg Kovács Alajos és Matolcsy Mátyás adatai szerint a magyar nemzeti jövedelemnek 25—30%-a folyik zsidókézbe, csak 25%-os alapon számítva is, — ami a való helyzet alatt marad — azt jelenti, hogy pl. az 1936. évi 4·1 milliárdos jövedelemből több mint 1 milliárdot, tehát 820 millióval többet élvez a zsidóság annál, ami őt számarányánál fogva megilleti. A nemzeti jövedelem egy keresőre eső összege a kereszténveknél 780, a zsidóságnál pedig 5200 pengő. A zsidóság átlagos jövedelmi viszonyai tehát a magyar középosztály magasabb rétegének felel meg. Ezt egyébként az is mutatja, hogy a zsidóknál az értelmiség aránya a polgársággal együtt 1930-ban 67·2, a kereszténveknél pedig csak 49·4% volt.

c) A zsidótörvénnyel kapcsolatban megüresedő állások és az ifjúság elhelyezkedésének lehetősége.

A keresztény és zsidó szociális diszparitás mérséklése végett hozott ú. n. zsidótörvény igyekszik a keresztények számára elhelyezkedést biztosítani. Elsősorban a szellemi szabadpályákon, másrészt a kereskedelmi, ipari és hitelvállalatok körében alkalmazott zsidóság arányát öt év alatt elérendő 6, 12 illetőleg 15%-ra, tehát arányának többszörösét tevő mértékre szállítja le a törvény. Az egyes kategóriák jövedelmi viszonyaira vonatkozólag az 1935. évi statisztikai felvétel, a társadalombiztosító intézeti adatok, valamint az adóstatisztika adatai nyujtanak tájékozást. Hibájuk ezeknek az adatoknak az, hogy csak az átlagos kereseti viszonyok alakulására nézve adnak támpontot, ezzel szemben tény az, hogy a zsidóság az egyes csoportokon belül épen a legmagasabb jövedelmű állásokat tölti be, ezért részesedése is nagyobb. Így a zsidókra eső jövedelmek csak átlagértékben számíthatók, ami a tényleges helyzetnél alacsonyabbat mutat. Az ipar, kereskedelem és hitelügy keretében a zsidó alkalmazottak keresete átlagértékben számítva 82 millió, a szellemi szabadfoglalkozások keretében pedig 20 millió, együttesen 102 millió pengőre rúg. A zsidók által elfoglalt állások száma a két kategóriában 28.000, illetőleg 8000, összesen tehát 36.000. A felszabaduló állások tehát, amelyek keresztény kézben kell, hogy fokozatosan jussanak, hozzávetőlegesen mintegy 26.000-re rúgnak, ugyanakkor az iparforgalmi csoportokban 56 millió, a szellemi szabadfoglalkozási pályákon pedig 16 millió, összesen tehát mintegy 72 millió pengő kell, hogy az idők folyamán keresztény kézbe jusson. Mint fentebb említettük, ezek az adatok nem adnak teljes tiszta képet, inkább becslés, de számszerűségen alapuló becslés jellegével bírnak és alkalmasak arra, hogy a kérdést kellően megvilágítsák.

Ez az összeg kétségkívül a legalsó határnak tekinthető, azonkívül hozzá kell még számítani a jogosítványokra vonatkozó rendelkezések

folytán felszabadult zsidó jövedelmeket, amelyek durva becsléssel maximálisan 15 ezerre, ill. 20 millió pengőre tehetők. A zsidótörvény közvetlen kihatása folytán a keresztény kézbe átkerülő állások 40 ezerre, az átfolyó jövedelmek összessége 90—100 millió pengőre tehető. A törvény tehát a zsidóság összjövedelmének csak mintegy 10%-ára hat ki, míg azon a területen, ahol a zsidóság a legerősebb, az önálló vállalkozói minőségben nem érinti azt. A jövő helyzet előreláthatólag úgy fog alakulni, hogy az állásukból kieső zsidók a zsidótőke támogatásával önálló kereskedelmi tevékenységet fognak folytatni, esetleg keresztényekkel való névleges társulás útján ezáltal a magyar gazdasági életet egy erősebb harci pozícióból fogják veszélyeztetni.

A magyar falu népe nincs tisztában azzal, hogy milyen hihetetlen mértékben zsákmányolja ki a zsidóság, amelynek teljes mértékben ki van szolgáltatva. A közvetítőkereskedelem a pénzszükében élő tőkeszegény lakosság szorult helyzetét kihasználva, mindent olcsón vásárol és mindent drágán ad el. A szervezetlen és tőkeszegény lakosság körében ma már nem remélhető az, hogy a magyar falu kitermeli a maga magyar kereskedőit, minthogy a világháború a keresztény tőkék nagy részét elpusztította, ugyanakkor, amikor a zsidóság hősi áldozatok helyett a nemzetet sokszor hátbatámadó üzleti fondorlatokkal a nemzeti vagyon jelentékeny részét megszerezte. A magyar kiskereskedő a kiépült zsidó üzleti hálózattal és erős gazdasági szervezettel találja magát szemben, így nem versenyképes. A magyar falu terményeinek értékesítése és iparcikkekkel való ellátása, ami eddig túlnyomóan zsidó kézben volt, a jövőben nagy lehetőséget nyujt a magyar ifjúság elhelyezkedésére, amely itt kell, hogy jövőjét biztosítsa, nem pedig az »ÁDOB«-akciók révén szerzett nyugdíjas állásokban.

d) A megüresedő állások és a keresztény utánpótlás kérdése.

A zsidójavaslattal kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a kereszténység az esetleg felszabaduló állásokban a kellő utánpótlást biztosítani tudja-e. Az orvosok, ügyvédek, mérnökök, lapszerkesztők és színészek körében ez, úgy véljük, nem szorul külön bizonyításra, minthogy ezen a téren minden kétségen felül áll az utánpótlás biztosított volta. Vizsgáljuk azonban a helyzetet a gazdasági pályákon, ahol a zsidóság a köztudat szerint bizonyos kizárólagosságot biztosított magának. A keresztények száma a gyárigazgatók között 1261 (58·4%), a műszaki tisztviselők között 3598 (77·9%), a kereskedelmi tisztviselők között 11.070 (61·7%), a kisipari tisztviselők között 12.861 (69·4%), a kereskedelem és hitel tisztviselői között 30.325 (52·4%). Látjuk tehát, hogy a keresztény szakembereknek tömegei állanak minden kategóriában rendelkezésre. Még a legmagasabb, nagy szaktudású szervező-

képességet megkövetelő helyen, a gyáripar igazgatói sorában is 57·4% a keresztények aránya. Abban a rétegben pedig, a műszaki tisztviselői karban, ahonnan új invenció a magyar föld kincseinek jó kihasználása s az ipari termelés tökéletesítése, versenyképességének növelése várható, közel 80%-ot képvisel a keresztény elem. Aziránt sem lehet kétségünk, hogy a főiskolások közül kikerülő magyar ifjúság a kereskedelemben, gyárakban és bankokban megüresedő tisztviselői állásokat, amelyek különlegesen nagy képzettséget nem igen követelnek meg, megfelelő nevelés után el fogja bírni látni.

A magyarság jelenleg új honfoglalás előtt áll. A földreform a magyar parasztok tízezreit fogja az általuk megművelt föld tulajdonába juttatni, a zsidótörvény pedig megnyitja a keresztény értelmiségi ifjúság előtt a gazdasági pályákat. A kapitalizmus korában a legjobban jövedelmező foglalkozások az erős fellendülésnek örvendő kereskedelem és ipar voltak. A magyar ifjúság a multban rajta kívülálló okokból nem tudott ezen a téren elhelyezkedni, most megnyílt erre a lehetőség. A törvényt öt év alatt kell végrehajtani, kétségtelen az, hogy ez alatt az idő alatt a keresztény kézbe jutó mintegy 40.000 állás a keresztény ifjúság jelentékeny tömegeit fogja elvonni a közületi pályáktól. Ezt az irányzatot mindenképen kívánatos is erősíteni s az ifjúságot a gazdasági pályák felé terelni, mert dinamikus politikát semmi esetre sem lehet a nyugdíjas élet kényelmére vágyó ifjúsággal űzni.

Feltétlenül szükség volna arra, hogy az ifjúság a megfelelő s a gyakorlati életben is hasznosítható magasabb képzettség felé intézményes irányítást nyerjen. Egészségtelen állapot az, hogy akkor, amikor a mérnökök és megfelelő gazdasági szakemberek terén már hiány jelentkezik, a jogi és bölcsészeti karok hatalmas tömegekben ontanak évente selejtes képzettségű munkaerőket, amelyek azután képzettlenségüknél fogva elhelyezkedni nem tudnak, így a közületi pályákon követelnek maguknak helyet. Ezeket a rétegeket megfelelő ösztöndíjpolitikával kellene irányítani, hogy a magasabb képzettségek a szükséglettel arányban álljanak.

A népek súlya nem csupán a fejszámuktól függ, hanem azoktól a kulturális és gazdasági értékektől is, amelyek azokat más népek vezetésére alkalmassá teszik. A magyarság a Kárpátok völgyében kiemelkedő kulturális súllyal bír. A magyar műveltség általában szellemi irányban fejlődött és hogy az e téren megszerzett kulturális fölényt a gazdasági irányítás terén is megszerezhesse, illetőleg megtarthassa, a szakirányú műveltség, a gazdasági élet minden ágára kiterjedő oktatás intézményes kiépítésére volna szükség. E téren még nagy hiányosságok mutatkoznak. Nincsen kiépítve a gazdasági közép- és alsófokú iskolák hálózata, a magyar szociális fejlődésnek alapvető tényezője, a gazdasági műveltség emelése. Ezen az úton jobban ki fogjuk tudni használni a jelenlegi lehetőséget, fajtánkat bele tudjuk kapcsolni a nagyobb

jövedelmet biztosító gazdasági ágakba s az intelligenciát a szellemi, jogi, politikai irányból a materiális gazdasági irányba tudjuk áttolni s a nagyobb jövedelmet biztosító gazdasági ágakba való bekapcsolódás gazdasági téren is biztosítani fogja a szociális felemelkedéshez feltétlenül szükséges kultúrfölényünket.

4. Az elszakított területekről származó közalkalmazottak és nyugdíjasok ellátásának szabályozása.

Az előzőkben már vázoltuk, hogy a trianoni nyugdíjteher közel 90 millió pengővel növeli a nyugdíjak összegét. Az 1934 : I. t.-c. 5. §-a e téren is megszorításokat tartalmaz. A § rendelkezései a következőképen szólnak :

»A trianoni békeszerződéssel Magyarországtól átcsatolt területen 1921. évi július hó 26. napjáig szolgálatot teljesített vagy szolgálati kötelékben állott volt magyar közszolgálati alkalmazott tényleges szolgálati viszonya a trianoni békeszerződés hatálybalépésének napjával, 1921. évi július hó 26-ával megszűnt. Ettől az időponttól kezdve az ilyen alkalmazottat a tényleges szolgálat köteléke alól felmentettnek, illetőleg a szolgálatot felmondottnak kell tekinteni akkor is, ha a szolgálati viszony megszüntetése, a tényleges szolgálattól felmentés vagy felmondás iránt intézkedés nem is történt.

A trianoni békeszerződéssel Magyarországtól átcsatolt területről Magyarország területére beköltözött oly magyar közszolgálati alkalmazottnak, aki átköltözése után szolgálati elhelyezést nyert, az 1921. évi július 26-áig az átcsatolt területen töltött idejét a szolgálati idő megállapításánál beszámítható időnek kell tekinteni. Azt az időt azonban, amelyet a beköltözött magyar közszolgálati alkalmazott az 1921. évi július hó 26. napja után az átcsatolt területen töltött, valamint azt az időt, amelyet a beköltözés után a szolgálati elhelyezéséig Magyarországnak a trianoni békeszerződéssel megállapított területen töltött, beszámítani nem lehet, de ez a szolgálat folytonosságát nem szakítja meg.«

Az 1927 : XXIV. t.-c. 2. §-ának 3. és 4. bekezdése helyébe a következő rendelkezések lépnek :

»Ellátást csak az államfő engedélyezhet, az olyan magyar közszolgálati alkalmazott nyugdíjas, özvegy vagy árva részére, aki az első bekezdés 1. pontjában megállapított egyéb feltételeknek megfelel, de állandó lakóhelyét a trianoni békeszerződéssel átcsatolt területről az 1923. évi július hó 26. napja után helyezte át Magyarországra vagy a magyar állampolgárságát az 1921. évi július hó 26. napja után visszahonosítás útján szerezte meg. Ez az ellátás a törvényszerű kellékek fennforgása esetén megállapítható

ellátásnak, a méltányossági körülmények által indokolt hányadában vagy különös méltánylást érdemlő okból kivételesen egészében állapítható meg. Az ellátás engedélyezése iránt az előterjesztést a pénzügyminiszter hozzájárulásával az illetékes miniszter teszi meg. Előterjesztés csak abban az esetben tehető, ha az ellátás engedélyezését méltánylást érdemlő körülményeken felül vagyoni viszonyok is igazolják.

Az ú. n. utódállamok a trianoni békeszerződésben nekik juttatott területekről százezres tömegekben üldözték ki a magyar közalkalmazottakat s részükre megtagadták az ellátási díjak folyósítását. Az átmeneti időkben, amikor az államháztartás nem konszolidálódott, a kiüldözött alkalmazottakat minden megszorítás nélkül beosztották szolgálattételre s így ellátási igényeik is tovább folytak. Kétségtelen, hogy helyesebb lett volna az ilyen alkalmazottakat külön nyilvántartani, minthogy végeredményben pontosan ma sem tudjuk megállapítani, hogy a trianoni nyugdíjteher mily összegű és hogy tulajdonképen kik a trianoni nyugdíjasok. Ma már természetesen késő arról vitatkozni, hogy nem lett volna-e célszerűbb ezeket a hatalmas magyar tömegeket esetleg anyagi támogatás mellett is megtartani a régi lakóhelyükön s megakadályozni azt, hogy a magyarság elveszítse vezető rétegét. Már csak azért is feltétlenül szükség lett volna arra, hogy megállapítsuk a trianoni nyugdíjasok által okozott terheket, hogy ezt az igényünket a jövőben érvényesíteni tudjuk. A volt csehszlovák területek egy részének Magyarországhoz való visszatérése máris felvetette a csehszlovák államadósságban való részvételünk kérdését. Ezzel szemben, ha a trianoni nyugdíjasokról pontos nyilvántartást vezetünk, viszont követelhettük volna az ellátási terhek arányos részének megtérítését. Minthogy komoly remény van arra, hogy a jövőben más államokkal szemben, elsősorban Romániával szemben ilyen lehetőségek meg fognak nyílni, rendkívül fontos volna ennek a kérdésnek legalább utólag egy nagyobbarányú felvétel kapcsán való felderítése.

Az említett t.-c. 5. §-ának az 1927 : XXIV. t.-c. módosító rendelkezései előreláthatólag nem lesznek fenntarthatók, illetőleg máris áttörettek. Kétségtelen ugyanis az, hogy a visszacsatolt területeken, bár mélyen a magyarságot megillető számarány alatt, de mégis számos volt csehszlovák közalkalmazott található. Kétségkívül nem lesz lehetséges ezek átvétele, valamint a volt szolgálati idejük beszámítása elől elzárkóznak. Ez annál is inkább jelentős terheket fog okozni, minthogy ilyen alkalmazottak rendszerint a nagyobbszámú alkalmazottat foglalkoztató státusokban fordulnak elő. Így a vasutaknál, tanítóknál stb. Számítani lehet azonkívül arra, hogy számos volt magyar közalkalmazott, illetőleg nyugdíjas reaktiválása, illetőleg a szerzett érdemek honorálása folytán magasabb állásba való kinevezése is növelni fogja az illetményterheket.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Befejezés.

1. Összefoglalás.

A közszolgálati alkalmazottak nyugdíjterhe az állami költségvetés rendkívül súlyos igénybevételét okozza. A nyugdíjteher az állami kiadásoknak mintegy 20%-át teszi és összegében meghaladja az összes egyenesadókból származó bevételt is. A nyugdíjteher emelkedésének főokai a következőkben foglalhatók össze:

1. A közszolgálat feladatkörének kibővülésével a multban egyre nagyobbszámú alkalmazottaknak a tényleges szolgálatból való kiválása.

2. A trianoni nyugdíjasok.

3. Az emberi életkor meghosszabbodása.

4. A rövid tényleges szolgálati idővel rendelkező nyugdíjasok.

5. Az ifjúság elhelyezkedésének előmozdítása érdekében és más okokból eszközölt nyugdíjazások.

6. Az altiszti kar magas illetményei. Míg a tisztviselői állásokban az illetmények az 1913. évinek 50—60%-át teszik, addig az altiszti kategóriákban 174%-ig emelkednek az illetmények.

7. A nyugdíjba is beszámító pótlékok és a magasabb fizetési rendszerekbe soroltak illetményei.

8. A fiatal özvegyek, kik hosszú ideig élvezik az özvegyi nyugdíjat.

A nyugdíjteher csökkentését célzó intézkedések két csoportba sorolhatók: az egyik csoportba tartoznak a jelenlegi jogszabályok keretében végrehajtható intézkedések, amelyek elsősorban a személyzeti politika terére tartoznak. Itt főleg azt kell kiemelnünk, hogy a közszolgálatba olyan szellemi és testi képességekkel bíró alkalmazottak kerüljenek, akik szolgálati idejüket előreláthatólag ki tudják tölteni. A betegeskedők és a rossz munkaerők még a nyugdíjjogosultság előtt eltávolítandók a szolgálatból. Azonkívül meg kell nehezíteni a tényleges szolgálatból rövid szolgálati idővel való kiválást, ami a nyugdíjak nagymértékű súlyosbítását jelenti. E célból elsősorban az orvosi vizsgálatot kell megszigorítani.

A terhek tényleges csökkentése csak új jogszabályalkotás mellett lehetséges. E téren az intézkedések a következő főbb csoportokba foglalhatók:

1. A tényleges szolgálati idő felemelése az emberi életkor meghosszabbodásával kapcsolatban 40, ill. 45 évvel.

2. A rövid szolgálati idővel nyugdíjasok kirekesztése az ellátottak köréből, a nyugdíjjogosultságot biztosító szolgálati idő felemelésével és az annál rövidebb szolgálati idővel bírók végkielégítésével. Esetleg a fiatalabb nyugdíjasok újbóli alkalmazása útján.

3. A tényleges alkalmazottak és nyugdíjasok illetményeinek egységesítése.

4. A nyugdíjrendszer biztosítás jellegűvé való átalakítása és nyugdíjjárulékalap létesítése.

5. A mellékjövedelemmel bíró nyugdíjasok illetményeinek a mellékfoglalkozás tartama alatt való korlátozása, ill. szüneteltetése.

6. Az altiszti nyugdíjkérdés megoldása, az altisztek köz- és magánszolgálatban, valamint a gazdasági pályákon való elhelyezése útján az ellátásból való kirekesztése mellett.

7. Az együttélési feltételek szigorítása a közalkalmazottak házastársainál.

8. A nyugdíjilletmények általános csökkentése.

9. A nyugdíjteher hosszabb időszakra való arányos elosztása.

10. A jelenlegi terhek mérséklése biztosítás útján.

A nyugdíjteher csökkentését célzó intézkedések pénzügyi eredményére vonatkozólag részletes számításokat megfelelő statisztikai adatok hiányában nem áll módunkban eszközölni. Csupán arról lehet szó, hogy a lehetőségek pénzügyi felbecslésére vonatkozólag néhány hozzávetőleges adatot közöljünk.

A hatvan éven aluli nyugdíjasoknak kifizetett összegek, mint említettük, mintegy 70 millió pengőre rúgnak. Ez az összeg adná tehát a csökkentési lehetőség szélső határát, ami gyakorlatilag természetesen sohasem érhető el. A negyven éven aluli korban levő nyugdíjasok végkielégítése, azonfelül pedig a nyugdíjjárulék megfelelő felemelése mellett a terhek mintegy 25—40 millió pengővel volnának leszállíthatók. A tényleges alkalmazottak nyugdíjjárulékának 6%-ra való felemelése s annak a lakáspénzre és a bármi címen élvezett illetményekre való kiterjesztése a jelenlegi viszonyok mellett mintegy 17 millió pengő bevételt eredményeznek. Az illetmények emelése esetén természetesen ez az összeg arányosan emelkedik. Az altiszti nyugdíjtehernek az OTI öregségi járadék arányában való megállapítása esetén a nyugdíjteher összege becslésünk szerint 30—50 millió pengővel volna leszállítható. Végeredményben — figyelembe véve azt, hogy az egyes intézkedések pénzügyi eredményeit összeadni nem lehet, minthogy ez esetben azok egyes kategóriákat többszörösen is érintenének — a nyugdíjteher gyakorlati csökkentési lehetőségének összege 40—50 millió pengőre tehető, ami lehetővé tenné az illetményeknek az 1913-i viszonyokhoz mért megjavítását és a nyugdíjalap olymérvű dotációját, ami biztosítaná a terheknek a jelenlegi keretben való megmaradását.

2. *A nyugdíjteher jövőbeni alakulásának vizsgálata.*

A nyugdíjkérdés intézményes megoldásának alapfeltétele az, hogy a jelenlegi nyugdíjasok, valamint az azok jövőbeni táborát tevő tényleges alkalmazottak életkorát, szolgálati idejét, illetményviszonyait megismerjük. Szükség van ezenkívül az elhalálozási adatokra is. Csak ezeknek az adatoknak az ismeretében lesz lehetséges a nyugdíjteher jövőbeni alakulására vonatkozólag pontos számszerű képet alkotni.

A Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalával együttesen Illyefalvi I. Lajosnak, az utóbbi hivatal nagynevű igazgatójának áldozatkészsége folytán, aki a felvétel összes személyi költségeit magára vállalta, a Magyar kir. Központi Illetményhivatalnál nyilvántartott nyugdíjasokra vonatkozólag a kartoték-nyilvántartások alapján 1936. február havában végrehajtott ilyen felvételt. A felvétel eredményei e sorok írójának vezetése alatt különböző csoportosításokban részletesen feldolgoztattak és annak ellenére, hogy azok a nyugdíjasok tömegének csupán mintegy felére terjednek ki, az egész kérdéskomplexumra vonatkozólag rendkívül fontos megállapításokra adtak lehetőséget. Sajnos, a m. kir. pénzügyminisztérium elvi okokból elzárkózott az adatok közzétételének engedélyezése elől s így le kell mondanunk arról, hogy tanulmányunkban e fontos adatokat nyilvánosságra hozhassuk.

A pénzügyminisztérium az 1937. év folyamán szintén foglalkozott egy általános nyugdíjfelvétel tervével, ezt azonban az általános gazdasági javulás és a bevételek emelkedése folytán elejtették, minthogy így a nyugdíjteher nyomasztó volta enyhült. A jövőben azonban kétségkívül feltétlenül szükség lesz a közszolgálati alkalmazottakra, a tényleges szolgálatban állókra és a nyugdíjasokra egyaránt kiterjedő statisztikai felvételre.

A felvétel az illetményhivatalok kartoték nyilvántartásainak lemásolása útján volna a legcélszerűbben eszközölhető, minthogy az ilymódon a legkisebb költséggel járna és megbízható adatokat szolgáltatna. Az illetményügyeket jelenleg négy főszerv intézi. Ezek: a Központi Illetményhivatal, az Államvasutak Központi Számfejtősége, a Posta Központi Számvevősége és a Honvédelmi Minisztérium. Sajnálatos módon a nyilvántartások nem egységesek és azokat minden ilyen intézmény különböző szempontok szerint vezeti. Nehézséget okoz az is, hogy az Államvasutaknál az illetményügyek nincsenek teljesen központosítva, hanem a tényleges alkalmazottak egy része a kerületi üzletvezetőségeknél van nyilvántartva.

Az illeményügyek intézésére kívánatos volna egy egységes nagy központi szerv életrehívása, illetőleg az összes illetményügyeknek a Központi Illetményhivatalnál való centralizálása, amely az állami közigazgatásra és üzemekre egyaránt kiterjedő hatáskörrel intézné az illetményügyeket és

folyósítaná a tényleges és nyugdíjas alkalmazottak ellátási összegeit. Minthogy azonban ily szerv felállítása kétségkívül akadályokba ütközik, feltétlenül szükséges volna legalább a nyilvántartások központosítása.

A tényleges alkalmazottak és nyugdíjasok központi nyilvántartásának megvalósítására igen jó alkalom volna a már régen vajudó statisztikai felvétel, amelynél úgyis az egész tömeg adatait ki kell másolni. A statisztikai hivatal a nyugdíjkérdés tanulmányozására egybehívott miniszterközi bizottság ülésein azt az elvet igyekezett érvényrejuttatni, hogy a kérdőív a kartonokon rendelkezésre álló anyagot minél teljesebben aknázza ki. Így pl. a tisztviselők szociális helyzetére és a családi pótlékra vonatkozólag is vegyen fel kérdéseket, hogy a jövőben esetleg szükséges újabb adatok gyors feldolgozás útján rövid időn belül összeállíthatók legyenek. A nyugdíjkérdés állandó figyelemmel kísérése végett szükség van arra, hogy a legújabb adatok évről-évre rendelkezésre álljanak. Ezért a felvételt nem könnyen megsemmisülő papírlapon, hanem kartonlapokon kellene eszközölni, ami megadná a központi nyilvántartás alapját. A felvétel időpontja után bekövetkező változásokat az illetményhivatalok havonkint közölnék a statisztikai hivatallal, amely azután a szükséghez képest a változások keresztülvezetése után negyed- vagy félévenkint a helyzetet feltüntető kimutatásokat közölné a pénzügyminisztériummal. Ilymódon aránylag csekély költséggel volna elérhető a nyugdíjkérdés alakulásának feltétlenül szükséges állandó megfigyelése.

A közszolgálati alkalmazottakra és nyugdíjasokra vonatkozólag jelenleg annyival is inkább indokolt volna általános felvételt végrehajtani, minthogy a Felvidék és a Kárpátalja visszatérésével kapcsolatban újabb ellátási igények nyílnak meg, ugyanakkor pedig lehetőség adódik arra, hogy a fiatalabb nyugdíjasok egy része újból tényleges szolgálatra alkalmaztassék. Az általános statisztikai felvétel szempontjából tehát mindenképen a jelenlegi időpont volna a legalkalmasabb, amikor a visszakerült területek szervezési munkálatai fővonalaikban befejezést nyertek és a létszámszükségletek már kialakultak.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 55329/1951. sz.

TARTALOMJEGYZÉK.

ELSŐ RÉSZ. Oldal

Bevezetés 3

A nyugdíjteher és az államháztartás helyzete Magyarországon 15

MÁSODIK RÉSZ.

A nyugdíjteher emelkedésének okai 30

HARMADIK RÉSZ.

A nyugdíjkérdés megoldásának lehetősége 55

A nyugdíjteher csökkentésének lehetősége új jogszabályalkotás mellett 57

NEGYEDIK RÉSZ.

A közszolgálat utánpótlása és az ifjúság elhelyezkedésének kérdése 96

ÖTÖDIK RÉSZ.

Befejezés 111

AKADEMIJA
ZNANOSTI
TARA